

Ольга Ніколенко
Наталія Рудніцька
Лідія Мацевко-Бекерська

Зарубіжна література

ЧАСТИНА 1

Підручник

6 клас

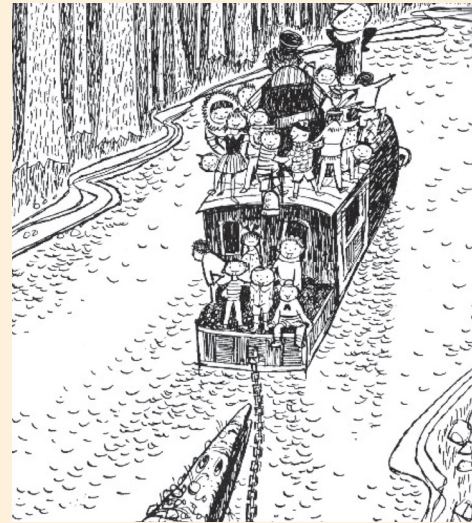
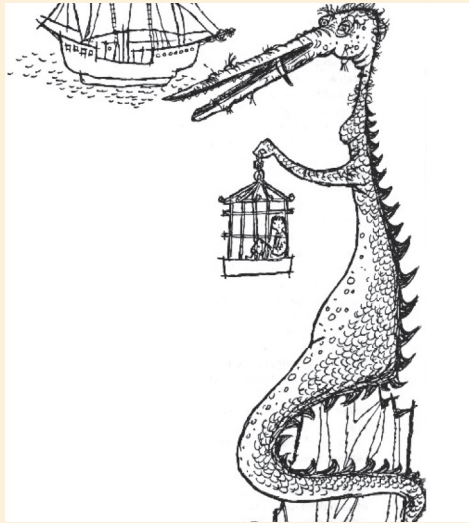
академія

ЛІТЕРАТУРНА МАНДРІВКА

У ЯКИХ КРАЇНАХ ПОБУВАЛИ І З КИМ ЗУСТРІЛИСЯ ТАМ
ДЖИМ ҐУДЗИК І МАШИНІСТ ЛУКАС?

ЗАВДАННЯ

Прочитайте роман М. Енде «Джим Ґудзик і машиніст Лукас», за допомогою інтернету перегляньте кінофільм і мультфільми за твором. На підставі ілюстрацій і кадрів із фільмів назвіть фантастичні країни, де побували головні герої, а також персонажів, із якими вони там зустрілися.

Франц Тріпп. Ілюстрації до роману М. Енде «Джим Ґудзик і машиніст Лукас». 2004 р.

Кадри з мультсеріалу «Джим Ґудзик і машиніст Лукас». Ляльковий театр «Augsburger Puppenkiste» (режисер Манфред Єннінг, Німеччина, 1976—1977)

Кадри з кінофільму «Джим Ґудзик і машиніст Лукас» (режисер Денніс Ганзель, Німеччина, 2018)

**Ольга Ніколенко
Лідія Мацевко-Бекерська
Наталія Рудніцька**

Зарубіжна література

Підручник
для осіб з особливими освітніми потребами
(Н 54.1 – Н 54.2)
6 клас
(у 2-х частинах)

ЧАСТИНА 1

РЕКОМЕНДОВАНО
Міністерством освіти і науки України

УДК 821(100).09(075.3)
Н63

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

(наказ Міністерства освіти і науки України від 08.03.2023 № 254)

**Цей підручник видано за підтримки
Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та Глобального
партнерства заради освіти (GPE). ЮНІСЕФ і GPE
не брали участі в розробці цього підручника.
Зміст і твердження в цьому підручнику є
позицією авторів і не обов'язково відображають
політики чи погляди ЮНІСЕФ і GPE.**

Авторський колектив:

О. Ніколенко, Л. Мацевко-Бекерська, Н. Рудніцька, Л. Ковальова,
В. Туряниця, Н. Базильська, О. Гвоздікова, Д. Лебедь

Ніколенко О.

Н63 Зарубіжна література : підруч. для осіб з особ. освіт.
потреб. (Н 54.1 – Н 54.2). 6 кл. (у 2-х ч.) : Ч. 1 / Ольга Ні-
коленко, Лідія Мацевко-Бекерська, Наталія Рудніцька
та ін. — Київ : ВЦ «Академія», 2023. — 200 с. : іл.

ISBN 978-966-580-663-9

ISBN 978-966-580-671-4 (Ч. 1)

УДК 821(100).09(075.3)

ISBN 978-966-580-663-9
ISBN 978-966-580-671-4 (Ч. 1)

© Ніколенко О., Мацевко-Бекерська Л.,
Рудніцька Н., Ковальова Л., Туряниця В.,
Базильська Н., Гвоздікова О., Лебедь Д., 2023
© Штогрин В., дизайн книжки, 2023

Уперед із веселою паротяжикою Еммою та її друзями!

Любі учні та учениці!

Ми з вами вирушаємо в нову мандрівку країною *Зарубіжна Література*. А допоможе нам здійснити нашу подорож паротяг, а точніше — паротяжикою, якій сучасний німецький письменник Міхаель Енде дав у книжці «Джим Гудзик і машиніст Лукас» ніжне й лагідне ім'я — *Емма*. Вона добра та весела, але якщо треба — може бути сильною і мужньою. Особливо тоді, коли йдеться про боротьбу з драконами, які живуть у страшному Драконовому місті й загрожують усьому світові. З допомогою паротяжикою Емми хлопчик Джим Гудзик і машиніст Лукас звільнили з полону дракониці пані Кутняк дітей різних національностей, і всі вони щасливо повернулися додому. «Ми люди, які нікого й нічого не бояться!» — каже Джим Гудзик.

Кадр із
мультсеріалу
«Джим Гудзик і
машиніст Лукас».
Аугсбурзький
ляльковий
театр (режисер
Манфред Єннінг,
Німеччина,
1976—1977)

Ми з вами також не будемо нікого й нічого боятися — ні страшних драконів, ні життєвих труднощів. Адже з українцями нині поруч усі люди доброї волі й найкращі книжки світу. Тож відкривайте і читайте цікаві художні твори із США, Німеччини, Великої Британії, Франції, Швеції, Японії та інших країн. Вони допоможуть вам стати сильнішими й стійкішими, досягти значних успіхів не лише в навчанні, а й у житті, увійти в сучасний світ вільними, освіченими й культурними людьми.

Отже, уперед! Паротяхиха Емма, Джим Ґудзик і машиніст Лукас уже чекають на вас! Поїхали!.. Ту-ту!

Ваші автори

Учні та учениці Нової української школи. Сучасне фото

Як працювати з підручником

Краще опанувати предмет «Зарубіжна література» вам допоможуть *рубрики підручника*. Вони будуть визначати ваш рух і пізнавальні зупинки, щоб підготуватися до сприйняття матеріалу, подумати про прочитане, обговорити книжку й узяти участь у багатьох активностях довкола художнього тексту.

Умовні позначення

Барви художнього твору

Літературна мандрівка

Читаємо з розумінням

У медіапросторі

Любіть Україну

Арт-майданчик

А ще ласкаво запрошуємо в **CLASSROOM**, де на уявній інтерактивній дошці розміщені різноманітні запитання й завдання. Щоб легше було зорієнтуватися, вони структуровані за видами діяльності:

УСНО (працюємо та обговорюємо усно)

АНАЛІЗ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ (аналізуємо, інтерпретуємо, оцінюємо)

ПИСЬМОВО (висловлюємося письмово, оцінюємо і коригуємо написане)

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ (використовуємо цифрові технології)

ДОСЛІДЖЕННЯ (досліджуємо літературні, мовні явища та власне мовлення)

ВАША ТВОРЧІСТЬ (створюємо власні тексти чи медіатексти на підставі художніх творів)

ПРОЄКТ (розробляємо і презентуємо проєкт)

У КОМАНДІ (діємо в парі, групі, колективі)

ЖИТТЄВІ СИТУАЦІЇ (проєктуємо зміст твору на власний або відомий життєвий досвід, обмірковуємо свою життєву траєкторію, стосунки з людьми, роль культури і моральних цінностей у наш час).

До підручника створено спеціальну онлайн-платформу «ЕММА» (у вільному доступі), яка допоможе вам розширити уявлення про літературу за допомогою цифрових ресурсів (е-хрестоматія, аудіохрестоматія, відеохрестоматія, мультимедійні презентації, експрес-уроки, літературні ігри, вправи для перевірки знань і вмій тощо). Їх можна легко знайти або на сайті, або скориставшись QR-кодами (що є в підручнику), використовувати як для дистанційного (онлайн), так і недистанційного (офлайн) навчання, для роботи на уроках і виконання домашніх завдань. Весела і добра «ЕММА» завжди прийде на допомогу! А ще з

нею дуже захопливо мандрувати різними країнами і знайомитися із цікавими людьми та книжками!

Онлайн-платформа «Емма» до підручника

<https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/>

express

Пам'ятаймо, що паротяжика Емма в романі Міхаеля Енде «Джим Ґудзик і машиніст Лукас» любить працюючих, дружних і цілеспрямованих пасажирів. Не сумніваємося, що саме такими є ви, дорогі шестикласники й шестикласниці. Тому далека дорога з новим підручником та «ЕММОЮ» стане для вас легкою і корисною. Ніколи не зупиняйтеся у своєму русі! Дорога з улюбленою книжкою надихає!

Вступ

ЛІТЕРАТУРА ЯК ВИД МИСТЕЦТВА

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.
А серце б'ється — ожива,
Як їх почує!..

Тарас Шевченко

- 1. Які види мистецтва вам подобаються? Чому? Розкажіть про 1—2 улюблені твори мистецтва.*
- 2. Чим, на вашу думку, літературний твір (як мистецький) відрізняється від будь-якого іншого тексту?*

Мистецтво виникло в сиву давнину, коли люди почали малювати на стінах печер, вирізьблювати на камінні та кістках епізоди зі свого життя, танцювати, співати й поетично розповідати про навколишній світ і про себе. Навіть тоді, коли ще не існувало писемності, прагнення до краси вже було притаманне людям. Воно й стало основою мистецтва.

Мистецтво є процесом творення особливого художнього світу, що подібний до реального, але відрізняється від дійсності, бо побудований за законами краси і має власні закони.

А ще мистецтво — особливий спосіб пізнання світу і людини, форма спілкування, діалог (автора й того, хто сприймає мистецтво, а також людей різних поколінь, країн і культур між собою). Воно звернене не так до розуму, як до людських почуттів, впливає на них і формує внутрішній світ особистості та її моральні якості. Мистецтво здатне дати людині велику *естетичну насолоду* (задоволення від творів мистецтва) і сформувати *естетичний смак* (уміння розрізняти красиве і потворне, художнє і нехудожнє, оцінювати мистецькі твори). Властивістю мистецтва є його *образність* — утілення в конкретних формах певних уявлень про світ, життя, людські стосунки, ідеали та цінності.

Музика, живопис, література, скульптура, архітектура, театр, кіно та інші витвори людської майстерності — усе це види мистецтва, які створила людська фантазія. Вони споріднені між собою. У них виявляється найголовніша ознака мистецтва — краса, що не втрачає своєї значущості за будь-яких змін у суспільстві. Краса слугує духовним потребам особистості, тому мистецтво потрібне всім, хто шукає сенс життя, своє місце у світі, ідеал.

Чим різняться між собою види мистецтва?

Види мистецтва різняться способом сприйняття, матеріалом та співвідношенням із часом

Учні та учениці Нової української школи. Сучасне фото

і простором. Види мистецтва ми сприймаємо по-різному: музику — слухаємо, живопис і скульптуру — споглядаємо, театральні вистави і кіно — дивимося та слухаємо одночасно. Крім того, види мистецтва різняться тим матеріалом, яким користується митець. Наприклад, письменник послуговується словом, композитор і музикант — звуками, художник — фарбами. Відмінність між видами мистецтва відчувається в часовому і просторовому вимірах. Так, література і музика здатні розкрити життя людини протягом тривалого часу, а живопис, скульптура, архітектура, графіка фіксують тільки певний момент явища чи стану людини. У мистецтві хореографії, театрі, кіно важливими є і простір, і послідовність у часі. Художня література — один із видів мистецтва. Оскільки основним матеріалом літератури є слово, то її

називають *мистецтвом слова*, або *словесним мистецтвом*.

Функції художньої літератури як мистецтва слова

1. Пізнавальна функція	Дає змогу пізнати світ і людину, різні галузі життя суспільства, природи
2. Виховна функція	Виховує моральні якості, життєві цінності, формує світогляд
3. Естетична функція	Розбудовує світ за законами краси, формує естетичний смак, дає змогу отримати задоволення від процесу читання та осмислення прочитаного

● Теорія літератури

Мистецтво — 1) одна з форм суспільної свідомості; 2) вид людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах, утілюючи духовні ідеали (митця/мисткині, народу, епохи, людства); 3) у широкому значенні — досконале вміння в якійсь справі або галузі; майстерність.

Література (художня) (з лат. *littera* — буква, літера) — 1) різновид мистецтва, що відображає світ у художніх образах, створює нову художню

реальність за допомогою засобів слова; 2) сукупність писаних і друкованих художніх творів народу, епохи, людства.

CLASSROOM

Усно

1. Які види мистецтва ви знаєте? Охарактеризуйте один із них, назвіть відомих вам представників.
2. Доведіть, що мистецтво об'єднує людей різних країн і народів.
3. Чому мистецтво, зокрема літературу, називають діалогом?

Аналіз та інтерпретація

4. Як ви розумієте поняття «мистецтво»? Розкрийте його основні ознаки та функції.
5. Чим відрізняється художня література від інших видів мистецтва?

Письмово

6. Складіть 2—3 речення зі словами *митець*, *мисткиня*.

Цифрові технології

7. За допомогою інтернету здійсніть віртуальну подорож в один із музеїв світу, де представлені твори

мистецтва. Поділіться враженнями з однокласниками/однокласницями. Підготуйте повідомлення з візуалізацією «Історія одного шедевра».

Дослідження

8. Які види мистецтва з'явилися внаслідок розвитку технологій у ХХ—ХХІ ст.? Наведіть приклади.

Ваша творчість

9. Створіть кроссенс (9 малюнків, об'єднаних однією темою), присвячений одному виду мистецтва.

Проект

10. Підготуйте проєкт на тему «Здобутки мистецтва в регіоні, де я живу» (у вигляді презентації).

У команді

11. Робота в групах «Калейдоскоп». Оберіть одну із цивілізованих країн світу. Підготуйте повідомлення про види мистецтва, які там популярні.

Життєві ситуації

12. Як ви вважаєте, чи впливає мистецтво на життя суспільства? Чи важливо для розвитку країни, які саме книжки читають її мешканці? Обґрунтуйте свою думку.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ

Література може вам показати інший світ.
Ніл-Річард Мак-Кіннон Гейман

Який герой або героїня літературного твору є для вас прикладом?

Мистецтво зображує в художніх образах буття людства, суспільства, особистості, природу. Художній образ є основою будь-якого виду мистецтва, а також фольклору як народного мистецтва. Образність, тобто наявність художніх образів, вирізняє мистецтво серед інших видів духовної діяльності, наприклад науки, де важлива точність, а не вигадка.

Художній образ у мистецтві виконує різні функції. Він є особливим засобом пізнання світу і людини, може втілювати духовний ідеал (митця/мисткині, народу, епохи, людства). Естетичне призначення художнього образу полягає в тому, що він дає нам насолоду, формує естетичний смак. А ще художній образ може виховувати, формуючи наші уявлення про моральні якості, призначення людини у світі, національні та загальнолюдські цінності.

За змістом розрізняють такі види художніх образів: *образи-предмети, образи-персонажі, образи-описи* (зображення природи, помешкання, міста), *образ автора, розповідача, читача* та ін.

Козак Мамай.
Народна
картина.
XVIII ст.

Традиційні та вічні художні образи

У кожній національній культурі є свої традиційні образи. Наприклад, для фольклору, художньої літератури та живопису Японії традиційними образами є сакура (вишня), гора Фудзі, красуня, самурай (воїн у давній Японії, людина, котра служить) та ін. В Україні традиційні образи в усній народній творчості — калина, верба, сонце, козак, матір тощо. Їх часто використовують у художній літературі. Але деякі художні образи здатні долати кордони країн, набуваючи загальнолюдського значення. Такі традиційні образи називають *вічними*. Зазвичай це образи-персонажі, що є основою філософського осмислення буття. Вічними образами у світовій літературі стали Христос, Богоматір, інші біблійні образи; Прометей, Ікар, Роксоляна тощо.

videotext

Червона калина.
Сучасне фото

Цвітіння сакури. Токіо
(Японія). Сучасне фото

● Теорія літератури

Художній образ — це втілення загального уявлення про життя, людину, людські стосунки, ідеали тощо в конкретно-чуттєвій формі (тобто в предметах і явищах).

Традиційний образ (у художній літературі) — образ, що переходить від однієї літературної епохи до іншої, зберігається й активно функціонує протягом тривалого часу або в одній національній літературі, або в різних національних літературах.

Вічний образ (у художній літературі) — літературний образ, який за глибиною художнього узагальнення виходить за межі конкретних творів і зображеної в них історичної доби, містить неви-

черпні можливості для філософського осмислення буття.

CLASSROOM

Усно

1. Які різновиди художніх образів ви знаєте? Наведіть приклади з прочитаних художніх творів.
2. Чим різняться традиційні й вічні художні образи? Назвіть традиційні художні образи 3—4 країн світу.

Аналіз та інтерпретація

3. Визначте основні ознаки та функції художнього образу.
4. Доведіть, що художній образ може втілювати ідею або проблему. Наведіть аргументи на підставі прочитаних творів.

Письмово

5. Створіть короткий візуалізований словник традиційних образів (3—4), що є національними символами для певної країни (за вибором). Намалюйте їх і поясніть їхнє значення.

Цифрові технології

6. За допомогою інтернету знайдіть, роздивіться і проаналізуйте 2—3 герби країн Євросоюзу, США,

Японії. Які національні образи відображені на гербах?

Дослідження

7. Доберіть приклади образних і необразних (наукових, публіцистичних та ін.) текстів. Прокоментуйте їхню специфіку.

Ваша творчість

8. Намалюйте образ вашого улюбленого персонажа. Поруч напишіть художні засоби його створення.

Проект

9. Підготуйте проект «Художні образи, які цікаві сучасній молоді» (на матеріалі різних видів мистецтва).

У команді

10. Гра «Розгадай хмару слів». Попрацюйте в парах. Кожна пара створює «хмару слів», яка характеризує певний художній образ. За «хмарами слів» іншим парам необхідно буде відгадати, про який саме образ ідеться.

Життєві ситуації

11. У чому полягає цінність людської уяви?

1

[https:// academia-nikolenko-6klas.com.ua](https://academia-nikolenko-6klas.com.ua)

Міфи на всі часи

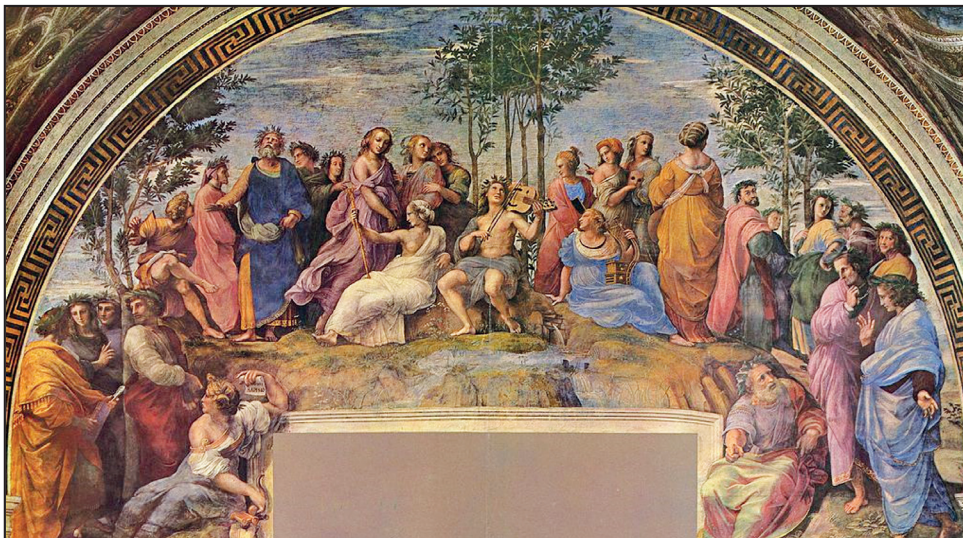
ПОНЯТТЯ ПРО МІФ

У міфах людство вчилася пояснювати своє життя і все, що було довкола.
Леся Українка

Які галузі знання допомагають людям вивчати й пояснювати довколишній світ у наш час?

Із давніх-давен люди намагалися пояснити світ, природу і своє місце в довколишньому

Рафаель
Санті.
Парнас.
1510—
1511 рр.

середовищі. Так виникли міфи, що є особливим способом мислення, втіленням колективної свідомості народу, відображенням уявлень та вірувань давніх людей. Міф у перекладі з грецької означає «слово», «чутка», «звістка», «розповідь». Від цього слова походить поняття «*міфологія*» — сукупність міфів і наука, завданням якої є їх вивчення.

У багатьох народів можна знайти подібні міфи — про виникнення світу й людства, природні явища, богів і героїв. Це зумовлено тим, що давні люди не відокремлювали себе від природи й намагалися дати пояснення всьому, що бачили. Буття людини, природні стихії, рух планет і плин часу — усе це стало підґрунтям для виникнення міфів. Вони були не так результатом людської фантазії, як художнім (поетичним) переосмисленням історії, досвіду попередніх поколінь, реальних подій, що відбувалися колись.

Образи (боги, герої, природні явища), які постають у міфах, називають *міфологічними*. У них утілено уявлення давніх людей про світ, природу, ідеали. Міфологічні образи є традиційними для певного народу. Водночас чимало міфологічних образів, набувши важливого значення для різних народів, стали *вічними*. До них звертаються письменники/письменниці, художники/художниці, інші діячі й діячки мистецтва різних часів.

Міф має спільні ознаки з казкою і легендою: невеликий обсяг, розповідна епічна форма, колективний

автор, існування в різних варіантах, фантастичні елементи, олюднення явищ природи, використання гіперболізації (перебільшення) в сюжеті й образах тощо. Водночас між міфом, казкою і легендою є відмінності.

● Теорія літератури

Міф (грец. *mythos* — слово, переказ, звістка) — розповідь, у якій явища природи або реальні події творчо переосмислені колективною (первісною) свідомістю давніх людей як пояснення світу та втілення уявлень про нього.

Відмінності міфу від казки

Міф	Казка
Основа міфу — реальні події, явища природи, перетворені людською фантазією	Основа казки — вигадка
Відображає колективні уявлення про світ, про його створення, будову, істот, які його населяють	Відображає уявлення про деякі аспекти людського буття, риси людей, мораль
Пояснює світ	Розважає і повчає
У давнину міфам вірили	Казку завжди сприймали як витвір фантазії

Закінчення таблиці

У міфах діють міфологічні персонажі — боги, герої, дивовижні істоти	У казках переважно діють звичайні люди, тварини, речі, наділені чарівними властивостями
Зображує світ у його неподільності, складності	Зображує протистояння добра і зла, у якому добро завжди перемагає

Відмінності міфу від легенди

Міф	Легенда
Широке відображення буття	Відображення конкретних історичних подій, переосмислених людською свідомістю
Основна функція — пояснення світу, життя, природних явищ	Основна функція — вираження достовірності подій і повчальності легендарної історії
Багато вигаданих (фантастичних) персонажів, які наділені безсмертям (боги, титани та ін.)	Герої та героїні — смертні люди, деякі з них жили в реальності, але в їх зображенні використано елементи фантастики

Закінчення таблиці

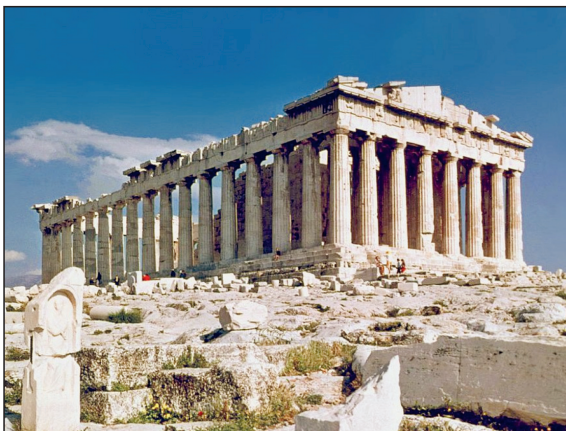
Події відбуваються в невизначений час і в невизначеному просторі (доісторична епоха)	Події визначені в часі й просторі (відображення історії народу, його світогляду, культури)
--	--

ГРЕЦЬКІ МІФИ

На півдні Європи, на берегах теплих Іонічного та Егейського морів, розташований Балканський півострів, а біля нього — чимало великих і малих островів. Саме там існувала Давня Греція, яку ще називають *Елладою*, а її мешканців — *еллінами*. На цих землях у II—I тисячоліттях до нашої ери виникли цікаві перекази про створення світу, діяння богів і героїв, різні природні явища. Грецька міфологія є складником *античності* — сукупності історичних та культурних надбань давніх греків і римлян, що стала фундаментом європейської культури.

Перші міфи виникли за умов общинно-родового устрою. Природу і весь навколишній світ уявляли тоді як об'єднання живих розумних істот, що пов'язані родинними зв'язками.

За уявленнями давніх греків, світ постав із Хаосу, який видавався їм як щось вічне, темне, нескінченне. Із Хаосу виникла *Гея* — *Земля*, яку наділяли

Парфенон (храм на честь богині Афіни Парфенос).
Прибл. 438 р. до н. е.

Кадр із кінофільму «Троя»
(режисер Вольфганг Петерсен, США, Велика Британія, Мальта, 2004)

магічними властивостями народжувати нове. Невдовзі з'явилася сила, що все оживлювала, — *Кохання (Ерос)*. Глибоко під землею, як вважали давні греки, перебував *Тартар* — похмура темна безодня. Поки не було ночі і дня, Гея, Ерос і Тартар існували у величезному Хаосі. Слідом за першими богами з Хаосу вийшли *Ереб (Морок)* і *Нікс (Ніч)*, їхніми дітьми були *Ефір (Світло)* і *Гемера (День)*. Так греки пояснювали виникнення дня і ночі.

Гея-Земля народила *Урана* — блакитне Небо. До нього потяглися гори, між ними розлилося море. Уран розширював свої володіння, а Гея прикрашала себе рослинами, населяла світ тваринами й людьми. Згодом Уран і Гея одружилися, від них пішли інші покоління богів, які, згідно з віруваннями давніх греків,

Джуліо
Романо.
Танець
Аполлона
з музами.
Прибл.
1540 р.

впливали на життя людей. У грецькій міфології є багато образів, що втілювали жах і беззахисність людини перед природою: жінка-змія *Єхидна*, *Горгона Медуза*, *Сфінкс* та ін. Згодом люди навчилися приборкувати природні сили, а в міфології настала пора людиноподібних богів і героїв, які підкорювали природні явища та стихії.

За уявленнями давніх греків, на *Олімпі* жили *боги*, які нічим не відрізнялися від людей, за винятком того,

Кадри з кінофільму «Троя» (режисер Вольфганг Петерсен, США, Велика Британія, Мальта, 2004)

що були вродливі та безсмертні. На Олімпі не було снігу і дощів, спеки чи холоду. Олімпійці жили в розвагах і бенкетах, слухали чарівні пісні *Муз* — богинь поезії, мистецтв і наук. Однак нерідко олімпійські боги спускалися на землю, спілкувалися з людьми, інколи закохувалися в них і навіть брали шлюб із земними мешканцями.

presen-
tation

Явища природи втілювали проміжні між богами та людьми істоти — *німфи*, яких залежно від місця перебування називали по-різному: *нереїди* (у морях), *океаніди* (в океанах), *наяди* (у річках, джерелах), *дріади* (у деревах) тощо. Володарем лісів, покровителем природи і пастухів вважали могутнього *Пана*.

У Давній Греції панував культ *героїв* — напівбогів, легендарних воїнів, засновників міст. Їх вважали посередниками між богами і людьми.

Основні тематичні групи грецьких міфів

1. Міфи про створення і будову світу.
2. Міфи про явища природи.
3. Міфи про діяння богів.
4. Міфи про подвиги героїв.
5. Міфи про кінець світу.
6. Міфи про певні події (наприклад, про Троянську війну, походи аргонавтів тощо).

Де розташований Олімп і хто там жив?

Олімп — найвища гора (2911 м) у Греції. За уявленнями давніх греків, там жили боги, котрі скеровували життя світу і людей. Наймогутнішим із них був *Зевс*, який керував небесними явищами, тому нерідко його зображують із блискавками в руці. Він — верховний правитель, володар неба і землі, цар богів і людей. *Посейдон* — брат Зевса, володар морів і океанів, покровитель мореплавства. *Деметра* — сестра і дружина Зевса, богиня хліборобства та родючості, покровителька шлюбу. *Гера* — сестра Зевса, його дружина після Деметри, богиня родинного щастя, подружнього кохання. *Афіна* — дочка Зевса, богиня мудрості, військових наук, справедливості. *Гермес* — син Зевса, вісник Зевса і богів, покровитель мандрівників, купців, торговців. *Афродіта* — дочка Зевса, богиня кохання і вроди.

express

Джованні Лафранно. Рада олімпійців. Прибл. 1625 р.

Міф про титана Прометея

Прометей (із грецької — провидець) був титаном, сином титана Япета й німфи Клімени (у варіантах — Феміди, Асії). У грецькій міфології *титанами* називають божества старшого покоління, а в переносному значенні — людей виняткового розуму й таланту. Прометей допоміг Зевсові здобути владу над світом. Під час суперечки про зменшення жертв богам Прометей став на бік людей, які потерпали від голоду й були безсилі проти могутніх олімпійців. Розгніваний Зевс забрав у людей вогонь. Однак Прометей викрав його з Олімпу й приніс людям у тростинці (це відгомін прадавнього способу видобування вогню тертям шматків дерева). Так людський рід було врятовано від голоду й холоду. За нескореність Зевс звелів покарати Прометея жорстоким способом. Але Прометей був непохитним і став символом незламності духу.

Ян Косьє. Прометей, який несе вогонь.
1637 р.

presen-
tation

ПРОМЕТЕЙ

Про яких богів і богинь ідеться в міфі? Хто з них допомагає, а хто перешкоджає Прометееві?

audiotext

Люди не варили їжі, не світили в домішках, не грілися коло багать, і було те життя без вогню злиденним животінням.

Пожалів людей своїм великим серцем титан Прометей і сміливо порушив Зевсову заборону. Якимось він перестрів Афіну Палладу, любу Зевсову дочку. Богиня мудрості була завжди прихильна до титана, тож він і попросив її відчинити йому потай двері чорного ходу,

Генріх-Фрідріх Фюгер. Прометей, який несе людям вогонь. 1817 р.

Ніколя-Себастьян Адам. Прометей закутий. 1762 р.

Статуя Прометея перед ЧАЕС. м. Прип'ять (Україна). Сучасне фото

що вів до Зевсового палацу, — адже Прометееві було вже невільно з'являтися на Олімпі. Афіна Паллада так і зробила, гадаючи, що Прометееві цікаво поглянути на новий витвір бога-митця Гефеста — на людей із щирого золота, що, наче живі, слугували богам.

А Прометей, опинившись у Зевсовій оселі, мерщій узяв із божественного вогнища невеличку іскру, сховав її у порожній очеретині та й приніс людям на землю.

Відтоді засяяли, заяскріли веселі вогнища на землі. Навколо них люди збиралися цілими родинами, смажили м'ясо, грілися, танцювали. Люди зажили тепер веселіше, дружніше, і з того щиро радів титан Прометей. Він навчив їх приборкувати вогонь, плавити мідь, кувати зброю, і люди стали дужчі, сміливіші, вони вже не схилялися покірно перед своєю долею. Завдяки Прометееві вони навчилися думати й тоді, мабуть, уперше відчували себе людьми.

Та чорним, грозовим буревієм насувався на відважного титана страшний гнів всевладного Зевса. Ніхто у світі ще не порушував так зухвало його заборони, ніхто не насмілювався повставати проти нього, батька всіх безсмертних і смертних.

У шаленій нестямі Зевс звелів закути титана Прометея в кайдани і припнути на самому краї землі до стрімкої скелі, щоб відступник висів там довгі століття. Таку кару надумав Зевс останньому з роду титанів, що

Бартоломео ді Джованні. Бенкет богів. Панель кассоне.
1490-ті роки

насмівся змагатися з ним і боронити слабосилих, нікчемних людей.

Здійснити цю кару Зевс доручив своєму кульгавому сину Гефесту, неперевершеному митцеві й ковалю. А в помічники йому дав двох своїх вірних слуг — Силу і Владу, суворих, безжальних, жорстоких. Прикро було Гефестові коритися Зевсовій волі, бо він щиро шанував Прометея, але не послухатись рідного батька не міг. (...) Гефест був кульгавий з дитинства, бо колись розгнівався на нього Зевс і, схопивши малого за ногу, швиргонув геть з Олімпу. (...)

Тяжко зітхає Гефест і здіймає величезний молот, щоб прикувати Прометея до стрімкої кручі.

— Яке огидне моє ремесло! — розпачливо вигукує Гефест. — Хай би хто інший ним володів, тоді я не мусив би приковувати друга до скелі. О Прометею, сину великої Феміди! Я сам плачу з твоєї тяжкої муки, та мушу коритися невблаганному Зевсові. (...)

Усі підвладні йому стихії Зевс кинув на прикутого Прометея, але той і не думав коритися. Тоді Громовержець звергнув скелю разом із непереможним титаном у чорну безодню.

Та Прометей був безсмертний. Збігли тисячоліття, багато людських поколінь одне за одним пройшли по землі, й тоді Зевс знову підняв із безодні титана, сподіваючись дізнатися про свою долю. Але нескорений Прометей мовчав, і батько всіх безсмертних і смертних вигдав йому ще тяжчу кару: знову висів Прометей, прикутий до скелі, його нестерпно палило сонце, сікли дощі, шарпали люті вітри, й щодня прилітав туди величезний Зевсів орел, гострими пазурами розривав титанові груди та дзьобав йому печінку. За ніч кривава рана загоювалася, але наступного дня знову прилітав орел і знову люто шматував могутнє Прометеєве тіло.

Ці страшні муки тривали тисячоліття, але ніщо не могло здолати титана. Жодного разу не попросив він пощади в Зевса, не зрікся своєї приязні до смертних. Сам Громовержець уже хотів помиритися з ним, бо й досі не знав тієї таємниці про себе. Із Зевсової волі пішла до свого сина богиня Феміда. Гірко плачучи, просила вона Прометея помиритися із Зевсом, і материнське горе, страшніше за всі муки, розчулило непохитного титана — він розкрив свою таємницю.

Почувши віщі слова, схаменувся Зевс, бо справді намірявся взяти морську богиню Фетіду собі за

дружину. Тепер він звелів якнайшвидше віддати Фетіду за смертного, щоб її син не став загрозою ні йому, ні іншим безсмертним богам.

Незабаром Фетіду віддали за Пелея, славного аргонавта, — разом з іншими героями він їздив до Колхиди по золоте руно. На весілля Пелея і Фетіди зійшлися всі боги, і навіть вони не пригадували такого пишного свята. А син Пелея і Фетіди — славетний Ахіллес — справді перевершив мужністю й силою свого батька і став найбільшим героєм Троянської війни.

У подяку за засторогу Зевс послав найславетнішого з-поміж грецьких героїв, далекого нащадка Іо — Геракла — звільнити титана. Багато земель уже обійшов Геракл, уславивши себе неймовірними подвигами, і от опинився серед Кавказьких гір. Довго шукав він скелю із прикутим Прометеєм, аж нарешті побачив, як угорі шугонув величезний орел, почув стогони нелюдського болю і поспішив на ті страдницькі зойки.

Незабаром Геракл був уже біля скелі, де висів прикутий титан і кровожерний орел рвав пазурами йому тіло. Підняв Геракл свій чималий лук і щосили напнув тятиву. Дзвінко заспівала стріла, вп'ялася в орла, і той упав мертвий додолю. Тоді Геракл виліз на скелю і дужими руками розірвав Прометеєві кайдани. Титан нарешті випростав могутнє тіло і відітхнув на всі груди. Тільки одне залізне кільце зосталося на руці в Прометея, і в ньому застряг камінчик із скелі.

Прометей став вільний, а смертні люди, заради яких він прийняв страшні муки, носять відтоді на згадку про нього металеві каблучки і персні з коштовними камінцями. Так каже легенда, але чи це правда, ніхто не знає. Однак знають усі: в тих безстрашних, волелюбних людей, що віддають свої сили і розум, усе життя на благо народів, палає в серцях іскра незгасного Прометеєвого вогню.

(Переказ Катерини Гловацької)

Образ Прометея в українській літературі

Українські письменники Тарас Шевченко, Іван Франко, письменниці Леся Українка, Ліна Костенко віднайшли в образі Прометея втілення боротьби за волю, символ нескореного духу народу. Розповіда-

Пам'ятник
Тарасові Шевченку
(скульптор Іван
Кавалерідзе,
встановлено
в 1926 р.).
м. Полтава.
Сучасне фото

ючи в поемі «Кавказ» про необхідність звільнення поневолених народів, Тарас Шевченко писав:

І вам слава, сині гори,
Кригою окуті,
І вам, лицарі великі,
Богом не забуті.

express

Борітеся — поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!

CLASSROOM

Усно

1. Як Прометей здобув вогонь? Хто йому допомагав у цьому?
2. Які ще добрі справи герой зробив для людей?
3. Чому Зевс розлютився на Прометея і як покарав його?
4. Як довго тривали муки Прометея? Хто і як його звільнив?

Аналіз та інтерпретація

5. Охарактеризуйте образи Зевса, Прометея, Гефеста.

6. Яку страшну таємницю приховував Прометей? Чому вона була важливою для Зевса?

Письмово

7. Доберіть прикметники для визначення образу Прометея.

Цифрові технології

8. За допомогою інтернету знайдіть 2—3 твори образотворчого мистецтва про Прометея. Підготуйте коротке повідомлення про них із візуалізацією (презентація).

Дослідження

9. Дослідіть добру й небезпечну силу вогню в житті людей. Створіть пам'ятку «Як поводитися з вогнем?» (5—6 речень).

Ваша творчість

10. Створіть «хмару» слів (у вигляді вогнища або скелі) за міфом про Прометея.

Проект

11. Підготуйте проєкт на тему «Нащадки Прометея». Розкажіть про 1—2 героїв або героїнь (минулого чи сучасності), які демонструють приклади служіння народові.

У команді

12. Гра «Чи був/була ти уважним/уважною читачем/читачкою?». Об'єднайтеся у дві команди. Кожна команда витягає картку, на якій написано ключове слово з міфу. Необхідно розповісти про відповідну подію. Переможе та команда, яка краще знає сюжет. *Ключові слова: іскра, кайдани, орел, молот, лук, палац.*

Життєві ситуації

13. Чому Прометей не підкорився Зевсові? У яких випадках не можна схилитися перед владою і силою?

Перевірте себе

<https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/check-yourself>

Міфи про Геракла

Геракл (або Геркулес) — син Зевса та Алкмени, наділений дивовижною силою. Дванадцять його подвигів стали основою багатьох міфів і творів мистецтва. Свій перший подвиг Геракл здійснив, задушивши власноруч величезного немейського лева, який мав тверду, мов камінь, шкуру. Важкою була битва героя з лернейською гідрою, бо на місці кожної

presen-
tation

відрубаної голови в потвори з тілом змії відразу виростили дві нові. Цар Еврістей постійно ставив Гераклові нові завдання, і герой усі виконував. Сьомий подвиг Геракла відбувався на острові Крит, де в царя *Міноса* був величезний бик. Володар морів *Посейдон* наслав на тварину сказ, тому бик носився по острову, убиваючи всіх, хто траплявся йому на дорозі. І тільки Геракл не побоявся його.

audiotext

Геракл бореться із немейським левом. Антична римська мозаїка. 200—250 рр. н. е.

Кадр із кінофільму «Геракл» (режисер Бретт Ратнер, США, 2014)

ГЕРАКЛ

Подвиг сьомий: критський бик

Як у міфі пояснено виникнення Європи?

Цього разу на вимогу царя Еврістея Гераклові довелося податись на Крит. Великий той острів

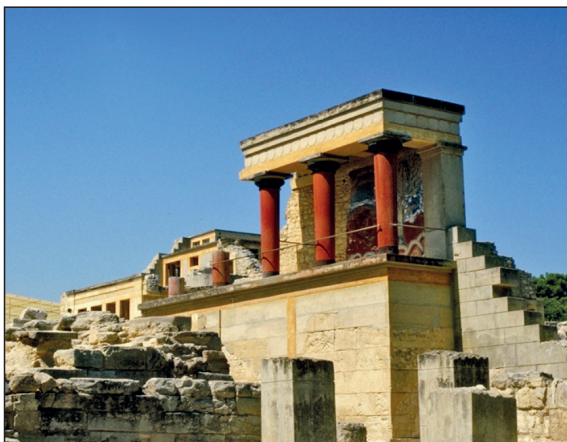
був благословенний богами: колись саме тут богиня Рея, дружина могутнього Кроноса, народила Зевса, а потім переховувала немовля, підвісивши його колыску серед гілля розлогого дерева, щоб Кронос не знайшов свого сина ні на землі, ні на морі, ні в небі.

audiotext

А згодом сюди, до ще безлюдного, пустельного Криту, приплив сніжно-білий бик, на широкій спині якого сиділа юна фінікійська царівна Європа. І тим прекрасним биком був сам Зевс, а ім'ям його коханої згодом назвали частину світу.

Тут, на Криті, Європа народила Зевсові трьох синів: гордого Міноса, справедливого Радаманта і войовничого Сарпедона. Між братами не було щирої згоди. І коли всю владу на острові забрав собі до рук Мінос, Радамант утік од нього в Беотію, а Сарпедон — до Лікії.

м. Кносс (о. Крит). Північний вхід у палац (руїни).
Сучасне фото

Геркулес із критським биком. Бронзова статуя XVII ст.

За Міноса острів збагатів і розцвів. Здавалося, багатство плавом пливе сюди звідусіль. На Криті вирости гарні міста, а найбільшим, найбагатшим серед них став Кносс, де жив цар Мінос і де згодом за його наказом славетний будівничий Дедал звів палац Лабіринт.

Міносова влада з кожним роком міцніла. Вже гордий цар не хотів визнавати їй меж, уже він надумав змагатися навіть з богами. Якось він поклав довести критянам прихильність до нього богів і проголосив, що безсмертні неодмінно вволять будь-яку його волю. А що критяни мовчали, не ймучи тому віри, то Мінос повів їх на морське узбережжя і став уголос просити могутнього володаря моря Посейдона послати йому найкращого бика, який ще ніколи не був у ярмі. А він, Мінос, принесе, мовляв, того бика Посейдонові в жертву.

Бернар Пікар. Геракл виконує подвиг, долаючи критського бика. 1731 р.

Кадр із кінофільму «Геракл» (режисер Бретт Ратнер, США, 2014)

Запала мертва тиша, а тоді загуло, завирувало море і, на подив усьому людові, з хвиль раптом виринув і поплив до берега здоровенний бик. Натовп аж сахнувся назад, та бик спокійно став на березі, ніби чогось чекаючи. Його біла шкура гарно лисніла, дужі ноги міцно тримали кремезне тіло, в м'язах відчувалася дика, нездоланна сила.

Посейдонів бик так припав до вподоби Міносові, що той звелів мерщій відвести його до царського стада, а в жертву морському богу зарізати іншого, звичайнісінького бика.

Так і зробили. Задоволений Мінос подався зі своїм почтом до палацу, де довго ще всі пили пурпурове вино у захваті від того, які милостиві й щедрі до царя Міноса безсмертні боги.

Але вранці сталося лихо: красень бик вирвався із стайні на волю та, ніби враз здичавівши, став нищити все, що траплялося йому дорогою. Видно, бог Посейдон не подарував Міносові ошуканства, і тепер його величезний бик став справжнім лихом для критян. Ніхто не міг спіймати, приборкати розлюченого бика, і він

Хосе Мануель Фелікс
Магдалена. Геракл і лань.
1980-ті роки.

гасав із страшним ревінням по всьому острову, вбивав людей, руйнував їхні житла і нищив сади та городи.

Заморські торгові кораблі, що завжди охоче приставали до Криту, тепер негайно відпливали геть і везли в далекі краї страшну звістку про Посейдонового бика.

Почув її мікенський цар Еврістей та щиро зрадів: от куди треба послати Геракла! З радощів Еврістей аж сяяв, уявляючи, як бик роздере його родича.

Коли Геракл прибув на Крит, жителі острова зустріли його шанобливо, бо вже чули про незвичайні подвиги героя. Всі захоплено дивилися на його могутню постать, та нікому не вірилося, що один чоловік, бодай найдужчий, годен приборкати розлюченого бика.

Збентежений цар Мінос запропонував Гераклові поміч — досвідчених мисливців і пастухів, але той відмовився, бо за примхою царя Еврістея він сам-один мав здолати бика.

Не день і не два тривав той двобій між чоловіком і звіром, та як же здивувалися критяни, коли врешті побачили, що Геракл жене до берега бика, але приборканого, смирного.

З усіх усюд позбігалися люди, вийшов і цар Мінос, вітаючи Геракла, та всі боязко трималися осторонь. А герой, діставшись берега, вмоствився на широкій спині бика і погнав його в воду. На очах здивованих критян той слухняно поплив, розтинаючи дужим тілом морські хвилі.

Так Геракл дістався рідних берегів і потім спокійно погнав приборканого бика в Мікени, до царського палацу.

Аж дух забило Еврістееві, коли він побачив Геракла, що тримав на налігачі здорового білого бика.

— Відпусти його! — заверещав розпачливо цар. — Відпусти, тобі кажуть! Я присвячу його моїй покровительці Гері.

Не встиг Еврістей доказати, як красень бик, відчувши, що Геракл попустив налігач, враз крутнувся і помчав геть із Мікен.

Довго потому не було ані згадки, ані чутки про критського бика. Згодом він об'явився неподалік від Афін, на Марафонському полі, де знову завдав людям такої страшної шкоди, що врешті його убив афінський герой Тесей, юний Гераклів родич.

(Переказ Катерини Гловацької)

Образ Геракла в сучасному кіно

До образу цього міфологічного героя зверталися кінематографісти різних країн. У наш час створено декілька фільмів про його подвиги: «Геракл» (режисер Бретт Ратнер, США, 2014), «Геркулес. Народження легенди» (режисер Ренні Гарлін, США, Болгарія, 2014), «Геракл» (режисер Роджер Янг, США, 2005) та ін.

Кадри з кінофільму «Геракл» (режисер Бретт Ратнер, США, 2014)

За допомогою інтернету перегляньте один із них. Яким зображено головного героя? Які події міфів про Геракла відтворено у стрічці?

CLASSROOM

Усно

1. Чому Геракл прибув на острів Крит? Яке завдання він мав виконати?
2. Що не пробачив Міносу бог Посейдон?
3. Які небезпеки виникли на острові Крит унаслідок ошуканства Міноса?

Аналіз та інтерпретація

4. Які якості виявив Геракл у цьому міфі?

5. Порівняйте образи царів Еврістея і Міноса. Чи дбали вони про когось іншого, окрім себе та власних інтересів? Доведіть.

Письмово

6. Ім'я міфологічного героя Геракла використовують не лише в прямому, а й у переносному значенні на позначення дуже сильної людини. Придумайте 2—3 речення зі словом *Геракл* у переносному значенні.

Цифрові технології

7. Випишіть із тексту міфу імена богів і богинь. За допомогою інтернету з'ясуйте, за які сфери вони відповідають.

Дослідження

8. З міфами про подвиги Геракла пов'язані деякі фразеологічні вирази: *авгієві стайні*; *страшний, як цербер* (*кербер*). Дослідіть їхнє походження. Що вони означають у прямому (в міфі) й переносному значеннях?

Ваша творчість

9. Створіть комікс за сюжетом міфу.

Проєкт

10. Підготуйте проєкт на тему «Острів Крит: міф і сучасність». Знайдіть інформацію про пам'ятки давньої критської культури.

У команді

11. Гра «Що означають ці географічні назви?». Об'єднайтеся у дві команди. Кожна команда має витягти картку, на якій написана географічна назва з міфу, показати її розташування на мапі й розповісти про подію, пов'язану з нею. *Географічні назви: Європа, Беотія, Лікія, Крит, Кносс, Афіни, Мікени.*

Життєві ситуації

12. Чому варто дотримуватися власного слова? Як називають людей, які виконують те, що обіцяють, і тих, хто не виконує обіцяне?
13. Уявіть, що Геракл живе в сучасній Україні. Який подвиг (подвиги) він міг би здійснити? Де знайшов би застосування своїй силі? Ким би були друзі й соратники Геракла? Підготуйте власну історію, створіть до неї малюнки.

Перевірте себе

<https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/check-yourself/>

Міф про митців Дедала та Ікара

У Давній Греції були розвинуті різні ремесла та види мистецтва. Тому в багатьох міфах звучить тема творчості. *Дедал* був славетним скульптором, будівничим, різьбярем, винахідни-

ком. Його ім'я з грецької означає «робити по-мистецькому». Він мав сина *Ікара*, який теж прагнув творити. Оспівані народною фантазією образи Дедала та Ікара втілюють успіхи, досягнуті багатьма поколіннями грецьких митців. У міфі відображено і давню мрію людства освоїти повітряний простір. Ці міфологічні персонажі стали символами нестримного творчого пошуку попри небезпеки на цьому шляху.

presen-
tation

Дедал та Ікар. Антична мозаїка із Зевгми (Турція)

Карло Сарачені. Падіння Ікара. 1606—1607 рр.

ДЕДАЛ ТА ІКАР

Які вироби й мистецькі витвори зробив Дедал?

Колись, за сивої давнини, в Афінах жив великий митець, різьбяр і будівничий Дедал, на-

щадок царського роду. Кажуть, сама Афіна Паллада, премудра богиня, навчила його різних ремесел. Дедал зводив великі палаци і храми, що вражали всіх своєю стрункою будовою, а для тих палаців і храмів сам різьбив із дерева постаті безсмертних богів, такі гарні, що потім люди століттями дбайливо їх зберігали.

audiotext

До Дедала статуї робили у вигляді нерухомих, наче скам'янілих, людей, руки в них були міцно притиснені до тулуба, ноги стулені, очі заплющені. Дедал сміливо почав різьбити інакше: розплющив своїм постатям очі, звільнив їм руки й ноги і ніби надав їм життя. Здавалося, вони от-от ворухнутья і підуть. Тому жерці в деяких храмах прив'язували Дедалових дерев'яних богів, щоб вони часом не повтікали.

Учнем Дедала став його небіж Талос, ще підліток, але такий тямущий і здібний, що сам Дедал чудувався, як швидко хлопець од нього все переймає і сам уже створює дивовижні речі.

Якось Талос знайшов на землі гадючу щелепу, уважно придивився до неї і невдовзі змайстрував пилку — нову річ для тодішніх людей. Він же придумав гончарний круг, щоб легше й краще ліпити на ньому всякий посуд. А як вирізував той круг із дерева, то винайшов циркуль, що ним і тепер користуються люди.

Афіняни довідалися про надзвичайний хист Дедалового учня і справедливо гадали, що незабаром він

перевершить свого вчителя. Та як же тяжко вразила Афіни звістка про те, що Талос, гуляючи з Дедалом по Акрополю, спіткнувся і впав з висоти. В його смерті афіняни звинуватили Дедала, мовляв, той із заздрощів надумав позбутися свого учня і сам зіштовхнув його вниз.

Чи правда це була, а чи вигадка і Талос сам необачно спіткнувся — ніхто не міг би сказати, хіба що сам Дедал, та йому вже не йняли віри, і афінський люд засудив митця до вигнання.

Кинув Дедал напризволяще свою майстерню і недовершену роботу, сів на корабель, довго плив і нарешті дістався острова Крит. Царював там Мінос, чоловік розумний і владний. Він щиро зрадив Дедалові, бо слава митця давно вже досягла критських берегів.

Цар Мінос одразу запросив до себе Дедала, загадав йому багато роботи, був щедрий і спершу навіть ласкавий. Він одружив Дедала з гарною критянкою, і та народила афінянинові сина Ікара. Та митець тяжко сумував за батьківщиною і почувався на Криті рабом.

Єдиною розрадою і втіхою Дедалові стало мистецтво. Він охоче робив усе, що загадували йому цар Мінос та цариця Пасіфая, — кував зброю, яка приносила успіх у бою чи на ловах; вирізував на радість усій царській родині дерев'яні ляльки, що самі рухались, наче живі; а для покоїв пишнокосої царівни Арі-

адни вирізав із мармуру рельєф: побравшись за руки, там кружляли в танку юнаки й дівчата, і їхні мармурові хітони здавалися напрочуд легкими й прозорими.

А потім Дедал збудував дивовижний палац. Царя Міноса спіткала велика біда: Пасіфая народила йому сина, що мав тіло чоловіка, а голову — бика, та ще й бичачий хвіст теліпався у нього іззаду. І от, щоб сховати від сторонніх очей Мінотавра — так назвали те страховисько — та щоб він сам не накоїв якого лиха, цар Мінос наказав Дедалові звести особливу споруду.

І Дедал звів Лабіринт, хитромудрий палац, де покої та переходи були такі поплутані й начебто однакові, що ніхто не міг знайти з нього виходу.

Як у гористій Фригії несе свої темні хвилі річка Меандр і крутиться серед каміння: то назад поверне, то знову мчить уперед, то збочує раптом, і не можна збагнути, куди вона тече — до моря чи назад, до свого джерела, — так і Дедал створив у Лабіринті стільки покручених ходів, що й сам ледве вибрався з нього. Всередині цього Лабіринту й поселили Мінотавра.

Минали роки, а Дедал ніяк не міг забути батьківщини. Дружина його померла, і тоді він надумав будь-що дістатись із сином до Афін.

Митець знав, що Мінос ніколи його не відпустить і що ніхто, боячись царського гніву, не допоможе йому втекти, а варта впіймає і приведе назад до палацу.

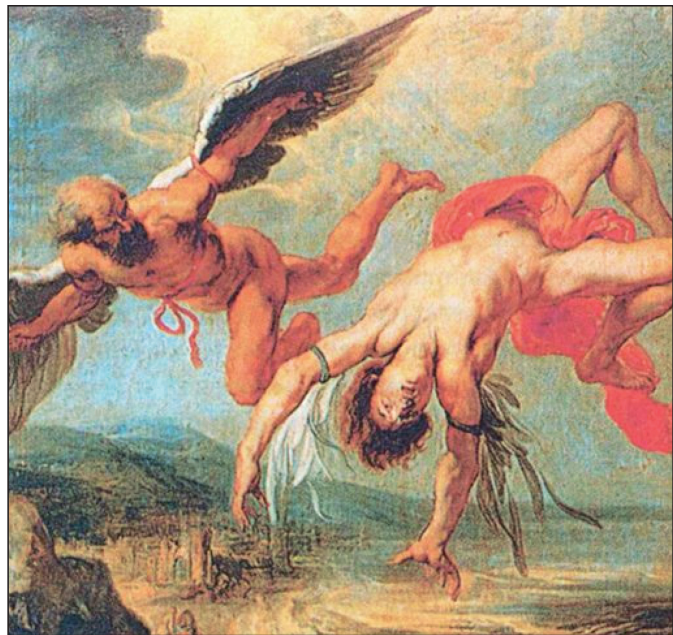
— Справедливий Міносе! — звернувся нарешті Дедал до царя. — Відпусти мене на батьківщину, я вже старий і хочу померти на рідній землі. Відпусти мене і сина мого Ікара, благаю тебе!

Та Мінос не схотів і слухати про це, хоч як умовляв його ревно Дедал. Зрозумів тоді митець, що він може звіритися тільки на себе, на свою голову й руки.

Якось сидів Дедал при березі моря, журно дивився на білих чайок, що кружляли над хвилями, і раптом йому сяйнула смілива думка: «Нехай Мінос закрив мені путь через море, нехай він усім володіє — і водою, і землею, але небо не його володіння, небо вільне! Треба навчитись літати в птахів!».

Шарль-Поль Ландон.
Дедал та Ікар. 1799 р.

Джейкоб-Пітер Гові. Політ Ікара.
1635—1637 рр.

Думка була така незвична, така дивна і прекрасна, що Дедал аж зірвався на ноги і гордо крикнув:

— Могутній Зевсе! Не гнівайся на мене за те, що я не корюся твоїм законам. Я, смертний, піднімусь у небесний простір.

Тепер увесь вільний час Дедал робив із пташиного пір'я великі крила. Насамперед він ладнав одну до одної малесенькі пір'їни, а тоді брав довші й довші. Потім міцно стягував їх мотузком, клеїв воском і вигинав, щоб були як у справжнього птаха. Біля нього крутився Ікар, грався пір'їнами, щось ліпив із м'якого воску і хоч заважав батькові в його дивній роботі, але той не гнав хлопця.

Нарешті крила були готові, великі — Дедалові, трохи менші — Ікарові. Митець прикріпив свої до спини й до рук, змахнув ними і легко знявся в повітря. Покружлявши, він опустився на землю і став повчати Ікара:

— Не можна підійматися дуже високо, синку, бо сонце там палюче, воно розтопить віск — і пір'я розсиплеться. А низько над морем теж не лети, щоб хвилі не намочили тобі крил. Треба триматися середини, запам'ятай це, Ікаре, тільки середини. Будь слухняний, не шукай власної дороги, а лети просто за мною.

Потім Дедал прив'язав крила синові й довго вчив його літати. А наступного дня, щойно ясне сонце виринуло з далеких глибин Океану, вони знялись у

безхмарну блакить. Ніхто у царському палаці того не бачив. Бачили тільки орачі в полі; бачив пастух, що гнав череду; бачив рибалка, і вудка випала йому з ослаблих рук. Усі вони аж уклакли, подумавши, що то летять безсмертні боги.

Дедал летів перший; він добре знався на місцевості, тільки раз у раз озирався, чи не втомився Ікар, чи не збочив з путі.

Вже позаду зник Крит, навкруги сяяло безкрає море. На височині гуляв вітер і гнав їх то в один бік, то в інший. Ось проминули вони острови Наксос і Делос, з лівого боку лишився зелений Самос, праворуч — багатий медом Калімнос.

Ікар спершу слухняно летів за батьком. Почуття лету, дивовижне, незнане, сповнило його душу неймовірною радістю. Яке щастя змахнути, наче могутній птах, великими крильми і відчутти, що вони підносять тебе ще вище, туди, у блакитну безодню, де вже і птахів немає. У захваті Ікар забув про батькову засторогу й полинув вище, ще вище, аж до золотого сонця.

Зненацька хлопець із жахом відчув, що крила вже не так міцно тримають його, як спершу. Пекуче сонячне проміння розтопило віск, пір'я посипалося додола, і марно тепер юнак махав уже безкрилими руками.

— Батьку, батьку, я гину! — відчайдушно крикнув Ікар і зник серед зелених морських хвиль.

Не почув того крику Дедал, та, ще раз озирнувшись, не побачив за собою Ікара. Розпачливо кружляв він у повітрі, гукаючи сина, а тоді примітив на хвилях розкидане пір'я. Нещасний батько все зрозумів і мало не збожеволів з горя, та мусив летіти далі, до найближчого берега.

То був чималий острів. Довго блукав по ньому Дедал, поки хвилі прибили до берега юнакове тіло. Убитий горем Дедал поховав тут сина, і відтоді той острів зветься Ікарія, а море довкола люди і досі звать Ікарійським. І цікаво, що втіленням одвічної мрії людства про крила став не розумний, розважний Дедал, славетний винахідник, митець, а неслухняний, завзятий хлопець Ікар, який перший відчув радість вільного лету і віддав за це власне життя.

Втративши сина, Дедал оселився на великому острові Сицилії, де його гостинно прийняв цар Кокал. Тут митець зажив великої слави, бо звів кілька прекрасних споруд: Аполлонів храм із золотим дахом, штучне озеро, а для царських коштовностей — скарбницю на стрімкій скелі.

Двічі брався Дедал різьбити по щирому золоту загибель свого сина Ікара, та двічі кидав почату роботу, — надто тремтіли в нього руки, а сумні очі відразу заходили пекучими сльозами.

Тим часом критський цар Мінос довідався, де живе і працює Дедал, і надумав повернути його, наче

свою власність, назад. Він вирушив до Сицилії на кораблях із чималим військом. Та не тільки зброєю вирішив діяти мудрий цар — він узяв із собою морську мушлю й оголосив нагороду тому, хто протягне крізь усі її закрути нитку. Мінос добре знав, що тільки великий майстер Дедал зугарний це зробити.

Сицилійський володар Кокал урочисто зустрів царя Міноса, запросив до свого палацу і влаштував гостеві пишну учту. За столом Мінос не прохопився і словом про Дедала, а згодом завів мову про мушлю.

— Цікаво, чи тямущі у вас люди, — спитав він лукаво, — чи зможе хто протягти нитку крізь цю мушлю, крізь усі її закрути? Той дістане від мене багато золота.

— Авжеж, люди в нас тямущі, — відказав господар, а сам тайкома звелів передати мушлю Дедалові.

Той швидко впорався, та ще й розумно, дотепно: прив'язав нитку до мурашки, проколов невеличкий отвір у мушлі, змазав її всередині медом, а в отвір пустив мурашку. Зачувши мед, вона проповзла крізь отвір і протягла за собою нитку через усі закрути в мушлі.

Коли так само тайкома мушлю принесли від Дедала, Кокал, переможно всміхаючись, подав її Міносові й мовив:

— Де ж винагорода за мушлю? Ось бачиш, нитку протягнуто.

— Дедал тут! — вигукнув Мінос. — Тільки Дедал міг так хитромудро зробити, більш ніхто. Тож доведеться тобі, Кокале, повернути мені митця!

Та цар, а надто царівни, яким Дедал робив різні прикраси й забавки, і на думці не мали віддавати його. Хитрістю вони заманили і вбили Міноса, і тепер Дедал міг спокійно жити і творити на Сицилії.

Але туга за рідною землею ставала нестерпна, і старий Дедал нарешті подався на батьківщину — в Афіни. Там він невдовзі помер і був шанобливо похований у рідній землі. Людям лишилися його прекрасні споруди і статуї, в Афінах від нього пішов рід митців Дедалідів, а слава його не згасла і досі.

(Переказ Катерини Гловацької)

CLASSROOM

Усно

1. Розкажіть про перебування й працю Дедала в Афінах.
2. Чому він потрапив на острів Крит до царя Міноса?
3. Що спонукало Дедала створити крила?

Аналіз та інтерпретація

4. Чому політ Дедала та Ікара завершився трагічно? Хто винен у цьому — батько чи син?

5. Охарактеризуйте образ Дедала. Що допомогло йому пережити загибель свого сина?

Письмово

6. Напишіть твір-роздум на тему «Чи варто було ризикувати Дедалові та Ікарові?» (10—12 речень).

Цифрові технології

7. За допомогою інтернету з'ясуйте, які античні споруди збереглися в грецькому місті Афіни, що вважають містом Дедала. Підготуйте коротке повідомлення та презентацію.

Дослідження

8. Дослідіть, які з географічних місць, названі в міфі, існують нині. Покажіть їх на мапі. Доберіть світлинки з їхніми зображеннями.

Ваша творчість

9. Створіть «хмару» слів (у вигляді птаха або крил) за змістом міфу.

Проєкт

10. Підготуйте проєкт на тему «Як люди навчилися літати?».

У команді

11. Гра «Що означають ці предмети?». Об'єднайтеся в команди. Кожна з команд отримує картки із зображенням предметів і має пояснити події, що з ними пов'язані. *Предмети: віск, мушля, лабіринт, пилка, крила.*

Життєві ситуації

12. Що допомагає людині в тяжкі моменти? Чи можуть творчість, мистецтво стати розрадою у скруті? Поясніть.
13. Що б ви порадили Ікарові, аби він міг уникнути падіння (4—6 речень)?

Перевірте себе

[https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/
check-yourself/](https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/check-yourself/)

2

<https://academia-nikolenko-6klas.com.ua>

Пригоди і фантастика

ЖУЛЬ ВЕРН (1828—1905)

Ті, хто мріють, високо літають!

Марко Вовчок

«Усе, що людина здатна уявити, можна втілити в життя!» — сказав французький письменник Жюль Верн. Він першим поєднав літературу з науковими винаходами. У своїх романах передбачав освоєння небесного простору на повітряних кулях, гелікоптерах і ракетах, описував запуск штучних супутників Землі, міжпланетні подорожі, підводні човни, вигадав телебачення, відеозв'язок тощо. Багато передбачень митця здійснилися в наш час.

м. Нант (Франція). Сучасне фото

Жуль-Габріель Верн народився 8 лютого 1828 р. в родині адвоката на острові Фейдо, у м. Нанті (Франція). Зростав у морському місті, що викликало в нього бажання мандрувати. Утікши з дому в одинадцятирічному віці, записався юнгою на корабель. Батькам удалося вчасно повернути його додому.

Закінчивши семінарію і Королівський коледж у м. Нанті, Жуль Верн вирушив до Парижа вивчати право. Батько мав надію, що син допомагатиме йому в адвокатській конторі. Жуль Верн став студентом Сорбоннського університету й під час навчання захоплювався театром і літературою. Згодом залишився в Парижі, щоб займатися літературною діяльністю.

presen-
tation

Кадр із
мультсеріалу
«Навколо світу
за 80 днів»
за твором
Ж. Верна
(режисер Лейф
Грем, Австралія,
1972—1973)

1863 р. Жюль Верн написав перший науково-фантастичний роман *«П'ять тижнів на повітряній кулі»*. Він називав цей твір «географічним романом», що започаткував серію творів *«Надзвичайні морські подорожі»*.

Коли в Жуля Верна з'являлися гроші й вільний час, він вирушав у тривалі подорожі. Побував в Англії, Португалії, Алжирі, Швеції, Данії та інших країнах. Звідусіль привозив сюжети для нових романів, які подобалися його сучасникам і нині викликають значний інтерес.

У своїх найвідоміших творах — *«Діти капітана Гранта»* (1867), *«Двадцять тисяч льє під водою»* (1869), *«Таємничий острів»* (1874), *«П'ятнадцятирічний капітан»* (1878) — Жюль Верн утверджує непереможну силу людського духу, наукових знань і нестримної фантазії героїв та героїнь.

● Теорія літератури

Роман — великий за обсягом прозовий твір, у якому діє значна кількість персонажів, розгалужена система подій, що відбуваються протягом тривалого часу. За змістом виокремлюють чимало різновидів роману — пригодницький, історичний, науково-фантастичний, філософський та ін.

Ознаки пригодницького роману

1. Зображення численних пригод персонажів.
2. Стрімкий розвиток сюжету, поєднання кількох гостросюжетних ліній.
3. Ситуації випробування, переслідування, розгадування.
4. Характери персонажів подано в розвитку, вони змінюються внаслідок пережитих пригод.
5. Наявність численних таємниць, загадок, дивних обставин.
6. Місце дії — світ далеких країн, екзотичної природи, стихій тощо.
7. Поєднання різних типів оповіді (від імені автора і персонажів).
8. Значна кількість детальних описів природи (пейзаж), зовнішності людей (портрет) та ін.

«П'ятнадцятирічний капітан» (1877—1878)

Події пригодницького роману Жуля Верна «П'ятнадцятирічний капітан» розгортаються спочатку на просторах Атлантичного і Тихого океанів, а згодом — на березі невідомої африканської країни. Під час морської подорожі екіпаж шхуни мав зібрати продукцію від полювання на китів, а також безпечно доправити до Америки дружину судновласника місіс Велдон разом із сином — п'ятирічним Джеком.

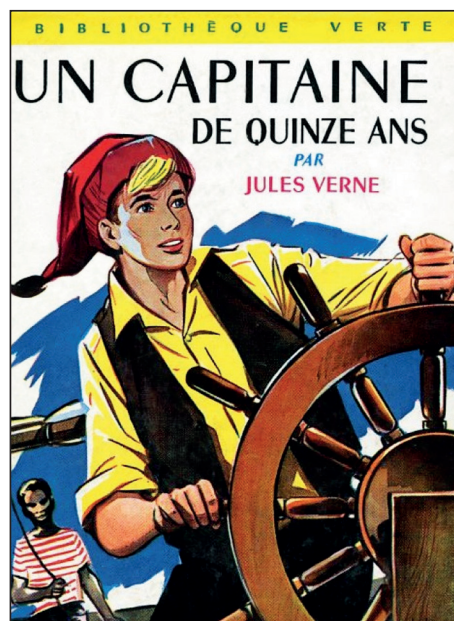
Після нещасного випадку — загибелі всіх моряків — пасажери судна довірили свої життя юному Діку Сенду (він служив юнгою на кораблі). У романі йдеться про надзвичайну силу волі й мужність п'ятнадцятирічного хлопця, котрий узяв на себе відповідальність за долю людей. На чолі з ним невеличкий загін здійснив виснажливий і небезпечний перехід крізь джунглі Африки, потрапив у полон до работоргівців¹, відчув ворожість місцевих тубільців². Цей маршрут визначили трагічні обста-

¹Работоргівля — продаж-купівля людей. Початок торгівлі полоненими мешканцями африканських країн сягає XV ст.

²Тубільці — загальна назва місцевих жителів, які мешкали на якійсь території до того, як її почали заселяти (або завойовувати) інші панівні народи, чужинці.

вини й підступні дії злодіїв, протистояти яким змушений був юний капітан.

Це історія про дорослішання головного героя, який із кмітливого юнга перетворився на справжнього капітана. Змальовуючи пригоди Діка Сенда та його друзів, письменник ознайомлює читачів/читачок із природою африканського континенту, розповідає про клімат, рослинний і тваринний світ, звичаї місцевого населення, видатних дослідників/дослідниць. Багато цікавого про природу Африки розкажує вчений-натураліст Бенедикт, який постійно потрапляє в різні історії через надмірне захоплення комахами. У романі поєднано розповідь про пригоди героїв із цікавими фактами з географії, біології, фізики. Також у творі чимало роздумів, пов'язаних із питаннями життєвих цінностей і взаємодії людини з довкіллям. Значна частина роману присвячена проблемам рабства, засудженню насильства, підступності та агресії.

Франциско-Бате
Пелехеро.
Обкладинка
твору Ж. Верна
«П'ятнадцятирічний
капітан». 1960 р.

П'ЯТНАДЦЯТИРІЧНИЙ КАПІТАН

(Уривки)

I частина

Розділ перший. ШХУНА-БРИГ «ПІЛІГРИМ¹»

Зверніть увагу на назви географічних об'єктів у цьому розділі. Покажіть їх на мапі. Яким маршрутом мала рухатися шхуна-бриг «Пілігрим»?

2 лютого 1873 року шхуна-бриг «Пілігрим» перебувала під $43^{\circ}57'$ південної широти і $165^{\circ}19'$ західної довготи. Це судно водотоннажністю в чотириста тонн було споряджене до Сан-Франциско для полювання на китів у південних морях.

«Пілігрим» належав заможному каліфорнійському судовласнику Джемсу Велдону; керував судном протягом багатьох років капітан Г'юль.

Джемс Велдон щороку виряджав цілу флотилію суден у північні моря, за Берингову протоку, а також у моря Південної півкулі, до Тасманії та до мису Горн. «Пілігрим» вважали одним із найкращих кораблів флотилії. Він мав чудовий хід. Бездоганне оснащення давало йому можливість разом із невеличкою

¹Пілігрим (з лат. *piligrim* — чужоземець, чужинець) — мандрівник-богомалець, подорожній, прочанин.

командою доходити до самого кордону суцільної криги Південної півкулі.

(...) На «Пілігримі» під керуванням капітана Ґуля, чудового моряка і одного з найкращих гарпунників південної флотилії, було п'ятеро досвідчених матросів і один новачок. Цього було недостатньо: полювання на китів вимагає присутності досить великого екіпажу для обслуговування шлюпок і для розбирання здобутих туш. (...)

Шхуна-бриг щойно закінчила китобійну кампанію на кордоні Південного полярного кола, проте в її трюмах залишалося ще чимало місця для китового вуса і чимало бочок, не заповнених ворванню¹. Уже на той час китовий промисел був нелегкою справою. (...)

Постійна команда «Пілігрима» була не вельми вдоволена: шхуна-бриг не дібрала щонайменше двісті бочок ворвані. Ніколи ще результати промислу не були такими мізерними.

Найбільше був незадоволений капітан Ґуль. Самолюбність славетного китобоя глибоко вразила невдача: уперше він повертався з такою скупю здобиччю, тому проклинав ледарів і гультіпак, які зірвали проми-

¹Справжні кити дають мисливцям ворвань (китовий жир) — цінну промислову сировину — і китовий вус. Китовий вус — рогові пластини — використовують для виготовлення різних виробів. Смугачі дають лише ворвань, пластини китового вуса в них розвинуті слабо.

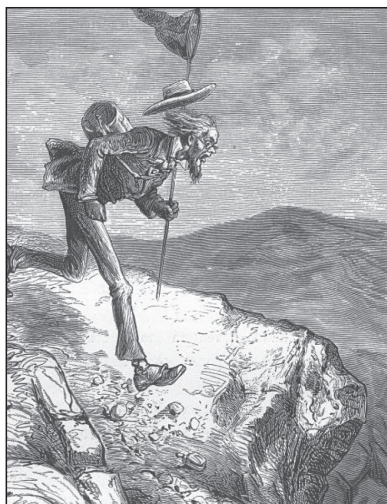
сел. Даремно намагався він набрати в Окленді новий екіпаж: моряки були вже зайняті на інших китобійних суднах. Довелося відмовитися від сподівання вщерть навантажити «Пілігрим». Капітан Ґуль збирався вже піти з Окленда, коли до нього звернулися з проханням узяти на борт пасажирів. Відмовити він не міг.

Місіс Велдон, дружина власника «Пілігрима», її п'ятирічний син Джек та їхній родич, якого всі називали «кузен Бенедикт», саме перебували в Окленді. Вони приїхали туди із Джемсом Велдоном, який зрідка відвідував Нову Зеландію у торгових справах, і мали намір разом із ним повернутися до Сан-Франциско. Проте у переддень від'їзду маленький Джек серйозно занедужав. Джемс Велдон змушений був їхати до Америки в термінових справах, і він поїхав, залишивши дружину, хвору дитину та кузена Бенедикта в Окленді. Минуло три місяці, три важкі місяці розлуки. (...) Саме в цей час «Пілігрим» прийшов до Оклендського порту. (...)

Місіс Велдон, досвідчена мандрівниця, яка не раз супроводжувала чоловіка у його далеких подорожах, була хороброю жінкою і не боялася моря; їй було близько тридцяти років, і вона вирізнялася неабияким здоров'ям. Вона знала, що капітан Ґуль — чудовий моряк, якому Джемс Велдон цілком довіряв, а «Пілігрим» — надійний корабель і на гарному рахунку серед американських китобійних суден. І якщо вже випала нагода, гріх нею не скористатися. І місіс

Велдон зважилася здійснити плавання на борту судна невеликого тоннажу.

Ясна річ, кузен Бенедикт мав супроводжувати її. Кузену було років п'ятдесят. Незважаючи на солідний вік, його не можна було випускати самого з дому. Швидше сухоробрий, аніж худий, і не те щоб високий, але якийсь довготелесий, з велетенською скуйовдженою головою, із золотими окулярами на носі — таким був кузен Бенедикт. На перший погляд у цьому довгов'язому чолов'язі можна було розпізнати одного з тих вельмишановних учених, сумирних і щиросердих, яким на роду написано завжди залишатися дорослими дітьми, жити на світі років до ста і померти з душею немовляти. «Кузенем Бенедиктом» звали його не лише члени родини, але й сторонні — такі простодушні добряки сприймаються як спільні родичі.

Анрі Мейєр. Ілюстрації до твору «П'ятнадцятирічний капітан». 1877—1878 рр.

Кузен Бенедикт ніколи не знав, куди йому подіти свої довгі руки й ноги; важко було знайти людину більш безпомічну і несамотійну. (...) Але в нього було щире серце. Він залюбки допомагав би людям, якби вмів це робити. (...)

Варто, одначе, уточнити, що кузена Бенедикта ніхто б не наважився назвати неробою. Навпаки, це був невтомний трудівник. Єдина пристрасть — природнича історія — цілком поглинала його. (...)

Ким же був у такому разі кузен Бенедикт? Лише ентомологом¹, і ніким іншим! На це можна заперечити, що ентомологія є частиною природничої історії, яка займається вивченням усіх членистих. Загалом це так. Але зазвичай у поняття «ентомологія» вкладається більш обмежений зміст. Цей термін застосовується лише для позначення науки про комах, тобто членистих безхребетних, у тілі яких розрізняють три частини — голова, груди і черевце — і які мають одну пару члеників і три пари ніг, через що їх і назвали шестиногими. Тож кузен Бенедикт був ентомологом і присвятив усе своє життя вивченню комах. (...)

Щоб домалювати портрет цього дивака, розкажемо, що він вирішив супроводжувати містера й місіс Велдон до Нової Зеландії виключно заради того, аби задовольнити свою пристрасть до нових відкриттів

¹Ентомолог — учений-зоолог, який вивчає комах.

в ентомології. У Новій Зеландії йому вдалося збагатити свою колекцію кількома рідкісними екземплярами, і тепер кузен Бенедикт зі зрозумілим нетерпінням рвався назад, до Сан-Франциско, бажаючи якомога швидше розсортувати цінні надбання у ящики у своєму робочому кабінеті.

Оскільки місіс Велдон із сином поверталися додому на «Пілігримі», то зрозуміло, що кузен Бенедикт їхав разом із ними. (...)

Протягом трьох днів стоянки «Пілігрима» у Вайтематі місіс Велдон зробила всі приготування до від'їзду. Вона дуже поспішала, бо не хотіла затримувати відправлення судна. Розрахувавшись із туземною прислугою, вона 22 січня перебралася на «Пілігрим» разом із Джеком, кузенком Бенедиктом і старою служницею Нан.

Кузен Бенедикт з усіма застереженнями вклав свою безцінну колекцію в особливу жерстяну коробку, яку носив на ремені через плече. (...)

Коли місіс Велдон та її супутники піднялися на борт шхуни-брига і настала хвилина зніматися з якоря, капітан Ґуль підійшов до своєї пасажирки і сказав:

— Само собою зрозуміло, місіс Велдон, ви приймаєте на себе всю відповідальність за те, що обрали «Пілігрим» для плавання через океан.

— Які дивні слова, капітане Ґуль?

— Я змушений нагадати вам про це, місіс Велдон, бо не отримав жодних вказівок від вашого чоловіка.

Це по-перше. А по-друге — шхуна-бриг в розумінні безпеки, звичайно, поступається пакетботам, спеціально пристосованим для перевезення пасажирів.

— Як ви вважаєте, містере Ґуль, якби мій чоловік був тут, чи наважився би здійснити це плавання на «Пілігримі» разом зі мною і своїм сином?

— О, так. Жодних сумнівів! — відповів капітан. — Я і сам, не замислюючись, узяв би на борт «Пілігрима» свою сім'ю. «Пілігрим» — чудове судно, незважаючи на те, що цього року невдало закінчило промисловий сезон. Я впевнений у ньому, наскільки може бути впевненим у власному судні моряк, який командує ним уже багато років. Я поставив вам це запитання, місіс Велдон, лише для очищення совісті та ще для того, аби зайвий раз перепросити за те, що у мене немає можливості надати вам зручності, до яких ви звикли.

— Якщо вся справа зводиться лише до зручностей, капітане Ґуль, це не зупинить мене. Я не належу до тих вередливих пасажирок, які дошкуляють капітанам скаргами на тісняву кают і поганий стіл.

Поглянувши на свого маленького сина, якого вона тримала за руку, місіс Велдон закінчила:

— Отже, рушаймо, капітане!

Капітан Ґуль тієї ж миті наказав підняти якір. За короткий час «Пілігрим» поставив вітрила, вийшов з Оклендського порту і взяв курс до американського узбережжя.

Проте за три дні після відбуття зі сходу подув сильний вітер, і шхуна-бриг змушена була лягти на лівий галс, аби йти проти вітру. Саме тому 2 лютого капітан Ґуль ще знаходився в широтах вищих, ніж він би того бажав, — і був у становищі моряка, який мав намір обігнути мис Горн, а не плисти найкоротшим шляхом до західного берега Нового Світу.

Розділ другий. ДІК СЕНД

1. *Зверніть увагу на описи Негоро і Діка Сенда. Як автор ставиться до героїв? Кому з них він симпатизує? Доведіть.*

audiotext

2. *Якими знаннями й уміннями володів Дік Санд?*

(...) Лише одна людина на судні не була американцем за походженням. Негоро, який виконував на «Пілігримі» скромні обов'язки суднового кока¹, народився в Португалії. Хоча він чудово розмовляв англійською. Після того як в Окленді втік попередній кок, Негоро запропонував свої послуги. Цей понурий на вигляд, небалакучий чолов'яга тримався осторонь

¹Кок — кухар на судні.

товаришів, проте справу свою знав непогано. У капітана Гуля, який його винайняв, очевидно, було наметане око: за час своєї роботи на «Пілігримі» Негоро не заслужив ані найменшого докору.

І все ж таки капітан Гуль шкодував, що не встиг розпитати у нового кока про його минуле. Зовнішність португальця, точніше — його погляд і очі, що постійно бігали, не дуже подобалися капітану. У крихітному, тісному світі, яким було китобійне судно, кожна людина була на вагу золота, і перш ніж допустити незнайомця у цей світ, потрібно дізнатися все про його життя.

Негоро мав близько сорока років. Худорлявий, жиливий, чорнявий, ще й смаглявий, він, незважаючи на невеличкий зріст, справляв враження дужої людини. А чи отримав він якусь освіту? Скидалося, що так, з огляду на зауваження, які він зрідка кидав. Негоро ніколи не згадував про своє минуле, родину. Ніхто не знав, де він мешкав і чим займався раніше. Ніхто не відав, чого він очікує в майбутньому. (...) Оточення вважало його диваком.

Негоро, очевидно, не був моряком. Більше того — товариші по шхуні помітили, що у морських справах він тямить менше, ніж будь-який кок, який бодай незначну частину свого життя провів у плаванні. (...)

Як уже було сказано, екіпаж «Пілігрима» складався з п'яти бувалих матросів і одного юного новачка. Цей п'ятнадцятирічний матрос був сином невідомих

батьків. У дитячому віці його знайшли під чужими дверима, і виріс він у дитячому будинку. Дік Сенд — так називали його — вірогідно, народився у штаті Нью-Йорк, а може, й у самому місті Нью-Йорку.

Ім'я Дік, зменшене від Ричарда, дали знайді на честь співчутливого перехожого, який підібрав його і доправив до дитячого будинку. Прізвище Сенд слугувало нагадуванням про те місце, де було знайдено Діка, — про піщану косу Сенді-Гук у гирлі річки Гудзон, біля Нью-Йоркського порту.

Дік Сенд був невисоким, і жодного натяку не було на те, що коли-небудь він матиме зріст вище середнього, проте був міцно збитим. У ньому відразу можна було впізнати англосакса, хоча він мав темне волосся і вогняний погляд блакитних очей. Важка праця моряка вже підготувала його до житейських битв. Його розумне обличчя пашіло енергією. Це було обличчя людини не лише сміливої, але й здатної проторувати шлях. (...)

У п'ятнадцять років він вже умів приймати рішення і доводити до кінця все те, на що обдуманно зважився. Його жваве й серйозне обличчя привертало увагу. На відміну від більшості своїх однолітків Дік був скупим на слова і жести. У віці, коли діти ще не замислюються про майбутнє, Дік усвідомив свою участь і пообіцяв собі самотужки «стати людиною».

І він досяг свого: він був вже дорослим у той час, коли його однолітки ще залишалися дітьми. Сприт-

ним, жвавим і сильним. Дік був одним із тих обдарованих людей, про яких кажуть, що вони народилися з двома правими руками і двома лівими ногами: що би вони не робили — їм усе «з руки», з ким би вони не йшли — вони завжди ступають «у ногу».

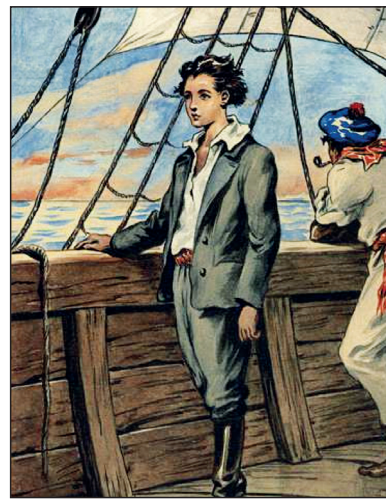
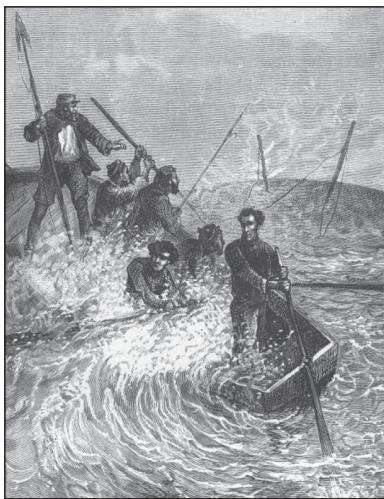
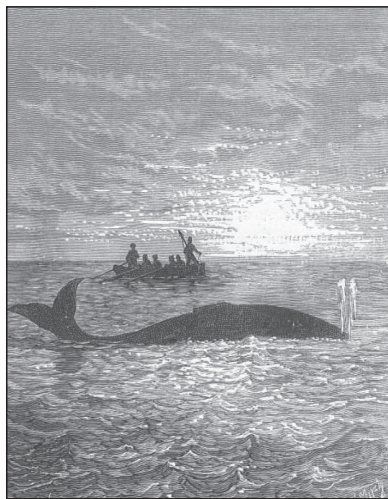
Як було заведено раніше, Діка виховували за рахунок громадської добродієності. Спочатку його помістили до притулку для знайд, яких багато в Америці. У чотири роки почали вчити читати, писати й рахувати в одній із тих шкіл штату Нью-Йорку, які утримувалися на пожертви щирих та милосердних громадян. У вісім років його прилаштували юнгою на судно, що здійснювало рейси у південні країни; до моря у нього був вроджений потяг. На кораблі він почав вивчати морську справу, яку й слід вчити з дитячих років. Суднові офіцери добре ставилися до кмітливого хлопчика і охоче керували його заняттями. Юнга¹ дуже швидко мав стати молодшим матросом в очікуванні кращого. (...)

Капітан Ґуль, який керував судном, на якому служив Дік, звернув увагу на юнга. Бравий моряк полюбив сміливого хлопчину, а повернувшись до Сан-Франциско, розповів про нього Джемсу Велдону. Той зацікавився долею Діка, влаштував його до школи в Сан-Франциско і допоміг закінчити її; виховували його

¹Юнга (з нім. Junge — хлопець) — підліток, який служить на кораблі та вивчає морську справу.

у католицькій вірі, якої дотримувалися і в родині самого судновласника.

Дік пожадливо всотував знання, особливо його цікавили географія та історія мандрів; він чекав, коли виросте і розпочне вивчати ту частину математики, що стосується навігації. Закінчивши школу, він став молодшим матросом на китобійному судні свого благодійника Джемса Велдона. Дік знав, що «велике полювання» — китобійний промисел — не менш важливе для виховання справжнього моряка, ніж далеке плавання. Це чудова підготовка до професії моряка, сповненої всіляких несподіванок. До того ж цим навчальним судном виявився «Пілігрим», який плавав під командуванням

Анрі Мейєр. Ілюстрації до твору
«П'ятнадцятирічний капітан».
1877—1878 рр.

Коррадо Саррі.
Ілюстрація до
твору Ж. Верна
«П'ятнадцятирічний
капітан». 1930 р.

його покровителя — капітана Гуля. Так молодому матросу були забезпечені найкращі умови для навчання.

Чи варто казати, що юнак був глибоко відданий родині Велдона, якій він був так зобов'язаний? Хай факти кажуть самі за себе. Легко уявити, як зрадив Дік, коли дізнався, що місіс Велдон із сином здійснюють плавання на «Пілігримі». Місіс Велдон упродовж кількох років заміняла Діку матір, а маленького Джека він любив як брата, хоча і розумів, що становище його зовсім інакше, ніж у сина судновласника. Але його благодійники знали, що зерна добра, які вони посіяли, впали на родючий ґрунт. Серце сироти Діка було сповнене вдячності, і він, не вагаючись, віддав би життя за тих, хто допоміг йому отримати освіту і навчив любити Бога.

Отож, п'ятнадцятирічний юнак діяв і мислив як доросла людина тридцяти років — таким був Дік Сенд. (...)

Під час подорожі мандрівники натрапили на затонуле судно й урятували п'ятьох афроамериканців та собаку Дінго¹. Собака був розумним, проте агресивно реагував лише на Негоро. Невдовзі вся команда шхуни «Пілігрим» на чолі з капітаном Гулем, полюючи на кита, загинула. Пасажири корабля — місіс Велдон з

audiotext

¹Дінго — здичавілий домашній собака.

маленьким сином і п'ятеро врятованих афроамериканців, юнга і кок — залишилися сам на сам із безкраїм океаном. Хто врятує людей? Хто зможе вивести корабель на потрібний шлях?

Розділ дев'ятий. КАПІТАН СЕНД

- 1. У якому становищі опинилися пасажери «Пілігрима» після загибелі команди й капітана?*
- 2. Які підстави були в Діка Сенда взяти на себе відповідальність за життя людей?*

Скорбота і жах — ось перші почуття, які охопили пасажирів «Пілігрима» від вигляду жахливої катастрофи. Усіх вразила загибель капітана Гуля і п'яťох матросів. Бути свідками страшного лиха і безсилями, аби допомогти товаришам!.. Дік та його супутники не могли навіть встигнути вчасно, щоб витягти з води поранених, але ще живих людей і, піднявши їх на борт, захистити корпусом корабля від страшних ударів розлюченого кита.

Коли «Пілігрим» підплив нарешті до місця катастрофи, ніщо вже не могло повернути до життя капітана Гуля і п'яťох матросів — океан поглинув їх...

Місіс Велдон впала на коліна і простягла руки до неба.

— Помолимося! — сказала вона.

Маленький Джек із плачем став на коліна поряд із матір'ю. Бідолашне дитя все зрозуміло. Дік Сенд, Нан, Том і решта негрів стояли, схиливши голови. Усі повторювали слова молитви, яку місіс Велдон промовляла до Бога з проханням про безмежне милосердя для тих, хто щойно постав перед ним.

Далі місіс Велдон, повернувшись до своїх супутників, сказала:

— А тепер, друзі мої, попросимо у Всевишнього сили і мужності для нас самих!

І справді, зараз їм так була потрібна допомога Всевишнього, адже становище їхнє було вкрай важким. Загублений посеред безкрайого простору Тихого океану, за сотні миль від найближчої землі, корабель за-

Анрі Мейєр. Ілюстрації до твору «П'ятнадцятирічний капітан». 1877—1878 рр.

лишився без капітана і матросів. Він міг стати іграшкою для вітрів і течії. (...)

На «Пілігримі» не залишилося жодної людини з команди. Залишився живим лише Дік Сенд. Але ж Дік був юнаком п'ятнадцяти років, майже хлопчиськом. І цей хлопчик мав замінити тепер капітана, боцмана, увесь екіпаж! На борту судна були пасажери — матір з маленькою дитиною, їхня присутність ще більше ускладнювала становище.

Щоправда, було ще п'ятеро афроамериканців, і ці чесні, хоробрі та наполегливі люди готові були виконати будь-яку команду, але ж вони зовсім не розумілися на морській справі.

Дік Сенд довго мовчки стояв на палубі. Схрестивши на грудях руки, він дивився на воду, яка поглинула капітана Гуля, його покровителя, людину, яку він любив як батька. (...)

Дік Сенд чудово знав, що «Пілігрим» знаходиться оддалік від звичайних торгових шляхів кораблів і що всі китобійні флотилії у цю пору року плавають ще далеко і зайняті промислом. Він розумів, що небезпеці треба дивитися просто в очі, не прикрашаючи свого становища. І, глибоко у серці молячись небу про допомогу і покровительство, Дік замислився.

До якого ж рішення він схилиться?

У цей момент на палубу вийшов судновий кок, якого не було видно після катастрофи. Негоро дуже

пильно стежив за всіма перипетіями нещасливого полювання, проте не вимовив жодного слова, не зробив жодного поруху. Ніхто не міг сказати, яке враження справило на нього нещастя. Якби у таку мить комусь спало на думку спостерігати за ним, то його вразила би байдужість цієї людини, на обличчі якої жоден м'яз не здригнувся. Він ніби й не чув про благочестивий заклик місіс Велдон, яка молилася за душі загиблих, і не відгукнувся на нього.

Негоро неспіхом пройшов на корму, де стояв Дік Сенд, і зупинився за три кроки від юнака.

— Ви хочете зі мною поговорити? — запитав Дік Сенд.

— Ні, — холодно відповів кок. — Я хотів би поговорити з капітаном Ґулем чи хоча б із боцманом Говіком.

— Але ж ви знаєте, що вони загинули! — вигукнув Дік.

— Хто ж тепер командир судна? — нахабно запитав Негоро.

— Я! — не вагаючись, відповів Дік Сенд.

— Ви?! — Негоро знизав плечима. — П'ятнадцятирічний капітан!

— Так, п'ятнадцятирічний капітан! — відповів Дік, наступаючи на нього.

Негоро відступив.

— На «Пілігримі» є капітан, — сказала місіс Велдон. — Це Дік Сенд. І не завадить усім знати, що

новий капітан Дік Сенд зуміє кожного примусити слухатися його.

Негоро вклонився, насмішкувато пробурмотівши під носа кілька слів, яких ніхто не розібрав, і сховався на своєму камбузі.

Отже, Дік Сенд прийняв рішення!

Тим часом вітер почав свіжішати, і шхуна вже залишила позаду широкий водяний простір, який ряснів червоними рачками.

Дік Сенд оглянув вітрила, а потім обвів уважним поглядом людей, які стояли на палубі. Юнак відчув, що якою б важкою не була відповідальність, яку він на себе брав, він не має права від неї ухилитися. Очі всіх мандрівників тепер дивилися на нього, і, прочитавши в них, що може розраховувати на цих людей, юнак просто сказав, що й вони можуть на нього розраховувати.

Дік не переоцінював власних сил. За допомогою афроамериканця Тома та його товаришів він міг, залежно від обставин, ставити чи прибирати вітрила. Він усвідомлював, що в нього бракує знань, аби керувати судном за допомогою приладів у відкритому морі. (...)

А Дік Сенд міг визначати місце судна лише приблизно, керуючись компасом і показниками лага з поправками, спричиненими дрейфом. Проте Дік не злякався.

Місіс Велдон зрозуміла все, що коїлося в душі хороброго юнака.

— Дякую тобі, Діку! — сказала вона твердим голосом. — Капітана Ґуля більше немає на світі, весь екіпаж загинув разом із ним. Доля корабля в твоїх руках. Я вірю, Діку, ти врятуєш корабель і усіх нас!

— Так, місіс Велдон, — відповів Дік, — я робитиму все можливе для цього.

— Том і його товариші — гарні люди. Ти можеш цілком покласти на них.

— Я знаю це. Я навчу їх морській справі, і ми разом будемо керувати судном. У погожу днину це не важко. Якщо ж погода зіпсується... Ну що ж, ми подолаємо й непогоду, місіс Велдон, і врятуємо вас, маленького Джека і усіх решту! Я відчуваю в собі сили зробити це! — і він додав: — З Божою допомогою.

— Ти знаєш, Діку, де зараз знаходиться «Пілігрим»? — поцікавилася місіс Велдон.

— Це легко встановити, — відповів Дік. — Достатньо поглянути на карту: капітан Ґуль вчора наніс на неї нашу точку.

— А ти зможеш повести судно у потрібному напрямку?

— Сподіваюся. Я триматиму курс на схід, на той пункт американського узбережжя, до якого ми маємо прибути.

— Але ти, звісно ж, розумієш, Діку, що після нещастя треба змінити наш початковий маршрут? Ясна річ, «Пілігрим» не піде тепер у Вальпараїсо. Найближ-

чий американський порт — ось куди ти маєш вести судно!

— Так, місіс Велдон, — відповів Дік. — Не турбуйтеся. Американський континент простягається так далеко на південь, що ми ніяк його не оминемо. (...)

Молодий матрос говорив з упевненістю бувалого моряка, який знає ціну своєму кораблю і не сумнівається, що за будь-якої швидкості цей корабель не вийде з-під його контролю. (...)

Настав час діяти. Потрібно було скористатися попутним північно-західним вітром, який щогодини ставав свіжішим. Пір'їсті хмари, які плавали високо у небі, віщували, що вітер не швидко спаде. Дік Сенд покликав Тома та його товаришів.

— Друзі мої, — сказав він, — на «Пілігримі» немає іншого екіпажу, крім вас. Без вашої допомоги я не можу виконати жодного маневру. Ви не моряки, звичайно ж, але у вас вмілі руки. Якщо ви виявите наполегливість, ми зможемо керувати «Пілігримом». Від цього залежить наш порятунок.

— Капітане Діку, — відповів Том, — мої товариші і я сам залюбки станемо вашими матросами. Нам не забракне доброї волі. Усе, що можуть зробити п'ятеро чоловіків під вашим керуванням, ми зробимо!

— Чудово сказано, друже Томе! — вигукнула місіс Велдон.

— Проте ми маємо бути дуже обережними, — сказав Дік Сенд. — Я не ризикуватиму і не підніматиму всі вітрила. Нехай ми й програємо трохи часу та швидкості, але виграємо у безпеці. Таке рішення диктують нам обставини. Зараз я викладу кожному з вас його обов'язки. Сам я стоятиму біля стерна, скільки вистачить сил. Час від часу я дозволятиму собі трішки поспати, годинку-іншу. Але, яким би коротким не був мій сон, комусь доведеться підмінити мене. Хочете, Томе, я навчу вас? Не так вже й важко керувати кораблем за компасом. За бажання ви швидко навчитесь тримати судно на курсі.

— Я готовий, капітане Діку, — відповів старий афроамериканець.

— Добре, — сказав юнак. — Постійте до вечора зі мною біля стерна, і, якщо я впаду від втоми, ви сьогодні ж з успіхом замініте мене на короткий час.

— А я? — запитав маленький Джек. — Хіба ж я не можу допомогти моєму другу Дікові?

— Ясна річ, любий хлопчику! — відповіла місіс Велдон, притискаючи Джека до грудей. — І тебе теж навчать керувати судном. Я впевнена, коли ти стоятимеш біля стерна, обов'язково буде попутний вітер.

— Звісно, мамусю, звісно! — вигукнув хлопчик, плескаючи в долоні. — Я тобі це обіцяю!

— Так, — посміхаючись, сказав Дік, — старі моряки кажуть, що гарний юнга приносить судну щастя і попутний вітер.

І, звертаючись до Тома та решти афроамериканців, Дік додав:

— До роботи, друзі! (...)

Дік Сенд вправно керував кораблем, швидко навчив афроамериканців управлятися з вітрилами і стерном. Але підступний кок Негоро замислив заволодіти «Пілігримом» і його командою. Із цією метою він вивів із ладу корабельні компаси. Дік Сенд прокладав шлях до берегів Америки, але корабель плув зовсім іншим курсом. Під час бурі значними зусиллями юний капітан урятував «Пілігрим» від неминучої загибелі, вивів його з бурхливого моря, але радість порятунку швидко змінили нові проблеми.

audiotext

Розділ чотирнадцятий. ЩО РОБИТИ?

- 1. Які спостереження над рослинами і птахами мали підказати екіпажу розбитого судна, що вони потрапили не до Америки?*
- 2. Який план подальших дій запропонував п'ятнадцятирічний капітан?*

audiotext

Отже, після переходу, що тривав не менше сімдесяти чотирьох днів, після завзятої бороть-

би зі штилями, вітрами й ураганом «Пілігрим» закінчив тим, що викинувся на берег і розбився об рифи.

Проте місіс Велдон та її супутники були безмежно вдячні провидінню, відчувши себе нескінченно щасливими, коли нарешті опинилися на суходолі. Адже вони були на материку, а не на якому-небудь злощасному острові Полінезії, куди буря могла б їх закинути. У якому б місті Південної Америки вони не висадились, вони без особливих зусиль повернуться на батьківщину.

Проте «Пілігрим» загинув безповоротно: за кілька годин прибій розкидає навсібіч уламки його кістяка. На порятунок вантажу годі було й сподіватися.

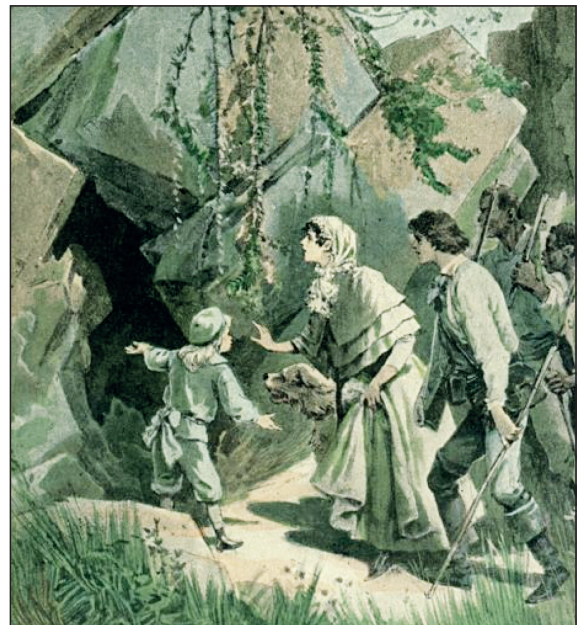
Якщо Діку Сенду не вдалося зберегти корабель і доставити його власникові, він все ж таки мав усі підстави пишатися тим, що цілими й неушкодженими доставив на берег усіх, хто перебував на борту, і серед них дружину і сина Джемса Велдона.

У якій же частині південноамериканського узбережжя зазнав катастрофи «Пілігрим»? На узбережжі Перу, як припускав Дік Сенд? Цілком можливо: адже після того як корабель минув острів Пасхи, екваторіальні течії й вітри гнали його на північний схід. За цих умов він, зрозуміло, міг із сорок третього градуса південної широти потрапити на п'ятнадцятий градус. Необхідно було якомога швидше встановити, де саме зазнав катастрофи «Пілігрим». На узбережжі Перу

багато портів, містечок і селищ, а якщо припущення Діка Сенда виявиться правильним, легко буде дістатися якого-небудь населеного пункту.

Крутий, але не надто високий берег поблизу місця катастрофи виглядав пустельним... Вузька піщана смуга була засіяна чорними уламками скель. Подекуди у скелях виднілися широкі тріщини, подекуди більш пологими місцинами можна було піднятися на гребінь стрімчака.

За чверть милі до півночі скелі розступалися, даючи вихід маленькій річці, яку з моря не було видно. Над річкою схилилися численні ризофори — різновид мангового дерева, що має істотні відмінності від своїх індійських родичів. Густий зелений ліс, що брав

Анрі Мейер. Ілюстрації до твору «П'ятнадцятирічний капітан». 1877—1878 рр.

початок від самісінького провалля, тягся вдалину, до лінії гір, що піднімалися на обрії. Якби кузен Бенедикт був ботаніком, він був би у захваті від нескінченного розмаїття деревних порід — тут росли високі баобаби, яким раніше приписували неймовірне довголіття, а їхню кору порівнювали з єгипетським сієнітом, тут росли віяльники, білі сосни, тамаринди, перцеві та сотні інших рослин, що не зустрічаються в північній частині Нового Світу й незвичні для американців.

Проте цікавою обставиною було те, що серед цих деревних порід не зустрічалось жодного представника численної родини пальм, яка нараховує понад тисячі видів і поширена майже по всій земній кулі.

Над берегом літали зграї крикливих пташок — головним чином ластівок із синювато-чорним пір'ям і світло-каштановими голівками. Подекуди злітали й куріпки — сірі птахи зі струнким тілом і голою шийкою.

Місіс Велдон і Дік Сенд помітили, що птахи не дуже бояться людей. Вони дозволяли наближатися до себе, не виявляючи страху. Невже вони ніколи не бачили людини і не навчились остерігатися її? Невже тишу цього пустельного берега ніколи ще не порушували постріли рушниць?

Біля берега поміж каміння прогулювалися незграбні птахи, що належать до роду малих пеліканів. Вони набивали дрібною рибкою шкіряний мішок, що висить у них під нижньою стулкою дзьоба.

Над уламками «Пілігрима» вже кружляли чайки, що прилетіли з океану. Птахи, ймовірно, були єдиними живими істотами, які відвідували цю частину узбережжя. Зрозуміло, тут водилося також чимало комах, які дуже цікавили кузена Бенедикта.

Проте ані у птахів, ані в комах не запитаєш, що це за берег. Повідомити його назву міг лише який-небудь місцевий житель. І жителів якраз і не було. Принаймні жоден із них не з'являвся. Ані будинків, ані хатин, ані хоча б якогось куреня. Жоден димок не здіймався у повітря ані на півночі — по той бік річки, ані на півдні, ані густому лісі, що тягнувся у глиб континенту. Ніщо не вказувало, що цей берег коли-небудь відвідувала людина.

Діка Сенда це дуже дивувало.

— Де ж ми? Куди ми потрапили? Невже не знайдеться людини, яка могла б нам про це розповісти?

Але такої людини не було: якби який-небудь тубілець перебував поблизу, Дінго підняв би тривогу. Тим часом собака бігав туди-сюди піщаним берегом, обнюхуючи землю й опустивши хвіст. Він глухо гарчав. Його поведінка виглядала дивною, але було зрозуміло, що Дінго не чув ані людини, ані тварини. (...)

Дік Сенд трішки подумав, а потім мовив:

— Насамперед, місіс Велдон, потрібно з'ясувати, де ми перебуваємо. Я гадаю, що наш корабель зазнав катастрофи біля берегів Перу. Вітер і течії мали

віднести його приблизно до цих широт. Можливо, ми перебуваємо в одній із південних, найменш заселених провінцій Перу... Я би сказав, що це досить вірогідно, адже берег здається зовсім безлюдним. Якщо моє припущення правильне, нам доведеться досить довго йти до найближчого поселення.

— Що ж ти хочеш робити? — запитала місіс Велдон.

— Я вважаю, що ми не повинні залишати грот доти, поки не з'ясуємо точно, де ми перебуваємо. Завтра після відпочинку двоє з нас підуть у розвідку. Ми намагатимемось, не дуже віддаляючись від табору, розшукати тубільців і з'ясувати у них все, що нас цікавить, а потім повернемося назад. Не може бути, щоб у радіусі десяти-дванадцяти миль не знайшлося людей.

— Невже нам доведеться розділитися? — вигукнула місіс Велдон.

— Це необхідно, — відповів юнак. — Якщо ж не вдасться нічого дізнатися, якщо проти очікування виявиться, що місцевість зовсім пустельна, що ж... тоді ми вигадаємо щось інше!

— А хто піде у розвідку? — запитала місіс Велдон після хвилинного роздумування.

— Це ми зараз вирішимо, — відповів Дік Сенд. — У будь-якому разі ви, місіс Велдон, Джек, містер Бенедикт і Нан не повинні йти з гроту. Бат, Геркулес, Актеон

і Остін можуть залишитися з вами, а Том і я вирушимо в розвідку. Ймовірно, й Негоро волітиме залишитися тут, — додав юнак, позираючи на суднового кока.

— Ймовірно, — ухильно відповів той.

— Ми візьмемо з собою Дінго, — продовжував Дік, — він може стати нам у пригоді. (...)

— І нарешті, — скінчив Дік свою промову, — я й думки не припускаю, що ми розлучимося надовго. Якщо упродовж двох днів Том і я не знайдемо жодного селища або тубільця, ми повернемося у грот. Але цього бути не може! Я переконаний, що ми не пройдемо й двадцяти миль у глиб країни, як вже визначимо її географічне положення. Можливо, я помилився в обчисленнях — зрештою, я ж не робив астрономічних спостережень. А якщо ми перебуваємо в інших широтах?

— Так... справді так, хлопчику! — сумно відповіла місіс Велдон.

— А як ви ставитеся до мого плану, пане Бенедикте? — запитав Дік Сенд.

— Я? — перепитав ентомолог.

— Так. Яка ваша думка?

— У мене немає власної думки на цей рахунок, — відповів кузен Бенедикт, — я згоден з усім, що мені запропонують, і готовий робити все, що мені накажуть. Якщо ви вирішите залишитися тут на день-два, я буду дуже задоволений: я скористаюся цим, аби ви-

вчити узбережжя... з погляду ентомолога, звісно. (...)
За кілька хвилин, перекинувши через плече свою дорогоцінну бляшану коробку, ентомолог пішов.

Негоро вийшов із грота майже водночас із ним. Здавалосьь, ця людина вважала цілком природним завжди опікуватися тільки самим собою. Але в той час як кузен Бенедикт видирався на гору, аби вибратися на узлісся, Негоро не поспішаючи попрямував до гирла річки й далі за течією. (...)

План, запропонований п'ятнадцятирічним капітаном, не здійснився. У маленького загону з'явився новий провідник Герріс, котрий, як пізніше з'ясувалося, був спільником Негоро. Дік Сенд і місіс Велдон занадто пізно здогадалися про його підступність, а ще — про страшну правду свого місцеперебування. Урятувавшись від морської катастрофи, бідолашні мандрівники опинилися в Африці, у полоні работоргівців. До фізичних мук юного капітана додалися переживання за долю місіс Велдон, її маленького сина та інших пасажирів, а також за Геркулеса, якому вдалося втекти.

II частина

Розділ восьмий. ІЗ ЗАПИСНИКА ДІКА СЕНДА

1. Які емоції та почуття переживав п'ятнадцятирічний капітан?

2. Які випробування випали на долю місіс Велдон, її маленького сина та інших мандрівників?

(...) 7—8 травня. Підраховали втрати минулої ночі. Не вистачає двадцятьох людей. На світанку я шукав очима Тома і його товаришів. Яке щастя — вони живі! Втім, чи щастя це? Чи не краще було б в одну мить позбутися усіх страждань?

Том іде в перших рядах каравану. На вигині шляху на якусь секунду його колодка нахилилася, і це дало Томові можливість озирнутися назад. Наші погляди зустрілися.

Дарма шукаю очима стару Нан, чи не загинула вона минулої ночі? Нарешті затоплена рівнина залишилася позаду. Двадцять чотири години ми йшли по воді. Тепер табір розбили на пагорбі. Сонце обсушило нас. Ми трохи поїли. Але який жалюгідний сніданок після такого переходу! Кілька зерен маїсу, пригорща борошна з маніоки — ось і все. Вода каламутна, брудна, а її доводиться пити. Скільки ж цих розпластаних на землі невільників не знайдуть у собі сил підвестися?

Не може бути, щоб місіс Велдон і Джека змусили так мучитися! Ні, Господь над нею змилювався, їх, певно, повели до Казонде іншою дорогою. Нещасна матір не витримала б таких страждань! (...)

9 травня. На світанку вирушили в дорогу. Ніхто не відстав. Хавільдари зуміли батогами підняти на ноги виснажених і хворих. Невільники — це товар. Це гроші. Доки в них жевріє бодай іскорка життя, хавільдари змусять їх іти. (...)

Нарешті я побачив Нан. Боляче дивитися на неї! (...)

Мені вдалося непомітно наблизитися до неї. Що це? Вона не впізнає мене. Невже я так змінився?

— Нан, — покликав я її.

Бідолашна старенька довго вдивлялася в мене й нарешті мовила:

— Це ви, Діку? Я... я... скоро помру...

— Ні, ні! Тримайтеся, Нан! — відповів я, потупивши очі. Вона так ослабла й виглядала такою змученою, що мені було страшно дивитися на цю знекровлену примару. (...)

Але сильна рука відіпхнула мене убік, а удар нагая загнав нещасну Нан назад до юрби невільників. Я хотів накинутися на кривдника, але раптом поруч зі мною опинився Ібн-Хаміс. Не вимовивши жодного слова, араб схопив мене за руку й не відпускав, поки весь караван не пройшов. Коли я опинився на своєму колишньому місці, у хвості колони, він сказав:

— Негоро!

Негоро? Виходить, це за наказом Негоро зі мною поведуться інакше, ніж з моїми товаришами по нещастю? Яку ж долю готує мені цей португалець?

10 травня. Прошли сьогодні повз два палаючі села. Хати палають. (...) Настала ніч. Довкола голосно рикають леви й завивають гієни. Здалеку чути гучну метушню гіпопотамів. Ймовірно, там озеро чи річка. Незважаючи на втому, я не можу заснути. Думки не дають спокою. Мені здається, що чую рух у високій траві. Мабуть, якийсь хижий звір. Чи насмілиться він увірватися в табір? Дослухаюся. Нічого. Ні, якась тварина пробирається крізь очерет! Я без зброї, але я захищатимуся! Я закричу, покличу на допомогу. Моє життя потрібне місіс Велдон, моїм товаришам!

Вдивляюся в темряву. Місяця сьогодні немає. Ніч безпросвітно чорна. От серед папірусів блиснуло два

Анрі Мейер. Ілюстрації до твору «П'ятнадцятирічний капітан». 1877—1878 рр.

вогники — це очі леопарда або гієни. Вони зникли. З'явилися знову...

Трава шарудить. Звір кидається на мене! Я хочу крикнути, підняти тривогу. На щастя, я втримався від крику. Не вірю власним очам! Це Дінго! Дінго поруч зі мною?! Як він знайшов мене? Який дивний інстинкт! Ні, одним інстинктом не пояснити цієї дивовижної відданості... Дінго облизує мені руки. О славний песику, єдиний мій друже! Виходить, вони не вбили тебе!

Я пещу Дінго. Він готовий загавкати, але я заспокоюю його. Ніхто не повинен знати, що він тут. Нехай іде слідом за караваном. Хто знає, може... Але чому це Дінго так завзято третється шиєю об мої руки? Він начебто говорить мені: «Шукай! Шукай мерщій!». Я шукаю й навпомацки знаходжу щось на ошийнику... Це тоненька очеретина, встромлена в пряжку ошийника, на якому вирізані загадкові букви «С» і «В».

Обережно вивільняю очеретинку. Розламую її! Там записка! Але я не можу прочитати її в такій темряві. Потрібно дочекатися дня... Я хотів би втримати при собі Дінго, але славний пес начебто рветься геть. Він розуміє, що доручення, дане йому, виконано...

Я відпускаю його, і одним стрибком він безшумно зникає в траві. Аби лише він — борони Боже! — не втрапив у пащу лева або гієни!

Дінго, звісно, повернеться до того, хто його послав. Записка, яку все ще не можна прочитати, об-

палює мені руки. Хто написав її? Місіс Велдон? Геркулес? Як відданий пес натрапив на них? Адже ми вважали, що він помер? Що в цій записці? План порятунку чи лише звісточка від дорогих друзів? Що б там не було, але ця подія радісно схвилювала мене. Може, нещастю кінець? Ох, швидше б настав день!

Я жадібно вдивляюсь в небо на обрії, підстерігаючи перші промені світанку. Я не можу зімкнути очей. Подаль чути ревіння хижаків. Бідолашний мій Дінго, чи вдалося тобі уникнути зустрічі з ними? Нарешті займається зоря. У тропіках світає швидко. Я згортаюся калачиком, аби непомітно прочитати записку, щойно почне світати. Пробую читати... Ще темно, нічого не видно. Нарешті! Я прочитав. Записку написано Геркулесом. Кілька рядків накидано олівцем на клаптику паперу:

«Місіс Велдон і маленького Джека посадили на китанду. Герріс і Негоро супроводжують їх. З ними пан Бенедикт. Вони випередили караван на тричотири дні шляху. Мені не вдалося поговорити з ними. Я знайшов Дінго. У Дінго хтось стріляв. Його було поранено, але тепер здоровий. Тримайтеся й сподівайтесь, Діку. Я думаю про вас усіх і втік для того, аби бути вам корисним. Геркулес».

Тож місіс Велдон та її син живі! Дякувати Богові, що вони не з нами: вони не витримали б цієї тяжкої дороги! Китанда — це гамак, сплетений із сухої трави та підвішений до двох довгих бамбукових жердин. Такі китан-

ди двоє носіїв несуть на плечах. Вони вкриті пологом з легкої тканини. Отже, місіс Велдон і Джека несуть на китанді. Навіщо вони потрібні Геррісу й Негоро? Ці негідники, мабуть, направлять їх у Казонде. Так, так, безсумнівно. Я розшукаю їх там! Яку радісну звістку приніс мені славний Дінго! Забуваються страждання останніх днів. (...)
(Переклад Лесі Борсук)

express

CLASSROOM

Усно

1. Що відомо про шхуну-бриг «Пілігрим»?
2. Хто став новим членом команди на судні? Чому капітан сумнівався в ньому?
3. Що трапилося з пасажирами після загибелі членів команди на чолі з Гулем?
4. Хто мав допомагати Діку Сенду в керуванні «Пілігримом»? Як Дік Сенд оцінював свої знання і вміння?
5. Розкажіть, як саме герої дізналися, що перебувають на Африканському узбережжі.

Аналіз та інтерпретація

6. Охарактеризуйте образ кузена Бенедикта та його захоплення. Як ви гадаєте, з якою метою автор увів цього героя в сюжет роману?

7. Порівняйте поведінку та вчинки після загибелі команди кока Негоро і п'ятнадцятирічного капітана.
8. Знайдіть у творі описи узбережжя Африки. Прокоментуйте, чим вони вражають.

Письмово

9. Допишіть щоденник Діка Сенда (6—10 речень).

Цифрові технології

10. Створіть сторінку одного з літературних героїв/героїнь у соцмережі. Аргументуйте свій вибір. Доберіть світлини.

Дослідження

11. Дослідіть етапи становлення Діка Сенда як особистості. Чи можна стверджувати, що однією з його сильних якостей є вміння приймати рішення? Доведіть.

Ваша творчість

12. Створіть постер «На “Пілігримі”», відобразивши персонажів на початку подорожі.

Проект

13. Створіть карту подорожі шхуни-бриг «Пілігрим» (бажаний шлях і справжній шлях).

14. Із пластиліну або з іншого матеріалу (паперу, картону) створіть модель «Пілігрима» та/або героїв, що подорожували на ньому. Прокоментуйте.

У команді

15. Робота в парах «Літературний компас». На моделі компаса вказані напрями: «Можливості — загрози», «Позитивне — негативне». Обираючи напрям, пара має відповідно прокоментувати подію або персонажа твору. Назви подій та імена персонажів написані на картках, пари вільно їх обирають.

Життєві ситуації

16. Напишіть пам'ятку для тих, хто потрапив у невідоме місце. Які поради ви б дали подорожнім (проживання, харчування, навички виживання) на випадок того, якщо вони опиняться в Африці?
17. Які соціальні проблеми порушив автор у творі «П'ятнадцятирічний капітан»? Чи актуальні вони для нашого часу?
18. Які персонажі твору можуть бути прикладами для наслідування, а які — ні? Поясніть.

Перевірте себе

[https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/
check-yourself/](https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/check-yourself/)

МИКОЛА ГОГОЛЬ (1809—1852)

Гоголь наш!..
Він є дзеркалом
нашої неповторності.
Дмитро Чижевський

Письменник Олесь Гончар зазначив: «Геній Гоголя постав на українському ґрунті... Він був великим генієм українського народу».

Микола Гоголь народився 1 квітня 1809 р. в с. Великі Сорочинці, що на Полтавщині. Ім'я Микола було обрано не випадково. Мати Гоголя, яка походила з давнього козацького роду, вийшла дуже рано за поміщика Василя Гоголя-Яновського. Двоє її перших дітей померли, і вона щиро молилася за долю третьої дитини у Свято-Миколаївській церкві в с. Диканьці. У цій церкві тоді була чудотворна ікона Святого Миколая, на честь якої дали ім'я майбутньому письменникові.

Батько Гоголя, котрий захоплювався театром і літературою, прищепив інтерес до мистецтва своїм дітям — Миколі, його братові Івану і сестрам Анні, Ользі,

Національний музей-заповідник М. Гоголя.
с. Гоголеве (Василівка). Сучасні фото

Єлизаветі, Марії. 1818 р. синів відправили до м. Полтави вчитися в повітовому училищі, але через рік Іван захворів і помер. Миколу, котрий дуже переживав через цю втрату, батькам довелося забрати додому. Він продовжив навчання в Ніжинській гімназії вищих наук князя Безбородька (на Чернігівщині), на вході до якої було написано латиною: «Праця і наполегливість». У м. Ніжині сформувалося коло інтересів Миколи Гоголя. Він грав на скрипці, малював, разом із друзями видавав рукописні журнали, писав п'єси і сам виконував у них ролі. Коли навчався в 6 класі, помер батько, і Микола став опорою для матері й сестер. Усе життя опікувався своєю родиною, займався господарськими справами, вихованням і навчанням сестер.

По закінченні гімназії Микола Гоголь працював чиновником далеко від батьківщини, але мріяв стати письменником. Просив матір і сестер, щоб вони надсилали йому описи звичаїв, традицій, костюмів українців. Збірка повістей *«Вечори на хуторі біля Диканьки»*, яка

виходила друком протягом 1831—1832 рр., принесла Миколі Гоголю славу. До цієї книжки увійшли такі твори, як «Сорочинський ярмарок», «Ніч перед Різдвом», «Травнева ніч, або Утоплена» та ін.

«Ніч перед Різдвом» (1831)

У збірці «Вечори на хуторі біля Диканьки» Микола Гоголь показав світові ще не відкриту Україну, що має свою національну міфологію, фольклор, традиції та звичаї. Він утверджував цим культурну самобутність України, яка хоча й перебувала тоді у складі інших держав, проте була неповторною. «Ніч перед Різдвом» написана на основі спогадів письменника про святкування Різдва на його батьківщині. Нерідко він і сам був серед колядників, брав участь у веселому різдвяному дійстві. Як людина віруюча, відобразив у творі незриму присутність нечистої сили та її боротьбу за душу людини. Проте кожен, хто має в душі Бога, на думку Гоголя, завжди поборе диявола (чорта) і вийде із цієї боротьби до щасливого життя.

У сюжеті повісті Гоголя «Ніч перед Різдвом» виявилися традиції *українського вертепу* — народного театру, де дія розігрувалася у двох ярусах: верхньому (небесному) і нижньому (земному). У *верхньому ярусі* показували релігійні сюжети, а

в *нижньому* — смішні сценки з народного побуту. Традиційними персонажами українського вертепу були Богородиця, Христос, чорт (у верхньому ярусі), баба, дяк, голова, козак (у нижньому ярусі). Позитивним і найдинамічнішим персонажем у вертепі був козак (запорожець), він виходив переможцем в усіх сценках і втілював волелюбні ідеали Запорозької Січі.

presen-
tation

У повісті «Ніч перед Різдвом» діють традиційні персонажі українського вертепу — баба (Солоха, ткачиха, Переперчиха), дяк, голова, козак, коваль, красуня (Оксана), кум. Верхній і нижній яруси повісті тісно пов'язані між собою. Велична історія про Різдво Христове спроектована на земний світ, де людина бореться із чортом (дияволом) за світло, добро і щастя у своєму житті.

НІЧ ПЕРЕД РІЗДВОМ

(Скорочено)

Чому чорт вирішив украсти місяць?

Останній день перед Різдвом минув. Настала ясна зимова ніч. Виглянули зорі. Місяць величаво піднявся в небо посвітити добрим людям і всьому сві-

ту, щоб усім було весело колядувати і славити Христа. Морозило сильніше, ніж зранку; зате було так тихо, що скрип морозу під чобітьми чувся за півверсти. Ще жодний гурт парубків не показувався під вікнами хат; тільки один місяць крадькома заглядав у вікна, ніби виманюючи дівчат, що наряджалися та чепурилися, швидше вибігти на рипучий сніг. Раптом з комина однієї з хат заклубочився дим і поплив хмаркою по небу, а разом з димом вилетіла й відьма верхи на мітлі. (...)

Тим часом чорт підкрадався потихеньку до місяця і вже було простягнув руку, щоб схопити його, та раптом відсмикнув її назад, мов обпечений, обсмоктав пальці, пометеляв ногою і забіг з іншого боку, але знову відскочив і відсмикнув руку. Проте, незважаючи на всі невдачі, хитрий чорт не покинув своїх витівок. Підбігши, раптом схопив він обома руками місяць, кривляючись і дмухаючи, поперекидав його з однієї руки в іншу, як дядько, який големи руками дістав жарину для своєї люльки; нарешті поквапом заховав у кишеню і, наче нічого й не сталося, побіг собі далі. У Диканьці ніхто й не чув, як чорт украв місяць. (...)

Кость Лавро.
Ілюстрація до твору
М. Гоголя «Ніч перед
Різдвом». 2006 р.

Але ж з якої причини чорт наважився на таку беззаконну справу? А ось із якої: він знав, що багатого козака Чуба дяк запросив на кутю, де будуть: голова; приїжджий з архієрейської півчої дяків родич у синьому сюртуку, який брав найнижчий бас; козак Свербигуз і ще дехто; де, окрім куті, буде варенуха, настояна на шафрані горілка і ще багато різних страв. А тим часом його донька, красуня на все село, залишиться вдома, а до доньки, напевно, прийде коваль, силач і хлопець хоч куди, який чорту був осоружніший за проповіді отця Кіндрата. На дозвіллі коваль займався малюванням і зажив слави кращого живописця на весь околодок. (...) Був він богобоязливим і часто малював образи святих; і тепер ще можна знайти в Т... церкві його євангеліста Луку. Але вершиною його майстерності була одна картина, намальована на церковній тині у правому притворі, на якій зобразив він святого Петра в день Страшного суду, з ключами в руках, який виганяє з пекла злого духа; наляканий чорт кидався на всі боки, передчуваючи свою загибель, а грішники, ув'язнені раніше, били і ганяли його батогами, дровинами і всім, що потрапляло під руку.

Коли живописець трудився над картиною і писав її на великій дерев'яній дошці, чорт з усіх сил заважав йому: штовхав під руку, підіймав з горнила в кузні попіл і посипав ним картину; але, наперекір всьому,

робота була завершена, дошка внесена у церкву і вправлена у стіну в притворі, і відтоді чорт мстився ковалю. (...)

Чому українці співають колядки?

Слово «колядувати» означає співати напередодні Різдва пісні — колядки. Їхня назва пов'язана із *Колядою* — богом, який у давнину починав нове коло Сонця (Сварога), тобто господарський рік. Із прийняттям християнства Коляда почав асоціюватися у слов'ян зі святом Різдва. *Місяць* — традиційний слов'янський символ, як і Сонце. В українських легендах місяць, що сяє вночі, пробуджує зерна життя, дає їм плодючість. Тому із місяцем були пов'язані колядки та інші фольклорні твори (посівні пісні, замовляння).

Завітаймо на Святвечір!

Події в повісті відбуваються у Святвечір (Багатий вечір, Свята вечеря). Цього вечора християни готують 12 пісних страв, збираються всією сім'єю, читають молитви. Усі чекають першу зірку, щоб розговорітися. Найважливіша страва — кутя (голодна кутя — пісна), приготована з дарів природи. Це

символ благополуччя і оберіг. Здавна вважають, що саме у Святвечір відбуваються чарівні події, незвичайні перетворення і навіть зустріч із нечистою силою, котра вилазить на світ, але має відступити перед святом Різдва. У повісті «Ніч перед Різдом» відьма перетворюється на Солоху, чорт — на коня, а коваль Вакула зумів осідлати самого чорта, злітати за одну ніч до столиці й дістати в цариці черевички для Оксани.

- 1. Якою змальовано Оксану в повісті Гоголя?*
- 2. Які деталі жіночого вбрання згадані в тексті?*

Тепер погляньмо, що робить, залишившись сама, красуня донька. Оксані не минуло ще й сімнадцяти років, як у майже всьому світі — і по цю сторону Диканьки — тільки й мови було, що про неї. Парубки гуртом проголосили, що кращої дівки і не було ще ніколи, і не буде ніколи на селі. Оксана знала і чула все, що про неї говорили, і була вередлива, як і всяка красуня. (...) Парубки волочилися за нею табунами, але коли їм уривався терпець, остигали і залицялися до інших, не таких вередливих. Один тільки коваль був упертим і не покидав свого залицяння, незважаючи на те, що з ним вона поводитися і на крапельку не краще, ніж з іншими.

Як батько вийшов з хати, вона ще довго чепурилася перед невеликим в олов'яній рамі люстерком і не могла намилуватися собою.

— І чого це люди надумали розхвалювати, ніби я гарненька?.. Брешуть люди, я зовсім не гарна, — але у люстерку майнуло свіже, жваве, по-дитячому юне личко з блискучими чорними очима і невимовно приємним усміхом, яке, безсумнівно, заперечувало всі її слова. — Хіба чорні брови й очі мої, — продовжувала красуня, не випускаючи люстерка, — такі гарні, що краще за них і на світі нема? І що тут гарного в цьому кирпатому носі? І в щоках? І в губах? Невже гарні мої чорні коси? Ой! Та ввечері їх і налякаться можна: вони, наче довгі змії, обплелися та обвилися навколо моєї голови. Бачу я тепер, що зовсім і не гарна! — та, трішки відсовуючи від себе люстерко, скрикнула: — Ні, гарна я! Ой, дуже вродлива! Навдивовижу! Яку ж радість я принесу тому, чиєю дружиною стану! Як же буде милуватись мною мій чоловік! Він і не опам'ятається. Він зацілує мене до смерті.

— Чудна дівка! — прошепотів коваль, тихо зайшовши. — І ніби хвастоців у неї небагато! З годину стоїть, милуючись у дзеркалі, і не надивиться, та ще й вихваляє себе вголос!

— Отак-от, парубки, чи пара я вам? Ви подивіться на мене, — продовжувала гарненька кокетка, — як я плавно ступаю, у мене сорочка шита червоним шов-

ком. А які стрічки на голові! Вам і за вік не побачити багатшого галуна! Усе це накупив мій батечко для того, щоб на мені оженився найкращий хлопець у світі! — і, посміхнувшись, вона повернулася і побачила коваля...

Скрикнула і суворо стала перед ним. Коваль і руки опустив. (...)

Традиції української казки у творі М. Гоголя

У повісті «Ніч перед Різдвом» спостерігаємо ознаки української народної казки з її традиційним сюжетом і персонажами — красуня і герой, котрий прагне здобути її кохання. Красуня випробовує героя, він отримує важке завдання — піти далеко, за тридев'ять земель, і принести заповітний предмет (у повісті — черевички). Герой, наділений рисами українського козака, мусить виявити розум, кмітливість, силу і наполегливість, щоб досягти свого щастя.

Розкажіть про перетворення Солохи. Якими неземними рисами наділив її автор? Ким була Солоха в земному і в небесному ярусах?

Мороз посилюється, і вгорі зробилося так холодно, що чорт перестрибував з одного копитця на

інше і хухав собі в кулак, намагаючись хоч трішки відігріти замерзлі руки. (...) Відьму теж почав пробирати холод, незважаючи на її тепле вбрання; і тому, піднявши руки вгору, відставивши ногу і зайнявши таку позу, як людина, що мчить на ковзанах, не зрушивши жодним суглобом, спустилася вона повітрям, ніби льодяною гіркою, — і просто в димар. Чорт у такий самий спосіб вирушив слідом за нею. (...)

Матері коваля Вакули було не більше сорока років. Не так, щоб гарною, але й поганою не була собою. Та й бути гарною в таких літах непросто. Проте вона уміла так причаровувати найповажніших козаків, що до неї заходили і голова, і дяк Осип Никифорович (звичайно, якщо дячихи не було вдома), і козак Корній Чуб, і козак Касіян Свербигуз. І, треба віддати їй належне, уміла обійтися добре з кожним. Жодному з них навіть на думку не спадало, що він має суперника. Чи йде богобоязливий дядько, чи дворянин, як себе величають козаки, вбраний у кобеняк з відлогою, у неділю у церкву або, якщо негода, у шинок, — як не завітати до Солохи та не поїсти ситних із сметанкою вареників і не потеревенити у теплій хатині з балакучою і догідливою господинею? І дворянин навмисне для цього робив великий гак, перш ніж дістатися шинку, і називав це — зайти дорогою. А бувало, піде Солоха у свято до церкви, одягнувши яскраву плахту з китайковою запаскою, а поверх неї синю спідницю, на якій

позаду нашиті золоті вуси, і стане просто біля правого криласа, то дяк певно закашлюється і примружується мимоволі у ту сторону; голова погладжує вуса, замотує за вухо оселедець і проказує до найближчого сусіда: «Ех, добра баба! Чорт-баба!». Солоха кланялася кожному, і кожний думав, що вона кланяється йому одному. Але охочий втручатися у чужі справи відразу б помітив, що Солоха була найпривітніша з козаком Чубом. (...)

Відьма і чорт в українській традиції

Представники нечистої сили — відьма і чорт — показані Гоголем у домашньому просторі, вони набувають людських якостей і діють поруч із персонажами-людьми. Чорт має риси сільського голови, а відьма здатна перетворюватися на звичайну жінку — Солоху. Відьма мала особливе знання і вміла ворожити, причаровувати, перетворюватися. Гоголь зобразив Солоху напрочуд гарною відьмою. Вона не шкодить головним героям, хоча певною мірою впливає на перебіг подій. В українській народній традиції чортові та відьмі давали інші назви, щоб не накликати злі сили: чорт — *німець проклятий, лисий, кульгавий, лукавий, франт з хвостом* тощо; відьма — *Солоха, хазяйка, баба* тощо. Те, що Солоха-відьма є матір'ю коваля

Вакули, відповідає традиціям українського фольклору: герой, наділений чарівною силою, має і чарівне походження. Крім того, позитивний герой у фольклорі мусить пройти духовне випробування, подолати нечисту силу і вийти до нового життя.

1. *За допомогою яких епітетів, метафор та інших засобів виникає ефект світлої ночі?*
2. *Як Оксана випробовує почуття Вакули?*

У той час, коли спритний франт з хвостом і козлиною борідкою літав то з димаря, то знову в димар, ладунка, яка висіла у нього на перев'язі на боку і в якій він заховав украдений місяць, випадково розчинилась, і місяць, скориставшись цим, вилетів через димар Солохиної хати і плавно піднявся по небу вгору. Усе освітилося. Завірюхи наче й не було. Сніг засвітився широким срібним полем і весь обсипався кришталеvими зірками. Мороз немов потеплішав. Показалися дівочі й парубочі гурти з міхами. Задзвеніли пісні, і рідко під якою хатою не юрмилися колядники.

Диво як блищить місяць! Важко й передати, як любо потоптатися у таку ніч між гуртом дівчат, які то посміюються, то співають, та між парубками, охочими на всі жарти та витівки, які тільки може навіяти така весела ніч. У доброму кожусі тепло; від морозу

audiotext

ще сильніше палають щоки; а на пустощі сам лукавий підбиває.

Юрми дівчат з міхами вломилися в хату Чуба, оточили Оксану. Крик, регіт, балачки оглушили коваля. Усі наввипередки поспішали розповісти красуні щонебудь нове, розбирали міхи і вихвалялися паляницями, ковбасами, варениками, яких встигли вже набирати достатньо за свої колядки. Оксана здавалася аж занадто задоволеною та радісною, базікала то з однією, то з іншою і хихотіла не вмовкаючи. З якоюсь досадою і заздрістю дивився коваль на такі веселощі і цього разу кляв колядки, хоча сам їх полюбляв без міри.

— Ей, Одарко! — сказала весела красуня, повернувшись до однієї з дівчат. — У тебе нові черевички? Ой, які ж гарненькі! І з золотом! Добре тобі, Одарцю, є у тебе така людина, яка все тобі купляє; а мені нікому дістати такі славні черевички.

— Не журися, моя ненаглядна Оксано! — підхопив коваль. — Я тобі дістану такі черевички, що мало яка панночка носить.

— Ти? — сказала швидко і згорда глянувши на нього Окса-

Кость Лавро.

Ілюстрація до твору М. Гоголя «Ніч перед Різдвом». 2006 р.

на. — Цікаво ж, де ти дістанеш черевички, які я могла б взути на свою ногу. Хіба що принесеш ті самі, які носить цариця.

— Бач, яких захотіла! — закричали, заливаючись сміхом, дівчата.

— Так, — продовжувала гордовито красуня, — будьте всі за свідків: якщо коваль Вакула принесе ті самі черевички, які носить цариця, то ось моє слово, що вийду негайно ж за нього заміж. (...)

1. Хто такий Пузатий Пацюк? Що ви дізналися про нього?

2. З якою метою прийшов до нього Вакула?

Коваль не без страху відчинив двері і побачив Пацюка, який сидів на підлозі по-турецьки перед великою діжкою, на якій стояла миска з галушками. Ця миска стояла, ніби навмисно, нарівні з його ротом. Не ворухнувши й пальцем, він нахилив трішки голову до миски і сьорбав юшку, хапаючи час від часу зубами галушки. (...)

— До тебе прийшов, Пацюче, дай Боже тобі добра всілякого донесхочу, хліба у пропорції! — Коваль іноді умів вплести модне слівце; того він навикнув ще в Полтаві, коли розмальовував сотнику дощаний паркан. — Пропадати випало мені, грішному! Нічого

audiotext

не допомагає на світі! Що буде, то буде, доводиться просити допомоги у самого чорта. Що ж, Пацюче, — наважився спитати коваль, бачачи, що той незмінно мовчить, — як мені бути?

— Якщо треба чорта, то й іди до чорта! — відповів Пацюк, не зводячи з нього очей і продовжуючи їсти галушки.

— Для того я і прийшов до тебе, — сказав коваль, віддаючи поклін, — крім тебе, гадаю, ніхто на світі не знає дороги до нього.

Пацюк ні пари з вуст і доїдав галушки, які залишились.

— Зроби милість, чоловіче добрий, не відмов! — наступав коваль. — Чи свинини, ковбас, борошна гречаного, ну, полотна, пшона або дечого іншого, у разі потреби... як заведено між добрими людьми... не поскупимося. Розкажи хоч приблизно, як натрапити на дорогу до нього?

— Тому не треба далеко ходити, у кого чорт за плечима, — мовив байдуже Пацюк, не змінюючи свого положення.

Вакула витріщився на нього, ніби в того на лобі було написа-

Кость Лавро.

Ілюстрація до твору М. Гоголя «Ніч перед Різдвом». 2006 р.

но тлумачення цих слів. «Що він каже?» — безмовно запитувала його міна; а роззявлений рот готувався проковтнути, як галушку, перше слово. Але Пацюк мовчав. Тут помітив Вакула, що ані галушок, ані діжки вже нема; а замість них на підлозі стоять дві дерев'яні миски: одна з варениками, друга — зі сметаною. Думки його і очі мимоволі вступилися у це їство. «Подивимося, — казав він сам до себе, — як буде їсти Пацюк вареники. Нагинатися він точно не стане, щоб сьорбати, як галушки, та й не можна: потрібно вареник спершу вмочити у сметану».

Тільки-но встиг про це подумати, як Пацюк роззявив рота, поглянув на вареники і ще сильніше роззявив рот. Тоді вареник вистрибнув з миски, хлюпнувся у сметану, перевернувся на другий бік, підстрибнув угору і потрапив просто йому до рота. Пацюк з'їв і знову роззявив рот, і наступний вареник таким же порядком вирушив туди ж. На себе він тільки взяв труд жувати і ковтати. (...)

Чому українці їдять вареники і галушки?

Здавна в народі існує багато вірувань. Щоб місяць сприяв благополуччю родини, йому приносили жертву у вигляді вареників або галушок, які за формою нагадують місяць. Відгомін цих давніх

міфологічних уявлень знаходимо в повісті Гоголя в зображенні Пузатого Пацюка. Крім того, цей персонаж також увібрав риси запорожця. Автор розповідає про те, що він колись був на Запорозькій Січі, а потім оселився в Диканьці. Як й інші герої, Пацюк наділений чарівними рисами та особливим знанням, тому підказує Вакулі, що чорт у нього сидить за спиною.

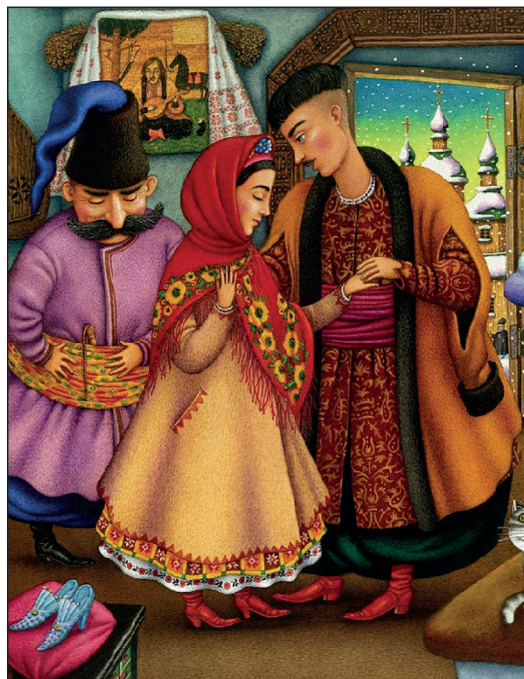
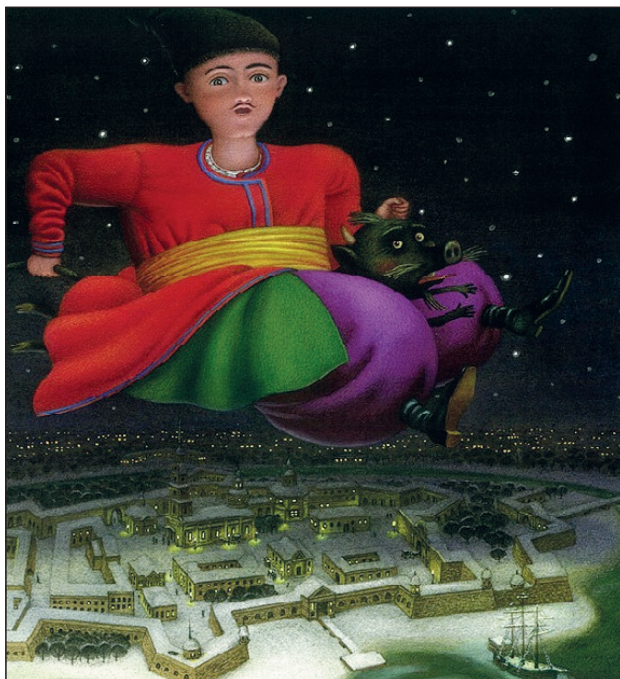
Чому Вакулі не сподобалося чуже місто?

Спочатку Вакулі страшно зробилося, коли піднявся на таку висоту, з якої вже нічого внизу не бачив, і пролітав, як муха, під самим місяцем так, що якби трішки не нахилився, то зачепив би його своєю шапкою. Проте трохи згодом він збадьорився і вже почав кепкувати з чорта. Його потішало вкрай, як чорт чхав і кашляв, коли він знімав кипарисний хрестик і підносив до нього. Навмисно піднімав він руку почухати голову, а чорт, думаючи, що його збираються перехрестити, летів ще швидше. Усе було світло вгорі. Повітря, пронизане легким сріблястим туманом, було прозоре. Усе було видно; і навіть можна було помітити, як вихором пронісся повз них, сидячи в горщику, чаклун; як зірки, зібравшись до купи, гралися в піжмурки; як клубочився вдалечині хмаринкою цілий рій духів; як чорт, що танцював при місяці,

зняв шапку, помітивши вершника-коваля; як летіла, повертаючись назад, мітла, на якій, видно, тількино з'їздила кудись відьма... Ще багато погані зустрів він. Усе, примітивши коваля, на хвилину зупинялося поглядіти на нього і потім знову неслося далі і продовжувало своє; коваль усе летів; і раптом перед ним засяяв вогнями Петербург. (Тоді була з якоїсь нагоди ілюмінація.) Чорт, перелетівши через шлагбаум, обернувся на коня, і коваль опинився на хвацькому скакуні посеред вулиці.

Боже мій! Стукіт, грюкіт, блиск; по обидві сторони здіймаються чотириповерхові стіни; стукіт копит коня, звук коліс відгукувалися громом і відлунювали з усіх

Кость Лавро. Ілюстрації до твору М. Гоголя «Ніч перед Різдвом». 2006 р.

сторін; будинки росли і ніби піднімалися з землі на кожному кроці; мости тремтіли; карети літали; візники, фореятори кричали; сніг свистів під тисячею саней, які неслися зусібіч; пішоходи тулилися й тіснилися під будинками, унизаними каганцями, і їхні велетенські тіні миготіли по стінах, досягаючи головою димарів і дахів. Із здивуванням роззирався коваль на всі боки. Йому здавалося, що всі будинки спрямували на нього свої незліченні вогняні очі й дивилися. (...) «Боже ти мій, скільки тут панства! — подумав коваль. — Я так собі гадаю, що кожний, хто йде по вулиці у шубі, то й засідатель, то й засідатель! А ті, що катаються у таких чудних бричках із склом, якщо не городниці, то, певно, комісари, а може, ще більше». Його думки перервало запитання чорта: «Чи їхати просто до цариці?» — «Ні, страшно, — подумав коваль. — Тут десь, не знаю, зупинилися запорожці, які проїжджали восени через Диканьку... От би порадитися з ними». (...)

1. Чому здивувався Чуб?
2. Як ви розумієте фразу «він розрядився таким франтом і запорожцем»?
3. Як ви гадаєте, чому Оксана відмовилася від черевичків?

Чуб аж очі випнув, коли угледів перед собою коваля, і не знав, чому дивуватися: чи тому,

що коваль воскрес, чи тому, що коваль наважився до нього прийти, чи тому, що він розрядився таким франтом і запорожцем. Але ще більше здивувався він, коли Вакула розв'язав платок і поклав перед ним новісіньку шапку і пояс, яких і не бачили на селі, а сам упав йому в ноги і проговорив благаючим голосом:

— Помилуй, батьку! Не гнівайся! Ось тобі нагайка: бий, скільки душа забажає. Віддаюся сам; у всьому каюся; бий, та не гнівайся тільки! Ти ж колись брався з моїм покійним батьком, разом хліб-сіль їли і могорич пили.

Чуб, чимало у думках потішаючись, дивився, як коваль, який нікому на селі не давав собі у борщ плюнути, згинав у руці п'ятаки і підкови, як гречані млинці, осьо зараз лежав біля його ніг. Щоб ще більше запишатись, Чуб узяв нагайку і вдарив його три рази по спині.

— Ну, вистачить з тебе, вставай! Старих людей завжди слухай! Забудемо все, що було між нами! Ну, тепер кажи, чого тобі треба?

— Віддай, батьку, за мене Оксану!

Чуб трішки подумав, подивився на шапку і пояс: шапка була славно, пояс не гірший за неї, згадав про віроломну Солоху і сказав рішуче:

— Добре! Засилай сватів!

audiotext

— Ой, — скрикнула Оксана, переступивши через поріг та побачивши коваля, і втупила з подиву і радості в нього очі.

— Подивися, які я тобі приніс черевички! — сказав Вакула. — Ті самі, які носить цариця.

— Ні! Ні! Мені не треба черевичків! — сказала вона, махаючи руками і не спускаючи з нього очей. — Я і без черевичків... — далі вона не договорила і зашарілася. (...)

Коваль підійшов ближче, взяв її за руку; красуня й очі опустила. Ще ніколи не була вона така дивовижно гарна. Захоплений коваль тихо поцілував її, обличчя її ще більше зашарілось, і вона стала ще краща.

Проїздив через Диканьку архієрей, хвалив місце, де стоїть село, та, їдучи вулицею, спинився перед новою хатою.

— А чия це така розмальована хата? — спитав преосвященний у вродливої молодиці з немовлятком на руках, що стояла коло дверей.

— Ковалю Вакули! — сказала йому, кланяючись, Оксана, бо це саме була вона.

— Славно! Славно робота! — сказав преосвященний, розглядаючи двері та вікна.

А вікна всі були обведені кругом червоною фарбою; а на дверях всюди були козаки на конях з люльками в зубах. (...)

(Переклад Мар'яни Добоні)

Поєднання християнських і фольклорних традицій у повісті «Ніч перед Різдвом»

Християнські традиції	Фольклорні традиції
1. Боротьба добра і зла, Бога і диявола, світла і темряви	1. Використання традицій українського народного вертепу в сюжеті твору
2. Свято Різдва й пов'язані з ним традиції	2. Ознаки чарівної казки
3. Мотиви духовного перетворення, моральної перемоги	3. Використання народних пісень
4. Християнські образи	4. Традиції українських вечорниць

Дороги Гоголя

Про Миколу Гоголя знято чимало кінофільмів, один із них — документальна стрічка «Дороги Гоголя» (режисери Дмитро Старіков, Наталія Іванченко, Україна, 2009). У ній представлено національний образ письменника, творчість якого глибоко вкорінена в українській культурі. Особливістю фільму є те, що зйомки відбувалися в місцях,

де жив і творив Гоголь. За допомогою інтернету перегляньте першу серію кінофільму, яка називається «Витоки». Що ви дізналися про родину письменника? Які чинники сприяли розвиткові його таланту?

express

CLASSROOM

Усно

1. Визначте провідну думку твору «Ніч перед Різдвом».
2. Розкажіть від імені одного з персонажів (Оксана або Вакула) про їхні пригоди.
3. Опишіть зимовий пейзаж, на тлі якого розгортаються події твору.

Аналіз та інтерпретація

4. Які риси характеру виявляє у творі Вакула?
5. Визначте елементи фантастики в повісті.
6. Назвіть елементи чарівної казки у творі.

Письмово

7. Доберіть прикметники (3—4) для характеристики персонажів: Оксана, Вакула, Солоха, Чуб, чорт.

Цифрові технології

8. Здійсніть віртуальну екскурсію одним із музеїв Миколи Гоголя. Які нові факти про його життя і творчість ви дізналися?

Дослідження

9. Які українські традиції, що відображені у творі, існують у наш час? Як вони виявляються у вашому регіоні?

Ваша творчість

10. Намалюйте комікс за твором «Ніч перед Різдвом».

Проект

11. Створіть проєкт на тему «Вбрання і помешкання українців часів Миколи Гоголя».

У команді

12. Гра «Хто краще знає традиційні українські образи?». Розкрийте значення українських образів: *місяць, сонце, Коляда, вареник, намисто, вінок, різдвяна зірка, чорт, відьма, кутя*.

Життєві ситуації

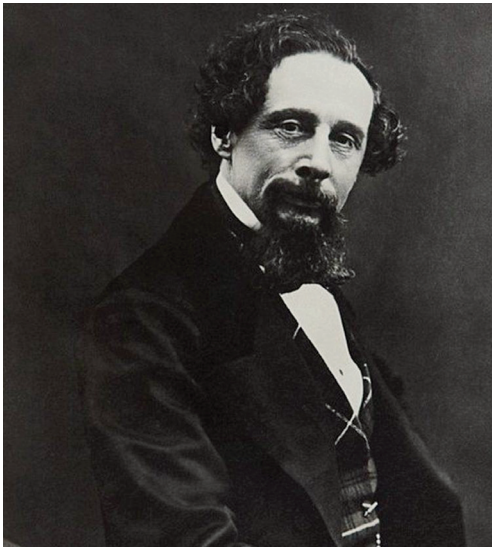
13. Розкажіть, як святкують Різдво у вашому краї.
14. Як ви вважаєте, чи варто дівчатам випробовувати почуття хлопців або навпаки?

Перевірте себе

[https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/
check-yourself/](https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/check-yourself/)

ЧАРЛЬЗ ДІКЕНС (1812—1870)

Він завжди захищав простих людей в усіх своїх творах, даючи нам приклад сміливості, правди й людяності.

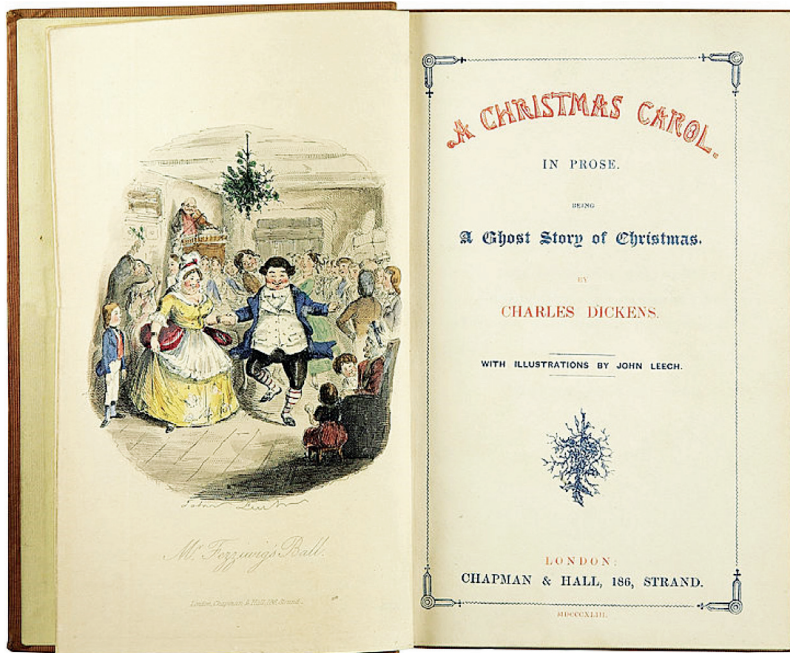
Ольга Кобилянська

Одним із найбільших свят для всіх християн є Різдво. Але до XIX ст. його відзначали лише як церковне. З'ясувалося, що в Англії традицію всенародного святкування Різдва започаткували королева Вікторія та принц Альберт. Вони запозичили з Німеччини звичай прикрашати ялинку, співати на вулицях різдвяні пісні. Проте не всі англійці це сприйняли позитивно, особливо багатії, які, бажаючи накопичити якомога більше грошей, вважали Різдво «дурницею» і змушували людей працювати без відпочинку. Чарльз Дікенс співчував простим людям, тому завжди боровся за їхнє право на вільне й щасливе життя, а також за право мати велике свято — Різдво.

Чарльз-Джон-Гаффем Дікенс народився 7 лютого 1812 р. в м. Лендпорті (Англія) в родині чиновника

морського відомства. Його батько не міг забезпечити багатодітну сім'ю, і в 1823 р., рятуючись від кредиторів, Дікенс переїхав до м. Лондона. Але й там їм жилося нелегко. Чарльзові доводилося працювати на фабриці по 10—12 годин на добу. Тому тема важкого дитинства стала провідною в багатьох його творах: «Пригоди Олівера Твіста» (1838), «Домбі і син» (1848), «Девід Коперфільд» (1850) та ін.

У 1843 р. Ч. Дікенс написав перший твір із серії «Різдвяні книги». Це була повість «Різдвяна пісня в прозі». Англійською мовою назва твору звучить «*A Christmas Carol in Prose being a Ghost Story of Christmas*», дослівно — «Різдвяна пісня в прозі як різдвяне оповідання про привида» (в українських художніх перекладах — «*Різдвяна пісня в прозі*», «*Різдвяна пісня*», «*Різдвяна історія*», «*Повість про Різдво за участю Духів*» та ін.). Задум написати твір на тему Різдва виник у Чарльза Дікенса дорогою до м. Манчестера, куди його запросили в один із найвпливовіших культурно-освітніх клубів виступити з доповіддю про важливість навчання для працівників фабрик і заводів. Тоді він вирішив написати твір саме для трударів, щоб навіть найбідніша людина могла купити (за символічну плату 5 шилінгів) і прочитати хорошу книжку в червоній палітурці із золотими літерами, щоб у бідняків з'явилися віра й надія в їхньому житті.

Перше видання твору «Різдвяна пісня в прозі» з ілюстраціями Джона Ліча. 1843 р.

До серії «Різдвяні книги» увійшло три повісті. Ці книжки з'являлися у продажу напередодні Різдва. Чарльз Дікенс видавав їх власним коштом, упевнений, що освіта і виховання допоможуть подолати проблеми бідності й злочинності в суспільстві.

presen-
tation

Різдвяна пісня в прозі (1843)

Різдвяні пісні — це особливий ліричний жанр. Їх співають усі християни світу, прославляючи Бога, добро й любов. Чарльз Дікенс використав цей жанр, щоб утвердити необхідність духовного пробудження кожної людини й усього суспільства. Твір написано прозою, у ньому, як і в різд-

вяних піснях, ідеться про сенс Різдва й відкриття Бога в душі людини.

Головний герой твору — багатій Скрудж — у різдвяні дні переосмислює своє життя, у якому не було місця милосердю й любові. Вдавшись до фантастики, автор засуджує ницість існування Скруджа, вважаючи його духовною смертю. Та все ж таки у творі зображено справжнє різдвяне диво — духовне перетворення Скруджа. Слово *scrooge* в англійській мові (після публікації «Різдвяної пісні в прозі» Чарльза Дікенса) стали використовувати в переносному значенні, що означає «жадібна людина».

РІЗДВЯНА ПІСНЯ В ПРОЗІ

(Скорочено)

Куплет перший ПРИВИД МАРЛІ

- 1. Про що попередив Привид померлого Марлі (колишнього компаньйона) Скруджа?*
- 2. У першому куплеті є багато часток, що мають значення заперечення — не, ані, ні. Знайдіть і прочитайте речення з ними. Чого Скрудж не робив*

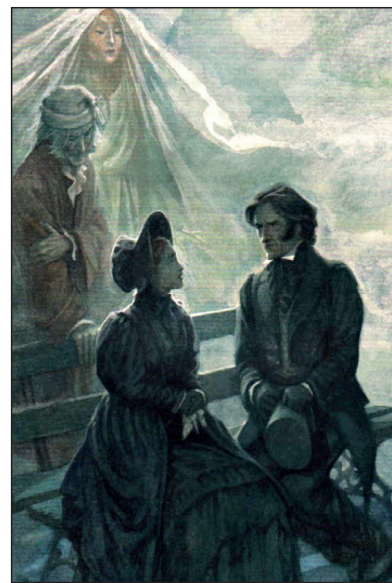
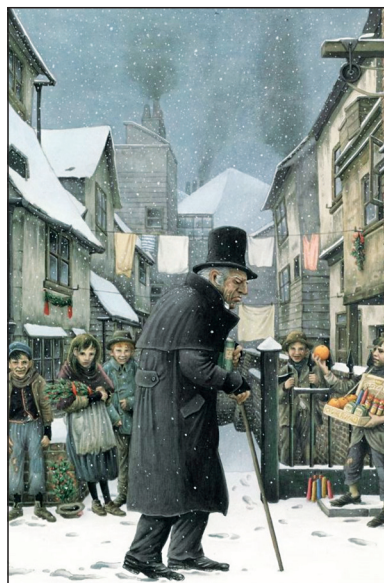

audiotext

у своєму житті? Яким він був і ким він не був? Випишіть ці слова в таблицю.

(...) Але ж бо й скнарою був цей Скрудж! Ви-
чавлювати соки, витягати жили, забивати в тру-
ну, загарбувати, захоплювати, заграбастувати, ви-
магати — все це чудово вмів старий грішник! Наче
був не людиною, а кременем — таким холодним і
твердим, що нікому жодного разу в житті не вдало-
ся висікти з його кам'яного серця бодай іскру жалю.
Потайний, замкнутий, самотній, він ховався у свою
раковину, як устриця. Душевний холод заморозив

Роберто Іноценті. Ілюстрації до твору
Ч. Дікенса «Різдвяна пісня в прозі».
1990-ті роки

П.-Дж. Лінч.
Ілюстрація
до твору «Різдвяна
пісня в прозі».
2006 р.

ізсередины старечі риси його обличчя, загострив гачкуватий ніс, зморщив шкіру на щоках, скував ходу, змусив посиніти губи й почервоніти очі, зробив крижаним його скрипливий голос. І навіть жилаве підборіддя, рідке волосся й брови, здавалось, укрилися памороззю. Він скрізь приносив із собою холод; присутність Скруджа заморожувала його контору в літню спеку, і він не дозволяв їй розмерзатися ні на дещицю навіть на Різдво.

Спека чи холоднеча надворі — Скруджа це не переймало. Жодне тепло не могло його обігріти, і жоден мороз його не пробирав. Найлютіший вітер не міг бути злішим від Скруджа, найзапекліша заметіль не могла бути такою жорстокою, а проливний дощ — таким нещадним. Негода нічим не могла йому дошкулити. Злива, град, сніг мали тільки одну перевагу над Скруджем — вони нерідко сходили на землю зі щедрістю, а Скруджеві щедрість була невідома.

Ніхто ніколи не зупиняв його на вулиці радісним вигуком: «Любий Скрудже! Як поживаєте? Коли завітаєте до нас?». Жоден жебрак не насмілювався простягнути до нього руку по милостиню, жодна дитина не зважувалася запитати в нього, котра година, і за все життя жоден перехожий не попросив його вказати дорогу. Здавалося, навіть собаки, поводитирі сліпців, розуміли, що він за людина, і завваживши його, спішно тягнули господаря в перші-ліпші ворота, що

траплялися на шляху, а тоді довго виляли хвостом, ніби кажучи: «Краще вже не мати очей, аніж бути лихим на око».

І ви гадаєте, Скрудж цим переймався? Аніскілечки. Він ішов по життю, цураючись усіх; і ті, хто його добре знав, вважали, що йому навіть якимось солодко відлякувати найменший прояв симпатії до себе. (...)

Скрудж меланхолійно пообідав у меланхолійній таверні, де він обідав зазвичай; переглянув усі газети, які лише там були, і, скоротавши решту вечора за прибутково-видатковою книгою, пішов додому спати. Він мешкав у квартирі, що належала колись його покійному компаньйонові. Це була похмура анфілада кімнат, що займала частину невисокого похмурого будинку в глибині двору. Будинок цей звали якимось неправильно, так що мимоволі спадало на гадку, ніби колись, на зорі своєї юності, він випадково забіг сюди, граючись з іншими будинками в піжмурки, й так тут і залишився, не знайшовши шляху назад. Тепер це був дуже старий будинок і дуже похмурий, тож у ньому, крім Скруджа, ніхто не жив, а всі інші приміщення винаймалися під контори.

У дворі було так темно, що навіть Скрудж, який знав там кожен камінчик, мусив пробиратися навпомацки, а перед дверима клубився такий густий туман і лежав такий товстий шар інею, немов сам злий дух негоди сидів там, поринувши у важкі думи. (...)

А тепер поясніть-но мені, як могло трапитися, що Скрудж, устромивши ключа в замкову щілину, раптом побачив перед собою не молоток, який, до речі кажучи, за цей час жодним чином не змінився, а обличчя Марлі.

Так, обличчя Марлі. Воно не тонуло в непроникному мороку, як усі інші предмети в дворі, а навпаки — випромінювало примарне світло, неначе гнилий омар у темному льоху. Воно не виражало ні люті, ні гніву, а дивилося на Скруджа точнісінько так само, як дивився на нього покійний Марлі за життя, зсунувши свої окуляри на біде, як у мерця, чоло. Лише волосся якимось дивно ворушилося, немов на нього віяло жаром із гарячої печі, а широко розплющені очі дивилися зовсім нерухомо, і це в поєднанні з трупним кольором облич-

Кадр із мультфільму «Різдвяна історія» (режисер Роберт Земекіс, США, 2009)

чя вселяло жах. І все ж не так вираз цього обличчя був жахливий, як щось інше, що було наче поза ним. (...)

— І я прийшов сюди цієї ночі, щоб повідомити тобі, що для тебе ще не все втрачено. Ти ще можеш уникнути моєї долі, Ебенезере, бо я попросив за тебе.

— Ти завжди був мені другом, — сказав Скрудж. — Дякую тобі.

— Тебе навідають, — продовжував Привид, — ще три Привиди.

Тепер і в Скруджа відвисла щелепа.

— То про це ти попросив, Джейкобе, і в цьому моя надія? — тремтячим голосом запитав він.

— У цьому.

— Тоді... може, краще не треба? — сказав Скрудж.

— Якщо ці Привиди не з'являться тобі, ти підеш моїм шляхом, — сказав Привид. — Отже, чекай на першого Привида завтра, як тільки проб'є першу.

— А чи не можуть вони прийти всі одразу, Джейкобе? — нерішуче запитав Скрудж. — Щоб уже скоріше з цим покінчити?

— Чекай на другого Привида наступної ночі також о першій. А третього — на третю добу опівночі, з останнім ударом годинника. А зі мною тобі вже не доведеться більше зустрітися. І для свого ж блага запам'ятай усе, що сталося з тобою сьогодні. (...)

Відтак Привид позадував до вікна, й одночасно з цим віконна рама почала помалу підніматися. З кож-

ним його кроком вона піднімалася все вище й вище, і коли він дійшов до вікна, воно вже було відчинене. (...)

У другому куплеті автор за допомогою фантастики показав минуле Скруджа. Герой зустрівся з першим Привидом — Духом Давнього Різдва (тобто Духом Минулого), який допоміг Скруджеві озирнутися на свій життєвий шлях. Він пригадав усе, що любив, що цінував і від чого відмовився заради грошей. Але чи можна вважати золото справжнім багатством?

Куплет другий ПЕРШИЙ ІЗ ТРЬОХ ПРИВИДІВ

1. Чому кохана Скруджа, з якою він заручився, вирішила повернути йому волю?

2. Яка «хвороблива пристрасть» пустила корені в душі героя в юнацькі роки?

audiotext

Коли Скрудж прокинувся, було так темно, що, глянувши з ліжка, він заледве міг відрізнити прозорим скло вікна від непроникно чорних стін кімнати. Він пильно вдивлявся в морок — зір у нього був гострий, як у тхора, — і в цю мить годинник на сусідній дзвіниці

пробив три чверті. Скрудж прислухався. На його подив, далі годинник гулко пробив шість ударів, сім, вісім... — і замовк аж на дванадцятому. Було опівночі! (...) Скрудж знову ліг у ліжку й думав, думав, думав, але ні до чого додуматися не міг. (...) Привид Марлі порушив його спокій. Щоразу, як тільки він, обміркувавши, вирішував, що все це йому просто наснилося, його думка, немов розтягнута до відказу й одразу відпущена пружина, знову поверталася на початок, і запитання: «Сон це чи насправді?» — знову поставало перед ним і вимагало відповіді. (...)

— Дін-дон!

— За чверть перша!

— Дін-дон!

— Перша година ночі! — вигукнув Скрудж, тріумфуючи. — І все! І нікого нема!

Він вимовив це раніше, ніж почув удар дзвону; але щойно пролунало гучне й тужливе «дон» — перша! — як у ту ж мить раптовий спалах освітив кімнату, і чиясь невидима рука відкинула ковдру. (...)

— Хто ви, сер? — запитав Скрудж. — Чи не той Привид, який мав до мене з'явитися?

— Так, це я. (...)

— Хто ви або що ви? — запитав Скрудж.

— Я — Привид Давнього Різдва.

— Дуже давнього? — допитувався Скрудж, придивляючись до цієї карликової постаті.

— Ні. З твого минулого. (...)

Вони рушили до дверей у глибині передпокою. Привид попереду, Скрудж — за ним. За дверима була кімната з понурими стінами, яка здавалася ще більш сумовитою через те, що в ній рядами стояли прості нефарбовані парти. За однією з цих парт вони побачили самотню фігурку хлопчика, який читав книжку при тьмяному світлі; і Скрудж теж сів за парту й заплакав, упізнавши в цій бідолашній, усіма забутій дитині самого себе, яким був колись.

Усе тут — пищання мишей за дерев'яними панелями; луна, що доносилася із глибини будинку; звук крапель із відталого жолоба на похмурому дворі; зітхання вітру в безлистій кроні самотньої тополі; скрипіння дверей порожньої комори, які розгойдувалися

Кадр із мультфільму «Різдвяна історія» (режисер Роберт Земекіс, США, 2009)

на іржавих петлях; потріскування дров у пічці, — все відлунювало в розм'яклому Скруджевому серці й накликало сльози. (...)

— Мій час минає, — зауважив Привид. — Поквапся!

Скрудж знову побачив самого себе. Але тепер він був уже значно старший — у розквіті літ. Риси обличчя його ще не стали такими різкими й суворими, як в останні роки, але турботи й скнарість уже наклали відбиток на його обличчя. Неспокійний, жадібний блиск з'явився в очах, і було зрозуміло, яка хвороблива пристрасть пустила корені в його душі й що станеться з ним, коли вона виросте і її чорна тінь поглине його всього.

Він був не сам. Поруч із ним сиділа чарівна дівчина в жалобі. Сльози на її віях блищали в променях сяйва, яке випромінював Привид.

— Усе це так мало означає тепер для тебе, — говорила вона тихо. — Ти поклоняєшся тепер іншому божеству, і воно прогнало мене з твого серця. Що ж, якщо воно зможе підтримати й утішити тебе, як хотіла б підтримати й утішити я, тоді, звісно, мені не варто засмучуватися.

— І що це за божество, яке прогнало тебе? — запитав Скрудж.

— Гроші.

— Немає справедливості на землі! — мовив Скрудж. — Світ дуже суворий до бідності, але не менш

суворо — принаймні на словах — засуджує погоню за багатством.

— Ти занадто переймаєшся думкою світу, — лагідно докорила вона йому. — Всім своїм колишнім надіям і мріям ти зрадив заради однієї — стати невразливим для його шпильок. Хіба я не бачила, як усі твої шляхетні прагнення гинули одне за одним і нова всеперемагаюча пристрасть — пристрасть до наживи — помалу заволоділа тобою!

— То й що ж? — заперечив він. — Хіба погано, що я нарешті порозумнішав? Моє ставлення до тебе не змінилося.

Вона похитала головою.

— Хіба не так?

— Наші заручини — справа минулого. Обоє ми були бідні тоді й задовольнялися тим, що мали, сподіваючись згодом помножити наш статок терплячою працею. Але відтоді ти змінився. Тоді ти був зовсім іншим.

— Я був хлопчиськом, — нетерпляче відповів він.

— Ти сам знаєш, що ти був не той, що тепер, — заперечила вона. — А я все та ж. І те, що обіцяло нам щастя, коли ми були як одне ціле, тепер, коли ми стали чужими одне одному, принесе нам лише горе. Не розповідатиму тобі, як часто і з яким болем я міркувала над цим. Так, я багато думала і вирішила повернути тобі волю. (...) У тебе інша душа, інший спосіб

життя, інша мета. І вона для тебе найважливіша. Це зробило мою любов непотрібною тобі. Вона не має ціни у твоїх очах. (...)

У третьому куплеті перед Скруджем з'являється другий Привид — Дух Нинішнього Різдва (тобто Дух Теперішнього). Він показує Скруджеві помешкання бідних людей, які, попри злидні, люблять одне одного, в їхніх домівках панує розуміння й затишок. І Скрудж усвідомлює, що за всього свого багатства він не має головного... А коли побачив родину Кретчитів і маленького Тіма, у його душі щось змінилося.

Куплет третій ДРУГИЙ ІЗ ТРЬОХ ПРИВИДІВ

Які нові почуття пережив Скрудж, побачивши, як святкують Різдво в родині Кретчитів?

(...) Привид і Скрудж стояли вже на міській вулиці. Був різдвяний ранок, дуже морозно, і на вулиці звучала своєрідна музика, трохи різка, але приємна — це зчищали сніг із тротуарів і згрібали його з дахів; а хлопчачки захоплено спостерігали, як, ефектно розсипаючись, падають на землю сніжні лавини. (...)

audiotext

На тлі сліпучо-білого покрову, що лежав на дахах, і трохи менш білого на землі, стіни будинків здавалися похмурими, а вікна — ще похмурішими й темнішими. (...) Проте люди, які згрібали сніг з дахів, були навдивовижу бадьорі й веселі. (...) Двері крамничок із курятиною були вже напівпричинені, а бакалійні прилавки переливалися всіма барвами веселки. Тут стояли круглі кошики з каштанами... Тут були яблука і груші, складені височеними барвистими пірамідами, грона винограду, розвішені хазяйновитим власником крамниці... Але ось задзвонили в дзвони, закликаючи всіх добрих людей до церкви, і веселий, святково одягнений люд вийшов на вулиці; й одразу ж з усіх провулків потягнулися зі своїми різдвяними гусаками й качками до пекарні бідняки. (...)

На порозі дому Боба Кретчита Привид зупинився і з посмішкою покropив його житло зі своєї лампи. Подумайте лишень! Житло Боба, який заробляв жалюгідні п'ятнадцять «бобів» на тиждень! Проте Дух Нинішнього Різдва удостоїв свого благословення всі його чотири кімнатки. Тим часом Бобова дружина місіс Кретчит у дешевому, двічі перешитому, однак щедро оздобленому стрічками платті — всього за шість пенсів стрічки, а який вигляд! — розстелила на столі скатертину. Їй допомагала Белінда Кретчит, її друга дочка, так само щедро обвішана стрічками, а юний Пітер Кретчит поліз тим часом виделкою у каструлю з картоплею. (...)

— Де ж забарився ваш дорогий татусь? — мовила місіс Кретчит. — І ваш братик, Крихітка Тім! Та й Марта вже півгодини як мала би прийти. Минулого Різдва вона так не запізнювалася.

— Марта тут, мамусю, — мовила дівчина, з'являючись у дверях. — Учора допізна сиділи, треба було закінчити всю роботу... А сьогодні весь ранок прибирали.

— Гарзд! Хвалити Бога, прийшла нарешті! — сказала місіс Кретчит. — Сідай ближче до вогню, зігрійся.

— Ні, ні! Тато йде! — заволали молодші Кретчити, які примудрувалися завважувати геть усе. — Сховайся, Марто, сховайся!

Марта, звісно, сховалась, а на порозі з'явився худенький Боб — батько родини — в поношеному кос-

Роберто Іноченті. Ілюстрації до твору Ч. Дікенса «Різдвяна пісня в прозі». 1990-ті роки

тюмі, підлатаному й вичищеному до свята, і в теплом шарфі, що звисав попереду фути на три, не рахуючи бахроми, і з Крихіткою Тімом на плечах. Неборака Тім тримав у руці маленьку милицю, а його ноги були в металевих шинах.

— А де ж наша Марта? — закричав Боб Кретчит, озираючись довкола.

— Вона не прийде, — сповістила місіс Кретчит.

— Не прийде до нас на перший день Різдва?

Звісно, це був тільки жарт, але засмучений вигляд батька так зворушив Марту, що вона, не витримавши, вискочила з комори й кинулася йому на шию, а молодші Кретчити забрали Крихітку Тіма на кухню — послухати, як булькає вода в казані, у якому вариться загорнений у серветку пудинг.

— А як повадився Крихітка Тім? — допитувалася місіс Кретчит.

— Це не дитина, а чисте золото, — відповідав Боб. — Чисте золото. (...) Повертаємося ми з ним додому, а він раптом каже мені: добре, мовляв, що його бачили в церкві. Адже він каліка — і, певно, людям приємно, дивлячись на нього, згадати в перший день Різдва, Хто дав змогу кульгавим ходити і сліпих зробив видючими. (...)

Поява гусака зчинила неймовірну метушню. Можна було подумати, що цей домашній птах такий феномен, порівняно з яким чорний лебідь — щось геть

буденне. А втім, у цьому бідному домі гусак справді був дивиною. Місіс Кретчит підігріла підливу, приготовлену заздалегідь у маленькій каструльці, а юний Пітер з неабиякою енергією взявся розминати картоплю. Марта обтерла тарілки. Боб посадив Крихітку Тіма в куточку поруч із собою, а молодші Кретчити розставили для всіх стільці... І ось стіл вже накритий. Прочитали молитву. (...)

Ні, не бувало ще на світі такого гусака! Боб рішуче заявив, що ніколи не повірить, що де-небудь може бути інший такий же чудовий фарширований гусак! Усі навперебій захоплювалися його соковитістю й ароматом, а також тим, який він великий і дешевий. Із яблучним соусом і картопляним пюре... та ось місіс Кретчит вийшла з кімнати, щоб вийняти пудинг із казана. А якщо пудинг не поспів! А якщо він розвалиться, коли вона його вийматиме з форми! А якщо його вкрали, доки вони тут веселилися й наминали гусака! (...) І ось з'являється місіс Кретчит — розчервоніла, але з гордовитою посмішкою на обличчі й з пудингом на тарелі... О, чудовий пудинг! Боб Кретчит заявив, що за весь час, відколи вони одружені, місіс Кретчит ще жодного разу ні в чому не досягала такої досконалості, а місіс Кретчит заявила, що тепер їй легше на серці й вона може зізнатись, як непокоїлася, чи вистачить борошна. Кожен розхвалював пудинг, але нікому й на думку не спало сказати

чи бодай подумати, що це був дуже маленький пудинг для такого великого сімейства. (...)

Відтак Боб проголосив:

— Веселого Різдва, мої любі! І хай благословить вас усіх Господь!

І всі хором повторили його слова.

— Господи, благослови нас — кожного! — промовив і Крихітка Тім, коли всі замовкли.

Він сидів на своєму маленькому стільчику, притулившись до тата. Боб ніжно тримав у руці його худеньку ручку, наче боявся, що хтось може відняти в нього синочка. (...)

— Привиде, — сказав Скрудж, сповнений співчуття, якого ніколи досі не відчував. — Скажи, Крихітка Тім буде жити?

— Я бачу порожній стільчик біля цього злиденного вогнища, — відповів Привид. — І милицю, яка залишилася без господаря, але яку зберігають із любов'ю. Якщо Майбутнє нічого не змінить, дитина помре.

— Ні, ні! — закричав Скрудж. — О, ні! Добрий Привиде, скажи, що доля пощадить його!

— Якщо Майбутнє нічого не змінить, — повторив Привид, — дитя не доживе до наступного Різдва. Але що в цьому поганого? Якщо йому призначено вмерти, нехай собі вмирає і скоротить надмір населення.

Почувши, як Привид повторює його власні слова, Скрудж потупив очі в муках каяття. (...)

Що їли на Різдво англійці часів Чарльза Дікенса?

У творі «Різдвяна пісня в прозі» Чарльз Дікенс утілює настрій святкування Різдва в тогочасному Лондоні, відобразив англійські традиції, не оминув увагою кулінарні звичаї. У тексті є назви традиційних страв англійців: пудинг (пудинг із родзинками), запечений гусак (або качка) — на столі в бідних людей, а в заможних — запечена індичка, смажені каштани, різдвяні пиріжки з м'ясною і фруктовою начинкою тощо.

У четвертому куплеті розповідається про зустріч Скруджа із третім Привидом — Духом Май-

Кадр із мультфільму «Різдвяна історія» (режисер Роберт Земекіс, США, 2009)

бутнього Різдва (Духом Майбутнього). Щоб продемонструвати Скруджеві жахливі наслідки його бездуховного існування, Привид показує йому власну смерть, змушує прочитати напис на могилі, до якої ніхто не прийде... Контрастом до смерті Скруджа є розповідь про смерть Тіма (тут теж використано фантастику). Уся сім'я Кретчитів оплакує його, бо в ньому горіла Божа іскра. Його любили за добре світло, що линуло від нього. Хоча Тім був калікою і не міг приносити прибуток, проте поруч із ним люди ставали добрішими, милосерднішими. Батько Тіма каже, що найкраща пам'ять про Тіма — це життя в мирі й злагоді згідно з Божими заповідями.

Куплет четвертий ОСТАННІЙ ІЗ ПРИВИДІВ

*Як Привид відреагував на прохання Скруджа?
Чи повірив Привид героєві?*

(...) Нарешті вони підійшли до якоїсь чавунної огорожі. Перш ніж увійти, Скрудж роззирнувся довкола. Цвинтар. Ось де, напевно, спочиває той бідолаха — і тут Скрудж нарешті дізнається, хто це. Але ж і місце для останнього спочинку! Тісне, могила до могили, — зусібіч стиснене довколишніми будівля-

ми, заросле бур'янистою травою. Привид зупинився серед могил і вказав на одну з них. Скрудж, тремтячи, підійшов до неї. (...)

Увесь тремтячи, Скрудж на колінах підповз до могили і на зарослій травою кам'яній плиті, куди показувала рука Привида, прочитав власне ім'я: Ебенезер Скрудж.

— То це був я — той, кого бачили ми на смертному ложі? — скрикнув він.

Рука вказала на нього і знову на могилу.

— Ні, ні, Привиде! О, ні!

Рука більше не рухалася.

— Привиде! — заволав Скрудж, хапаючись за полу його одежі. — Вислухай мене! Я вже не той, яким був. І я вже не буду таким, яким став би, коли б не зустрівся з тобою. Навіщо покажеш ти мені все це, якщо мені немає порятунку!

І вперше за увесь час Привидова рука ледь помітно здригнулася.

— Добрий Привиде, — благав його Скрудж, розпростершись перед ним на землі. — Ти жалієш мене, сама твоя природа заклин-

Роберто Іноценті.
Ілюстрація до твору Ч. Дікенса «Різдвяна пісня в прозі». 1990-ті роки

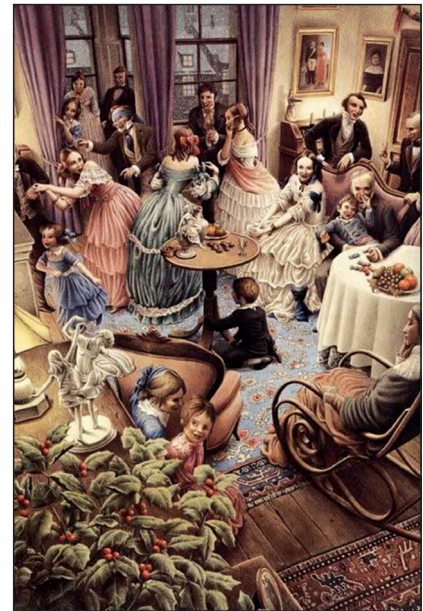
кає тебе до милосердя. Скажи ж мені, що, змінивши своє життя, я ще можу врятуватися від такої долі.

Милостива рука затремтіла.

— Я шануватиму Різдво у своєму серці й зберігатиму пам'ять про нього весь рік. Я спокутую своє Минуле Сьогодніням і Майбутнім, а спогад про трьох Привидів завжди житиме в мені. Я не забуду цих уроків, не зачиню свого серця для них. Скажи, що я можу стерти напис з цієї могильної плити!

Наче в агонії, Скрудж схопив Привидову руку. Привид спробував звільнитися, але розпач додав Скруджеві сили, і він міцно вчепився в руку. Здійнявши руки в останньому благанні, Скрудж знову просив змінити його долю і раптом помітив, що Привидове обличчя змінилося. Його каптур і мантия зморщилися, обвисли, весь він змалів і перетворився на різьблене бильце ліжка.

Зустрівшись із Минулим, Теперішнім і Майбутнім, Скрудж змінився й вирішив жити доброчесно, піклуватися про інших, дарувати людям тепло свого серця.

Роберто Іноценті.
Ілюстрація до твору Ч. Дікенса «Різдвяна пісня в прозі». 1990-ті роки

Куплет п'ятий ЗАВЕРШЕННЯ ЦІЄЇ ІСТОРІЇ

Що змінилося в житті Скруджа? Як він змінив життя інших?

(...) Скрудж побував у церкві, потім ходив по вулицях, придивлявся до перехожих, гладив по голівках дітей, розмовляв із жебраками, заглядав у вікна квартир і в підвальні вікна кухонь, — і все, що він бачив, сповняло його серце радістю. Чи думав він коли-небудь, що звичайнісінька прогулянка може зробити його таким щасливим! А коли почало смеркатися, він рушив до будинку племінника. (...)

audiotext

— З нами хресна сила! — закричав Фред. — Хто це?

— Це я, твій дядечко Скрудж. Я прийшов до тебе погостювати. Чи приймеш мене, Фреде?

Чи прийме він дядечка! Та він на radoщах мало не відірвав йому руку. За п'ять хвилин Скрудж уже почував себе як удома. Такого сердечного прийому він ще зроду не зустрічав.

Племінниця мала точнісінько такий вигляд, як і в тому видінні, яке було йому напередодні. Таким же був і Топпер, що незабаром прийшов, і пухкенька сестра господині, що завітала слідом за ним, та й усі інші. Який це був дивовижний вечір! Які дивовижні ігри! І яка дивовижна єдність у всьому! Яке щастя! (...)

І Скрудж дотримав свого слова. Він зробив усе, що обіцяв Бобові, й навіть більше... А Крихітці Тімові, який, до речі, незабаром видужав, він був завжди другим батьком. І таким він став добрим другом, таким добрим господарем і такою доброю людиною, що наше славне старе місто може ним пишатися. Та й не тільки наше — будь-яке добре старе місто, містечко чи село в будь-якому куточку нашої доброї старої землі. Дехто підсміювався з цього перетворення, але Скрудж не звертав на них уваги — смійтеся на здоров'я! Він був напрочуд розумний і знав, що так уже влаштований світ, — завжди знайдуться люди, готові осміяти добру справу. Він розумів, що ті, хто сміється, — сліпі, й думав: нехай собі сміються, аби не плакали! На серці в нього було весело й легко, і йому цього було достатньо.

Кадр із мультфільму «Різдвяна історія» (режисер Роберт Земекіс, США, 2009)

Більше він уже ніколи не водив компанії з привидами (...), і про нього йшла погоска, що ніхто не вміє так шанувати й справляти Різдво, як він. Якби ж і про нас могли сказати те саме! Про всіх нас! А тепер нам залишається тільки повторити за Крихіткою Тімом: «Господи, благослови нас — кожного!».

(Переклад Івана Андрусика)

Пригоди Скруджа на екрані

У 2009 р. режисер Роберт Земекіс створив анімаційний фільм «Різдвяна історія» (США). У ньому багато захопливих подій, стрімкі повороти долі, які внутрішньо змінюють Скруджа. *За допомогою інтернету перегляньте цей фільм. Зверніть увагу на деталі побуту англійців того часу (одяг, помешкання, їжа). Також порівняйте зображення персонажів у творі Чарльза Дікенса і в анімаційному фільмі.*

express

CLASSROOM

Усно

1. Яким ви уявляєте Скруджа?
2. Чим він пожертвував заради грошей?
3. Як святкували Різдво Кретчити? Чим були багаті й чого бракувало їм?

4. У який момент головний герой вирішив змінитися і творити добро?

Аналіз та інтерпретація

5. Порівняйте характер Скруджа до і після появи Привидів. Чим зумовлені внутрішні зміни героя?
6. Які ідеї втілюють образи Привидів?
7. Чому Боб Кретчит назвав свого сина «золотим хлопчиком»? Які істини допоміг зрозуміти Скруджеві та іншим людям Крихітка Тім?

Письмово

8. Доберіть прикметники (3—5) для характеристики образів Скруджа, Крихітки Тіма, Боба Кретчита, місіс Кретчит. Придумайте з ними речення.

Цифрові технології

9. За допомогою інтернету дізнайтеся, як треба готувати страви, що були на різдвяному столі Кретчитів. Які ще традиційні англійські страви готують на Різдво?

Дослідження

10. Дослідіть, як святкують Різдво в різних країнах світу (за вашим вибором). Порівняйте з українськими різдвяними традиціями. Підготуйте презентацію.

Ваша творчість

11. Придумайте продовження «Різдвяної пісні в прозі» у вигляді постера або комікса.

Проект

12. Підготуйте проєкт на тему «Гроші в житті людини: позитивний і негативний вплив».

У команді

13. Підготуйте (в парі або групі) інсценізацію будь-якого епізоду твору (за вибором).

Життєві ситуації

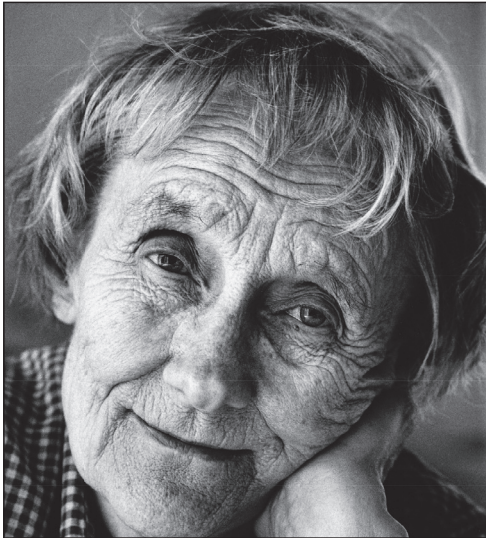
14. Як ви святкуєте Різдво? Як розумієте його сенс?
15. Які справжні життєві цінності усвідомив Скрудж? Чи близькі вони вам?
16. Уявіть, що ви маєте багато грошей. Кому б ви допомогли?
17. Уявіть, що Скрудж, який змінився, живе в наш час. Придумайте для нього благодійний проєкт. Визначте мету, завдання і гасло проєкту Скруджа.
18. Знайдіть інформацію і підготуйте повідомлення про 1—2 наших сучасників/сучасниць, які реально допомагають людям у скрутному становищі.

Перевірте себе

[https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/
check-yourself/](https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/check-yourself/)

АСТРІД-АННА-ЕМІЛІЯ ЛІНДГРЕН (1907—2002)

У своїх творах Астрід нагадує, що життя може раптово змінитися без нашого бажання. Маленька людина почувається безсилою, проте разом з іншими здатна подолати свій страх і здійснити великі справи. Ми можемо діяти й перемагати так, як персонажі казок мисткині!

Ганс-Албін Ларсон

Астрід-Анна-Емілія Ліндгрєн є найпопулярнішою письменницею у Швеції. Вона народилася 14 листопада 1907 р. в м. Віммербю (Швеція). У шведів існує традиція давати своїм помешканням імена, тому батьківський будиночок Астрід має назву Нес. Нині там музей мисткині, а в її рідному містечку створено казкову атмосферу, що нагадує про її твори.

У всьому світі Астрід Ліндгрєн люблять за веселі й добрі книжки: *«Пеппі Довгапанчоха»* (1945), *«Міо, мій Міо»* (1954), *«Малюк і Карлсон, який живе на даху»* (1955) та ін.

Більшу частину свого життя письменниця прожила у м. Стокгольмі. Це столиця Швеції, де є Шведська академія, яка визначає лауреатів на Нобелівську премію.

У міській ратуші традиційно відбуваються урочистості на честь нобелівських лауреатів. Серед улюблених місць письменниці були не лише ці пам'ятки, а й королівський замок, вулички старого міста й узбережжя острова Меларен у західній частині Стокгольма.

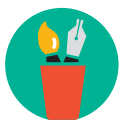
У 1958 р. Астрід Ліндгрєн отримала Премію імені Г.-К. Андерсена за літературні досягнення. Вона є також лауреаткою інших національних і міжнародних премій. Окрім творчої діяльності, опікувалася питаннями захисту природи, виступала на телебаченні про культуру й мистецтво, допомагала дітям, які залишилися без батьків. Твори мисткині сповнені щирості й гумору, водночас спонукають замислитися над складними життєвими проблемами, вихід із яких, на її думку, завжди є. Важливо, щоб людина не впадала у відчай і не втрачала надії, мужності й фантазії.

Будинок Нес,
де народилася А. Ліндгрєн.
м. Віммербю (Швеція)

м. Стокгольм (Швеція).
Сучасне фото

У країні вікінгів

Швеція розташована в Північній Європі на Скандинавському півострові. Саме цей півострів дав назву Скандинавія історичній території, до якої належать, окрім Швеції, Данія та Норвегія. Пращури шведів — вікінги, які були дуже сміливими й мужніми. Живучи біля моря, вони багато плавали на своїх човнах, досягаючи навіть історичних територій України — Київської Русі. Дехто з київських князів веде свій родовід від вікінгів. Чимало вікінгів служили в київському війську й розселялися по українських землях. Вікінги називали їх Гардарика, що означає «країна міст» (в Україні-Русі було багато міст, замків, фортець). Подорожі в далекі краї, боротьба з важкими обставинами, формування сильного характеру — традиційні теми шведської літератури. Вони є і в казкових творах

м. Стокгольм (Швеція). Сучасні фото

Астрід Ліндґрен. Її персонажі нерідко вирушають у далекі країни, щоб там вступити в поєдинок із темними силами й здобути перемогу.

«Міо, мій Міо» (1954)

Це історія про мужність, про те, як самотній і ображений долею хлопчик подолав свої страхи і став справжнім героєм, як він разом зі своїм другом зуміли перемогти зло й звільнити дітей і дорослих з неволі чорного лицаря Като. Але шлях до подвигу був тривалим.

Головний герой повісті-казки — шведський хлопчик, який мешкає у Стокгольмі. Його звали Бу Вільгельм Ульсон, але для всіх він Буссе. У нього є друг Бенгт, або просто Бенко. Вони жили й гралися на Упландській вулиці. Проте Бенко був

Кадри з документального фільму «Остання подорож вікінгів» (Швеція, 2020)

радіснішим за Буссе, бо мав родину. А Буссе почувався нещасним, адже в нього не було ні тата, ні мами. Його взяли із сирітського притулку тітка Едля і дядько Сікстен. Вони надто суворо ставилися до хлопчика й нічого йому не дозволяли — ані голосно розмовляти, ані сміятися, ані запрошувати товаришів. А ще з нього нерідко знущалися хлопці з Упландської вулиці, і нікому було його захистити. Тому Буссе часто почувався самотнім і сумним. Однак навіть тоді, коли здається, що немає жодного виходу, відчиняються двері в новий світ. Буссе так багато мріяв про те, щоб у нього з'явилися тато і теплий, затишний дім, що його мрія здійснилася! На крилах своєї фантазії він вирушає в Країну Далеку, де на нього чекає той, хто його давно шукав, — тато-король. Там Буссе стає зовсім іншим — казковим королевичем Міо, справжнім лицарем, доля якого вивела на героїчну дорогу. У звичайному житті його більше не побачать ані тітка Едля, ані дядько Сікстен. А в казковому світі Міо (Буссе) мандруватиме, відкриватиме нові землі, здійснюватиме сміливі вчинки. Поруч із ним буде його вірний друг Юм-Юм (Бенко) і чарівний кінь Міраміс. Із хлопцями в повісті-казці трапилися незвичайні події, але вони не розгубилися і попри страх та сумніви перемогли. Ці казкові персонажі до-

presen-
tation

поможуть вам нічого не боятися і ставати сильнішими. Тож уперед, слідом за ними!

МІО, МІЙ МІО

(Уривки)

ВІН У ДОРОЗІ ДЕНЬ І НІЧ

- 1. Як ставилися тітка Едля і дядько Сікстен до Буссе? Чого йому бракувало в родині прийомних батьків?*
- 2. Про що найбільше мріяв хлопчик?*

(...) Я був годованцем у тітки Едлі й дядька Сікстена. Опинився в них, коли мені було всього рік. А до того жив у сирітському притулку. Мене взяла звідти тітка Едля. Власне, вона вибирала дівчинку, але не було такої, як їй хотілося, тому взяла мене. Хоч ні тітка Едля, ні дядько Сікстен не любили хлопчаків, принаймні восьмирічних чи дев'ятирічних. Їм здавалося, що через мене в їхньому помешканні стало надто гамірно: я, мовляв, приношу надто багато бруду з парку Тегнера, коли граюся там, розкидаю скрізь по кімнаті свій одяг, надто голосно розмовляю і надто голосно сміюся. Тітка Едля раз по раз казала:

audiotext

— Проклятий той день, коли ти з'явився в нашому домі!

А дядько Сікстен мовчав. Хоч ні. Інколи він казав:

— Ану гайда з-перед моїх очей, щоб я тебе не бачив!

Я здебільшого сидів у Бенка. Його тато завжди розмовляв із ним, допомагав йому будувати моделі літаків, позначав карбами на одвірку в кухні, скільки він виріс, тощо. Бенкові не забороняли сміятися, розмовляти й розкидати одяг, скільки він хотів. І однаково тато його любив. І всім хлопцям можна було приходити гратися до Бенка. А до мене не дозволяли нікому приходити, бо тітка Едля сказала, що в них не дитячий майданчик. А дядько Сікстен додавав:

— Досить з нас і одного шибеника.

Вечорами, коли я вже лежав у ліжку, мені часто хотілося, щоб Бенків тато був і моїм татом. І тоді я роз-

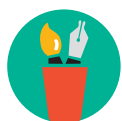

Кадри з кінофільму «Міо, мій Міо». Швеція, Норвегія та ін. (1987). Автор сценарію — Вільям Елдрідж. У головній ролі — Нік Піккард (Велика Британія)

мірковував, хто мій справжній тато і чому я не мешкав у нього і своєї матері, а в притулку і в тітки Едлі та дядька Сікстена. Тітка Едля якось сказала мені, що моя мати померла, коли я народився. А хто мій батько, нікому не відомо.

— Та можна собі уявити, який то поганець, — дала вона.

За ці слова про мого тата я її зненавидів. (...)

Упландська вулиця і парк Теґнера

Упланд (або Упландія) — назва історичної провінції на східному узбережжі Швеції, на півночі від Стокгольма. У давнину тут селилися шведські королі. У казковому світі Буссе — син короля, тобто королевич. А ще в Упланді збереглося найбільше рунічних каменів вікінгів — аж 1196! Руни — це письмена, які вікінги залишали на камінні (про мандри, події життя, родичів тощо). Отже, Буссе, який на перший погляд є слабким і ображеним, Астрід Ліндґрен насправді зображує нащадком вікінгів і сином короля. Протягом розвитку сюжету він відчував, що стає внутрішньо сильнішим. Тільки спочатку сам не знав, яка сила в ньому прихована.

Парк Теґнера (або Теґнерлунден) — реальне місце в Стокгольмі, де любила гуляти Астрід Лінд-

ґрен. Він існує з 1890 р. У цьому парку встановлено скульптуру на її честь. Відвідувачі спостерігають, як вона зігріває хлопчика-сироту. А на плечі Астрід — пташка, бо про зачарованих птахів теж ідеться в повісті «Міо, мій Міо». У парку Теґнера розпочалася подорож Буссе в казку.

Продавчиня садовини тітка Лундін, яка добре ставилася до Буссе, дала йому яблуко і попросила кинути в скриньку поштову картку.

- 1. Знайдіть у тексті елементи чарівної казки. Які звичайні предмети стали чарівними?*
- 2. Як потрапив Буссе в Країну Далеку? Якою він її побачив?*

(...) Я не втримався і прочитав картку, яку мені дала тітка Лундін. На ній було написано:
«Королю Країни Далекої.

Той, кого ти так довго шукаєш, у дорозі. Він у дорозі день і ніч і несе в руці знак — осяйне золоте яблуко».

Я нічого не втямив. Але мене чомусь обсіпало морозом, і я квапливо кинув картку до скриньки. Хто в дорозі день і ніч? І хто несе в руці золоте яблуко? Та ось я глянув на яблуко, яке мені дала тітка Лундін. І побачив, що воно золоте. *Воно золоте*, ска-

зав я сам до себе. В мене в руці було осяйне золоте яблуко.

Я мало не заплакав. Власне, не заплакав, а мало не заплакав. Бо відчув себе дуже самотнім. Я пішов до парку Теґнера і сів на лавку. Там не було ні душі. Стояв присмерк і сіявся дрібний дощ. Але в будинках навколо світилося. (...) Мабуть, скрізь, де світилось, діти сиділи зі своїми батьками. Тільки я сидів надворі в темряві. Сидів сам. Сам із золотим яблуком і не знав, що з ним робити.

Поки що я обережно поклав його біля себе на лавку. Поблизу стояв ліхтар, і світло падало на мене й на яблуко. Але те світло осявало ще щось на землі. Виявилось, що то звичайна пляшка з-під пива, певна річ, порожня. (...) Я підняв пляшку... І раптом помітив, що в пляшці щось ворушиться.

Йоган
Еґеркранс.
Ілюстрації
до твору
А. Ліндґрен
«Міо, мій
Міо».
2020 р.

У книжці «Тисяча й одна ніч», яку я позичав у бібліотеці, писали про духа, замкненого в пляшці. Але ж то було в далекій Арабії і тисячі років тому. (...) Я ще ніколи не мав справи з духами і трохи боявся витягати затичку. Але врешті-таки витяг, і дух, страхітливо загуркотівши, вилетів із пляшки й почав рости так швидко, що скоро став вищий за найвищі будинки навколо парку Теґнера. (...)

— Хлопчику, — сказав дух, — ти врятував мене з моєї в'язниці. Скажи, як тобі віддячити.

Але я не хотів ніякої віддяки за те, що витяг затичку з пляшки. (...) Я зважився запитати його:

— Духу, а звідки ти прибув?

На мить запала тиша. Потім він сказав:

— Я прибув із країни Далекої. (...)

— Візьми мене з собою! О, візьми мене до Країни Далекої! Там хтось чекає на мене.

Дух похитав головою. Та коли я простяг йому золоте яблуко, він вражено скрикнув:

— У твоїй руці знак! Ти той, кого я маю забрати. Ти той, кого так довго шукає наш король!

Дух нахилився, взяв мене в обійми, навколо нас засвистіло й загуло, і ми полинули в простори. (...) Я, Бу Вільгельм Ульсон, мчав у високості під зорями. (...) Нарешті дух простяг руку удалину на щось зелене. Воно ніби плавало на чистій блакитній воді, освітлене сонцем.

— Це Країна Далека, — мовив він.

Ми почали знижуватися до тієї зеленої плями. Виявилось, що то острів, який плавав у морі. Повітря над ним було напоєно пахощами тисяч троянд та лілей, у ньому бриніла дивовижна музика, краща за будь-яку музику на світі.

На морському березі височів великий білий замок, і ми опустилися біля нього. Вздовж берега хтось ішов. І це був мій *тато-король*. Я впізнав його, як тільки побачив. Я знав, що це мій тато. Він простяг руки, і я кинувся йому в обійми. Він довго не відпускав мене від себе. Ми тоді нічого не казали один одному. Я лише обіймав його за шию і мовчав. (...)

Я вже давно живу в Країні Далекій. Дні мої всі як один веселі й радісні. І кожного вечора тато-король приходить до моєї кімнати, ми будуємо разом моделі літаків і розмовляємо. (...)

— Міо, мій Міо, — каже він, і голос у нього ласкавий і ніжний.

Виявляється, я зовсім не Буссе.

— Я шукав тебе цілих дев'ять років, — каже мій татокороль. — Я не раз довго не міг заснути і все проказував: «Міо, мій Міо!». Бо я знав, що тебе так звати.

Отож-бо, Буссе — не справжнє моє ім'я, як і все моє життя на Упландській вулиці. А тепер воно справжнє. Я люблю свого тата-короля, і він мене також любить. (...)

У ТРОЯНДОВОМУ САДКУ

Чому Міо (Буссе) трохи сумував у Країні Далекій? Чого йому не вистачало?

(...) Ніхто не чув і не бачив нічого кращого за те, що я чув і бачив у садку свого тата-короля. Я стояв непорушно, не відпускаючи його руки, бо хотів відчувати, що він поряд. Сам би я не мав сили дивитися на таку красу. А мій тато-король погладив мене по щоці й спитав:

— Міо, мій Міо, тобі подобається цей садок?

Я не мав сили відповісти, бо мене опанував ніби якийсь смуток, хоч я зовсім не був сумний, а навпаки.

Я вже хотів сказати своєму татові-королю, щоб він не думав, ніби мені сумно. Але не встиг, бо він сам мовив:

— Добре, що ти веселий. Будь такий і надалі, Міо, мій Міо. (...)

Я почав бігати сам по садку й роздивлятися на все. У мене аж у голові запаморочилось від тієї краси... Мої ноги так раділи, що не могли встояти на місці, а руки були дужі, як ніколи. От якби тут був Бен-

audiotext

Ілон Вікланд.
Ілюстрація до твору «Міо, мій Міо». 1978 р.

ко, щоб затіяти з ним бійку, тільки жартома! Так, я хотів, щоб тут був Бенко. Мені потрібен був товариш, не старший за мене, щоб ділити з ним усе це. (...)

Раптом я підвів очі. Переді мною на стежці стояв... я спершу навіть подумав, що то Бенко. То був Юм-Юм. Хоч, звичайно, я не знав, що то Юм-Юм. То був хлопчик з таким самим каштановим чубом і з такими самими карими очима, як у Бенка.

— Хто ти? — спитав я.

— Я Юм-Юм, — відповів хлопчик. (...) — Мій тато — садівник нашого короля. Хочеш побачити, де я мешкаю?.. (...)

Міо і Юм-Юм будували курінь у трояндовому саду, слухали спів пташок і весело сміялися. Цей сміх дуже подобався татові-королю, бо його син був щасливим. Тато-король знав, що найбільше любить Міо. А любив він коней. І тато-король подарував йому найкращого коня у світі — білого із золотою гривною. І назвали його Міраміс. Міо і Юм-Юм часто сідали на коня й мандрували різними куточками Країни Далекої.

МІРАМІС

1. Де мандрували Міо і Юм-Юм?
2. Чому тато-король наказав підводити вночі міст Вранішньої Зорі?

(...) Королівство мого тата дуже велике. Країна Далека — найбільше з усіх королівств. Вона простягається на схід і на захід, на північ і на південь. Острів, де стоїть палац мого тата-короля, називається Островом Зелених Лук. І він — тільки невеличка частка всього королівства.

— Земля Заморська і Земля Загірна також належать нашому королеві, — сказав мені Юм-Юм, коли ми гасали луками перед трояндовим садком. (...)

Ми побачили пастушка, що грав на сопілці. Мелодія була якась дивна, мені здалося, що я її колись чув, тільки не пам'ятав, де саме. Але напевне не на

Кадр із кінофільму «Міо, мій Міо». Швеція, Норвегія та ін. (1987). Автор сценарію — Вільям Елдрідж. У ролі Като — Крістофер Лі (Велика Британія)

Упландській вулиці. Ми зупинилися й погомоніли з пастушком. Він звався Нонно. (...)

— Я й вам можу змайструвати сопілки, — сказав Нонно. — Звичайно, якщо ви хочете.

Ми відповіли, що дуже хочемо. Поблизу протікав струмок, і над ним звисла своє гілля плакуча верба. Нонно побіг туди й відрізав з верби гіллячку. Ми посідали над струмком, бовтаючи ногами у воді, а Нонно тим часом зробив нам сопілки. Юм-Юм також навчився грати ту дивну мелодію. Нонно сказав, що це старовинна мелодія, яка з'явилася на світ раніше за всі інші мелодії. Її грали на луках пастухи тисячі й тисячі років тому. Ми подякували йому за те, що він зробив нам сопілки й навчив своєї дивної мелодії. Потім ми сіли на Міраміса й поїхали далі. І ще довго чули, як Нонно грав на своїй сопілці.

— Ми збережемо ці сопілки, — сказав Юм-Юм. — І якщо колись розлучимося, то гратимемо цю мелодію.

Юм-Юм міцніше вчепився за мене, щоб не впасти з коня. Він притулився головою до моєї спини і сказав:

— Так, Міо, збережімо ці сопілки. І як ти почуєш мою сопілку, то знай, що я кличу тебе. (...)

— А як можна потрапити в Землю Заморську і в Землю Загірну? — спитав я.

— Через міст Вранішньої Зорі, — відповів Юм-Юм.

— А де ж той міст?

— Ми скоро його побачимо, — відповів Юм-Юм.

І ми справді побачили його. Він був високий і довгий, ми не бачили йому кінця. Він весь мерехтів у ранковому сонці, і здавалося, що його зіткано з золотого сонячного проміння.

— Це найдовший міст у світі, — сказав Юм-Юм. — Він з'єднає Острів Зелених Лук із Землею Заморською. Але на ніч наш король наказує підводити його, щоб ми тут, на острові, могли спокійно спати.

— Чому? — здивувався я. — Хто може прийти сюди вночі?

— Лицар Като, — відповів Юм-Юм.

І коли він сказав ці слова, навколо ніби дмухнуло крижаним холодом, і Міраміс затремтів. Так уперше я почув ім'я лицаря Като. Я проказав його вголос:

— Лицар Като.

І мене теж обсипало морозом, коли я вимовив ці слова.

— Атож, жорстокий лицар Като, — сказав Юм-Юм, а Міраміс заіржав так, що голос його став схожий на крик. Ми пригнічено замовкли. (...)

Мелодія з кінофільму «Міо, мій Міо»

У 1987 р. кінематографісти Швеції та Норвегії створили фільм «Міо, мій Міо» (автор сценарію Вільям Елдрідж). Композитори стрічки — Бенні Андерссон і Андерс Ельяс. У фільмі вперше прозвучу-

чала пісня «Мію, мій Мію», яку виконала учасниця шведської групи «Gemini» Карін Гленмарк. Згодом ця мелодія стала дуже популярною. Слова до неї написала Астрід Ліндґрен:

Я іду разом із татом і міцно тримаю його за руку.

І з високих дерев я чую самотню пташку,

Яка співає про жорстокий світ зовні.

Моє серце щемить, коли я чую голос тата:

«Мію, мій Мію!».

У садку троянд сутеніє, і я бачу мою пташку,

яка прагне до неба.

На своїх широких крилах вона летить прямо

в небеса,

Летить до темного світу зовні,

І моє серце щемить, коли я чую голос тата:

«Мію, мій Мію!».

За допомогою інтернету перегляньте кінофільм і послухайте пісню «Мію, мій Мію» у виконанні Карін Гленмарк. Висловте враження. Визначте подібності й відмінності між книжкою та фільмом.

За межами Країни Далекої була розташована Країна Чуженецька. Там володарював лицар Като, який мав кам'яне серце і залізний пазур. Він забирав до

себе в полон дітей і перетворював їх на зачарованих птахів. Тому в тій країні було багато зачарованих птахів. А ще він своїм залізним пазуром виривав у людей серце і замість нього вставляв камінь. Тому в Країні Чуженецькій було багато людей із кам'яними серцями. Усе, до чого торкався Като, ставало чорним, мертвим. Тому в його країні були Мертвий Ліс, Мертве озеро і чорний замок. Усі остерігалися лицаря Като, але Міо і Юм-Юм не побоялися поїхати в Країну Чуженецьку.

audiotext

ВІН ЇХАВ ПУЩЕЮ...

Що почув у пісні Жалібника Міо? Які почуття охопили його під впливом тієї пісні?

(...) Ми поїхали далі Пущею, і сотня білих коней подалися за нами. Я відчував, що в повітрі висить таємниця. (...) Раптом серед лісу ми побачили казкову білу хатинку під солом'яною стріхою. Навколо неї росли яблуні. Проти місяця білів яблуневий цвіт. Вікно стояло відчинене, і з хатини долинали клацання. Наче хтось ткав на ткацькому верстаті. (...) Ми зайшли до кімнати й побачили ткалю за верстатом. Вона ласкаво, привітно кивнула нам головою.

— Чого ви тчете вночі? — спитав я.

— Я тчу чарівне полотно, — відповіла вона. — А його треба ткати вночі.

— А з чого ви його тчете, що воно таке гарне?

Вона не відповіла, а почала знов ткати. Вона клацала лядою і стиха наспівувала сама собі:

Місячне сяйво, серця червона кров,
місячне сяйво, срібло й багрянець,
цвіт яблуневий роблять м'яким,
ніжним, як легіт у нічній траві.

Та Жалібник співа свою пісню

над лісом. (...)

— Чого той Жалібник співає? — перепитав я.

— Він співає про мою любу доню, яку вкрали в мене.

— Хто вкрав вашу любу доню? — спитав я, але відразу ж і сам здогадався, хто той грабіжник. (...)

— Не назву, бо тоді погасне місяць, — відповіла ткаля. — Місяць погасне, а білі коні заплачуть кривавими слізьми.

— Чого ж вони заплачуть кривавими слізьми? — спитав я.

— Із жалю за своїм лошатком, яке теж украдено, — відповіла ткаля. — Послухай, що співає Жалібник над лісом!

Я стояв серед кімнати й слухав крізь відчинене вікно, як надворі співав Жалібник. Він не один вечір

співав мені в трояндовому садку, але я не розумів, про що він співає. А тепер раптом зрозумів. Він співав про всіх, кого вкрали: про любу доню ткалі, про братів Нонно, і про сестричку Їрі, і про багатьох інших дітей, яких полонив жорстокий лицар Като й забрав до свого замку.

Ось чому люди сумували у своїх хатинах на Острові Зелених Лук, і в Землі Заморській, і в Землі Загірній! Вони побивалися за дітьми, за своїми вкраденими дітьми. Навіть білі коні в Пущі мали чого сумувати і плакати своїми кривавими слізьми, тільки-но чули ім'я жорстокого грабіжника.

Лицар Като! Я боявся його! Дуже боявся! Та поки я стояв там, у кімнаті, й слухав спів Жалібника, зі мною сталося щось дивне. Я раптом збагнув, чого проїхав уночі в Пущу. За Пущею починалася прикордонна смуга Країни Чуженецької. Саме туди я й хотів потрапити. Хотів поїхати туди і стати на герць із лицарем Като, хоч страшенно боявся його. Так боявся, що мало не плакав, коли думав, що мені треба зробити. (...)

Звільнити світ від лицаря Като міг тільки королевич Міо. Так йому було призначено долею. Спочатку він того не знав, навіть не здогадувався, що саме для того народився. Але про це знав казковий тато-король. Він знав, що його син має поїхати до Країни Чуженецької й стати на шлях героя.

ЗАЧАРОВАНІ ПТАХИ

Чи страшно було Міо, коли він потрапив у Країну Чуженецьку? Знайдіть цитати на підтвердження вашої думки.

(...) — Країна Чуженецька, — прошепотів Юм-Юм. — Це вхід до Країни Чуженецької.

Міраміс завзято опирався. Він ставав дибки й так іржав, що нам важко було слухати його. Ми чули тільки те страхітливе іржання. Бо за ущелиною була глуха пітьма. Глуха, а однаково небезпечна. (...) Я знав, що мушу їхати в ту пітьму. Але вже не боявся. Тепер, коли я довідався, що мені тисячі й тисячі років тому визначено проїхати в ту темну ущелину, я посміливішав. Адже це моя доля. Може, я й не повернуся з цієї мандрівки, та однаково такого страху, як перше, в мене вже не було.

Я погнав Міраміса в пітьму. Кінь збагнув, що я не дозволю йому повернутися назад, тому блискавично проскочив крізь вузьку браму й помчав далі темними шляхами Країни Чуженецької. Ми

Ілон Вікланд. Ілюстрація до твору «Міо, мій Міо». 1978 р.

їхали крізь ніч, нас огортала чорна пільма, ми не знали, куди веде нас дорога. Та зі мною був Юм-Юм. Він сидів позаду, міцно тримався за мене, і я любив його, як ніколи. Бо я був не сам, я мав із собою друга, як і визначено тисячі років тому. (...)

Зненацька Міраміс зупинився. Ми досягли озера. І воно було страшніше за найстрашніший сон. (...) То була наймертвіша, найчорніша вода на світі. Круг озера здіймалися тільки високі, чорні, голі скелі. Над водою літало багато птахів: їх не було видно, тільки чути. Я зроду не чув нічого сумнішого за їхній крик. О, як мені було їх шкода! Вони ніби благали допомоги. В їхньому крикові бриніла розпука і ридання.

На другому боці озера, на найвищій скелі стояв великий замок. У ньому світилося лише одне вікно. Воно скидалося на лихе око, жорстоке, небезпечне,

Йоган
Еґеркранс.
Ілюстрації
до твору
А. Ліндґрен
«Міо, мій
Міо».
2020 р.

моторошне око, що дивилося на нас із ночі і бажало нам зла.

Замок лицаря Като! Там, на другому боці чорної води, мешкав мій ворог, і я приїхав сюди, щоб стати з ним на герць. Лихе око, що дивилося з-за озера, вжахнуло мене, хоч я твердо поклав собі не боятися. Але ж як я, такий малий, міг перемогти лихого, жорстокого лицаря Като?

— Тобі потрібен меч, — сказав Юм-Юм. (...)

Для боротьби героям потрібна зброя, бо без неї не можна виграти поєдинок. У повісті-казці Астрід Ліндгрєн для Міо знаходиться зброя. Старий дідок Ено, з яким хлопці поділилися хлібом, показав їм шлях (через Мертвий Ліс) до Зброяра, котрий мав дати Міо чарівний меч, що розсікає камінь, бо в Като кам'яне серце. Ще Ено попередив героїв, що в Країні Чуженецькій за всіма стежать вивідувачі — шпигуни, нишпорки Като. Вони вишукують «ворогів», щоб Като їх знищив. Тому їх треба остерігатися.

У МЕРТВОМУ ЛІСІ

1. Як втрата Міраміса вплинула на Міо? Які почуття він переживає?
2. Хто і як допомагає йому морально?

Не встигли ми зачинити за собою двері Енонової хатини, як почули іржання Міраміса, гучне й розпачливе. Кінь неначе кликав мене: «Мію, допоможи мені!». (...)

— Вивідувачі спіймали мого Міраміса! — крикнув я, не думаючи про те, чи мене хтось почує, чи ні.

— Кажу тобі, цить! — прошепотів Юм-Юм. — А то й нас спіймають.

Але я не слухав його. Міраміс, мій любий кінь! Вони спіймали мого коня і хочуть забрати його від мене! А він же найкращий кінь на світі! (...)

Він шалено іржав і ставав дибки, щоб звільнитися. Та його оточило п'ятеро чорних вивідувачів, і двоє тримали за уздечку. (...) Ми з Юм-Юмом підкралися до них скільки було змоги й залягли за каменем, тому чули кожне їхнє слово.

— Переправимо коня в чорному човні навпростець через Мертве Озеро, — сказав один із них.

— Так, навпростець через Мертве Озеро до лицаря Като, — сказав другий.

Мені дуже кортіло крикнути, щоб вони не чіпали мого коня, але я мусив стриматися. Бо коли й мене спіймають вивідувачі, хто тоді стане на герць із лицарем Като? Ох, чому якраз мені судилося стати з ним на герць? Лежачи за великим каменем, я щиро жалкував, що не залишився вдома в свого тата-короля, де

audiotext

б у мене ніхто не вкрав коня. Я й далі чув квиління зачарованих птахів над озером, але вже не переймався ними. Нехай собі залишаються зачарованими, аби тільки я повернув свого золотогривого Міраміса.

— Хтось, мабуть, перейшов кордон, — сказав один вивідувач. — Хтось, мабуть, приїхав цим білим конем. Серед нас є ворог.

— То й добре, що серед нас, — мовив другий. — Нам буде легше його спіймати. І лицареві Като буде легше його розтоптати й знищити.

Від цих слів я здригнувся. Це ж я ворог, що перейшов кордон! Це ж мене лицар Като хоче розтоптати й знищити! Я ще дужче пожалкував, що приїхав сюди. Я тужив за своїм татом-королем. Я б так хотів, щоб він прийшов сюди й допоміг мені. Я б сказав йому: «Я знаю, що ви хочете, щоб я став на герць із лицарем Като, але прошу вас, дозвольте мені не змагатися з ним! Допоможіть мені повернути Міраміса, і ходімо звідси! (...) Я не хочу тут довше залишатися! Я хочу бути з вами. Хочу повернутися додому на Острів Зелених Лук разом із Мірамісом».

І ось коли я лежав за скелею і думав так, мені зда-

Ілон Вікланд. Ілюстрація до твору «Міо, мій Міо». 1978 р.

лося, наче я почув голос свого тата-короля. Може, я тільки уявив собі це, а проте мені справді здалося, що я почув татів голос.

— Міо, мій Міо, — сказав він.

І більше нічого. Та я збагнув, що він хотів, щоб я був відважний, не лежав за каменем і не плакав, як дитина, хоч вивідувачі й забрали в мене Міраміса. Адже я був уже не той Міо, що будував курені в трояндовому садку, мандрував пагорбами Острова Зелених Лук і грав на сопілці, а лицар. Я був лицар, але *добрий* лицар, не такий, як Като. А лицар повинен бути мужній і не плакати. Тому я не плакав, хоча вивідувачі потягли Міраміса до озера й завели у великий чорний човен. (...) Потім човен зник, але я не плакав. Бо я був лицар.

Не плакав? Ще й як плакав! Лежав і ридав ридма. Добрий лицар повинен казати правду, то я плакав. Плакав за Мірамісом. (...)

Юм-Юм нахилився і поклав руку мені на плече.

— Годі тобі плакати, Міо, — сказав він. — Пора йти до Зброяра. Тобі потрібен меч.

Я ще не наплакався, але проковтнув сльози. Проковтнув через силу, і ми рушили шукати Зброяра. (...)

На героїчному шляху на Міо і Юм-Юма чигатиме ще чимало небезпек. За хлопцями погналися вивідувачі, але старе дерево захистило їх. Коли слу-

ги Като знов наздогнали їх, скеля розступилася і вони опинилися всередині гори. Потім юні герої загубилися в темній печері і страх повернувся до Міо. Але у важкий момент несподівано надійшла допомога.

НАЙГЛИБША ПЕЧЕРА В НАЙЧОРНІШІЙ ГОРІ

Як Міо і Юм-Юм знайшли один одного в печері?

(...) Ми з Юм-Юмом узялися за руки й рушили в глиб гори. Ми відчували себе малими й заблуканими, а до найглибшої печери, мабуть, треба було далеко йти.

Йоган
Еґеркранс.
Ілюстрації
до твору
А. Ліндґрен
«Міо, мій
Міо».
2020 р.

— Якби ця гора не була така моторошна, — сказав Юм-Юм. — І якби ці ходи не були такі темні, а ми не були такі малі й самітні.

Ми йшли і йшли. Ходи розгалужувалися на всі боки. Вони утворювали ціле плетиво. (...) Я зупинився, щоб напитись. Напившись, я обернувся до Юм-Юма, але його ніде не було. Він зник. Мабуть, не помітив, що я зупинивсь напитися води, й пішов собі далі. (...)

— Юм-Юме, де ти? — щосили крикнув я.

Але мій голос прозвучав тільки якимось страхітливим шепотом. Це була дивна гора. Її стіни вбирали мій голос, приглушували його до шепоту. А той шепіт вертався назад. Багаторазовою луною котився в порожнистій горі. (...)

О, як я злякався! (...) Тепер у мене не було вже ані Міраміса, ані Юм-Юма. Я залишився сам-один. Я плакав і жалкував, що приїхав сюди. Я не розумів, як мій тато-король міг захотіти, щоб я поїхав у Країну Чуженецьку і став до бою з лицарем Като. (...) Я вперше подумав, що мій тато-король не зовсім справедливий, бо це він послав мене в таку небезпечну подорож. Та поки я лежав і плакав, отак собі думаючи, мені здалося, ніби я почув татів голос. Я знав, що це мені тільки здалося, а однаково я виразно почув, як він сказав:

— Міо, мій Міо.

І більше нічого. Але цими словами тато ніби хотів сказати мені, щоб я так не побивався, не занепадав

духом. І я подумав, що, може, все-таки знайду Юм-Юма.

Я підвівся з кам'яної долівки. А коли підводився, з кишені щось випало. То була сопілка, яку мені вирізав Нонно. (...) І я подумав: а що, як я й тепер заграю на сопілці? Що, як я заграю стародавню мелодію пастухів, якої нас навчив Нонно? (...) І я заграв стародавню мелодію. Ох, як дзвінко, чисто вона зазвучала! (...) Я дограв її до кінця, тоді прислухався. І дуже далеко почув у відповідь таку саму чисту мелодію. Вона звучала неголосно, та я знав, що це Юм-Юм відповідає мені. Ох, як я зрадів! Зроду так не радів! (...) Його гра помалу ближчала, і я намагався йти в той бік, звідки

Кадр із кінофільму «Міо, мій Міо». Швеція, Норвегія та ін. (1987). Автор сценарію — Вільям Елдрідж. У головних ролях — Нік Піккард і Крістіан Бейл (Велика Британія)

вона долинала. Мелодія озивалася на мою гру дедалі ближче, чіткіше й голосніше. І враз у темному ході переді мною з'явився Юм-Юм. Юм-Юм, мій найкращий друг! Я простяг руку і доторкнувся до нього. Тоді поклав руку йому на плече, бо хотів переконатися, що це справді він. І то був він. Мій найкращий друг! (...)

На шляху до перемоги Міо і Юм-Юму допомагає сама природа — ліс, озеро, гори. А ще зачаровані птахи. Одна зачарована пташка пожертвувала собою і загасила крилами смолоскип, щоб вивідувачі не побачили хлопців. Це була донька ткалі — Мілімані, яка згоріла у вогні.

Зброяр дав Міо чарівний меч, яким герой мав убити Като. Але хлопці потрапили у в'язницю, і Като викинув меч Міо в озеро. Міо і Юм-Юм умирили з голоду, та знов сталося диво: ложечка сестрички Їрі виявилася чарівною й нагодувала їх. Зачаровані птахи дістали з озера меч, а плащ Міо зробив його невидимим. У цьому плащі він пробрався в покої Като.

СТРАШНІШОГО МЕЧА Я ЩЕ НЕ БАЧИВ У СВОЄМУ ЗАМКУ

Що дивне помітив Міо в очах лицаря Като під час вирішального поєдинку?

(...) Я накинув плаща на плечі. Чарівна тканина блищала так яскраво, що могла освітити весь замок лицаря Като. Проте Юм-Юм сказав:

— Я тебе не бачу, Міо, хоч і знаю, що ти біля мене. Я почекаю тебе тут, поки ти повернешся.

— А якщо я ніколи не повернуся? — сказав я і замовк. Адже я не знав, хто перемаже в цьому останньому бою: я чи лицар Като.

У нашій в'язниці (...) запала тиша. Потім Юм-Юм сказав:

— Якщо ти ніколи не повернешся, Міо, ми будемо думати один про одного. Будемо думати один про одного, скільки нам вистачить сили.

— Так, Юм-Юме. Своєї останньої години я думатиму про тебе і про свого тата-короля.

Я махнув мечем, і він розітнув залізні двері. (...) Скрізь і в залах, і в коридорах, і на сходах стояли його вивідувачі. Весь темний, понурий замок був повний чорних вивідувачів. Та вони мене не бачили. І не чули. А я поспішав до покою лицаря Като.

Я вже не боявся. Ніколи ще я не відчував такої відваги. Я вже був не тим Міо, що споруджував курені в трояндовому садку і грався на Острові Зелених Лук. Я був лицар на бойовій стежці й чимдуж біг до покою лицаря Като. Я поспішав. Мій чарівний плащ маяв у

audiotext

мене за плечима, маяв і яскрів у темному замку, а я мчав до покою лицаря Като.

Меч у моїй руці палахкотів, мов полум'я, яскрів і мінився. Я не відпускав руків'я і мчав до покою лицаря Като. Я думав про свого тата-короля. І знав, що й він думає про мене. Ось-ось почнеться бій. Він мене не лякав. Я був безстрашним лицарем з мечем у руці. І я мчав до покою лицаря Като. (...)

Я відчинив двері. Лицар Като сидів біля кам'яного столу спиною до мене. Навколо нього повітря було просякнуте злом.

— Обернися, лицарю Като! — сказав я. — Зараз почнеться твій останній герць!

Він обернувся. Я зірвав із себе плаща і став перед ним з мечем у руці. Його страшне обличчя скривилось і посіріло, а в страшних очах заблисли ляк і

Кадри з кінофільму «Міо, мій Міо». Швеція, Норвегія та ін. (1987). Автор сценарію — Вільям Елдрідж. У ролі Като — Крістофер Лі (Велика Британія)

ненависть. Він квапливо схопив свого меча, що лежав біля нього на столі. І так почався його останній герць.

Лицар Като теж мав страшного меча. Але не такого страшного, як мій. Мій меч дзвенів, яскрів і палахкотів, розтинав повітря, мов блискавка, і безжально відбивав удари лицаря Като.

Цілу годину тривав той герць, на який чекали тисячі й тисячі років. (...) Мій меч блискавкою літав у повітрі й стинався з мечем лицаря Като. Та нарешті я вибив меча з його руки. Лицар Като стояв переді мною без зброї і знав, що двобій скінчився. Тоді він роздер на грудях свою чорну оксамитову куртку і крикнув:

— Дивись, щоб ти влучив у серце! Дивись, щоб ти влучив просто в моє кам'яне серце! Воно мене так довго муляло й так мене ятрило!

Я глянув йому у вічі й помітив щось дивне. Помітив, що лицар Като прагне позбутися свого кам'яного серця. Може, найдужче ненавидів лицаря Като сам лицар Като.

Я, не зволікаючи, підняв свого полум'яного меча, підняв на таку висоту, що прохромив наскрізь страшне кам'яне серце лицаря Като. Тієї миті він зник. Так, наче його й не було. Але на підлозі лишилася купа каміння. Тільки купа каміння і залізний пазур. (...)

МІО, МІЙ МІО

Які дива відбулися після загибелі лицаря Като?

Настав ранок... Ясно світило сонце, й легенькі подмухи літнього вітру ворушили мені чуба. Я вихилився з вікна і глянув на озеро. Воно радісно синіло, і в ньому віддзеркалювалося сонце. (...) Я уявив собі, як бризнула б вода, якби я щось кинув у неї з такої висоти. Я не мав чого кидати, крім меча, і я кинув його. Приємно було дивитися, як він летів у повітрі і як бризнула на всі боки вода, коли він упав у неї. Меч зник у глибині... Треба було вертатися до Юм-Юма. Я знав, що він тривожиться й чекає на мене.

Я побіг тим самим шляхом, що годину тому мчав сюди. (...) Скрізь було тихо й порожньо, і я злякався, що Юм-Юм також зник. Я побіг ще швидше. Та коли наблизився до вежі, то почув, що Юм-Юм грає на сопілці. Я зрадів і заспокоївся. Я відчинив двері до нашої в'язниці й побачив на долівці Юм-Юма. Він увесь засяяв мені назустріч, схопився з долівки і сказав:

— Я дуже тривожився, тому весь час грав на сопілці.

— Тепер уже нема чого тривожитися, — відповів я.

Ми обидва були такі раді, що тільки дивились одне на одного й сміялися. Ми взялися за руки й вибігли із замку лицаря Като. Ми опинилися на подвір'ї. І хто б, ви думали, кинувся мені назустріч? Міраміс! Мій золотогривий Міраміс! Побіч нього бігло біле лошатко. Міраміс підскочив до мене. Я обняв його за шию, пригорнувся до його голови... Посеред подвір'я стримів стовп, а біля нього лежав ланцюг. І я збагнув, що Міраміс теж був зачарований. Він був тим чорним конем, що вночі стояв тут, прив'язаний ланцюгом. А лошатко було не інакше як те, що його лицар Като викрав із Пущі. Це через нього сто білих коней плакали кривавими сльозами. Тепер їм уже не доведеться плакати. (...)

Ми сіли на Міраміса, а лошатко чимдуж побігло за нами. Ми виїхали з замку, і тієї миті почули щось дивне й страшне. Почули позад себе такий жахливий гуркіт, що аж земля задрижала. То розвалився замок лицаря Като, за одну мить обернувся у величезну купу каміння. Не було вже вежі, не було порожніх зал, не було ні темних кручених сходів, ні вікон галереї, не було нічого. Була тільки величезна купа каміння. (...)

На кам'яній плиті під самою кручею стояла зграйка дітей. Вони, видно, чекали на нас, бо кинулись нам назустріч, і їхні обличчя засяяли.

— О, та це ж брати Нонно! — вигукнув Юм-Юм. — І сестричка Їрі, і всі решта! Зачарованих птахів уже немає!

Ми зіскочили з Міраміса. Діти оточили нас. Вони трохи бентежились, але були радісні й привітні. (...)

Я обвів поглядом дітей і спитав:

— А хто з вас ткалина дочка?

Запала тиша. Діти мовчали.

— Хто з вас ткалина дочка? — спитав я вдруге, бо хотів сказати їй, що мій плащ підшитий тканиною, яку виткала її мати.

— Ткалина дочка звалась Мілімані, — озвався брат Нонно.

Діти розступилися. На кам'яній плиті біля самої води лежала дівчинка. Я підбіг до неї і став навколішки. Дівчинка не ворушилася і не розплющувала очей. Вона була мертва. Її личко було біле, як сніг, і маленьке, а тіло геть обпалене.

— Вона налетіла на смолоскип, — пояснив брат Нонно.

Мене охопив розпач. Мілімані загинула через мене! Як я міг радіти, як міг тішитись, коли Мілімані загинула через мене!

— Не сумуй, — сказав брат Нонно. — Мілімані сама цього хотіла. Вона зумисне налетіла на смолоскип, хоч знала, що її крила спалахнуть. (...)

— Загорнімо її в мій плащ, загорнімо в ту тканину, яку виткала її мати.

Я загорнув Мілімані у свій плащ, підбитий чарівною тканиною. Та тканина була м'якіша за яблуневий цвіт,

ніжніша за нічний легіт, що пестить траву, тепліша за червону кров серця, і її виткала мати Мілімані. (...) І сталося диво! Мілімані розплющила очі й глянула на мене. Хвилину вона ще лежала нерухомо і тільки дивилася на мене. Потім сіла і вражено повела очима навколо. Мабуть, побачене дуже вразило її, бо вона сказала:

— Яке блакитне озеро!

Тільки це й сказала. Тоді скинула з себе плаща й підвелася. На тілі в неї не лишилося жодного опіку. Ми дуже зраділи, що вона ожила. (...)

Я глянув на гору по той бік озера... На озері з'явилося більше човнів. Вони один за одним випливали з ущелини та заток, і в них сиділи незнайомі люди. Бліді, виснажені люди, що вражено, захоплено дивилися на сонце й на блакитну воду. Адже вони досі ніколи не бачили сонця. А тепер воно ясно світило над

Кадри з кінофільму «Міо, мій Міо». Швеція, Норвегія та ін. (1987). Автор сценарію — Вільям Елдрідж. У головних ролях — Нік Піккард і Крістіан Бейл (Велика Британія)

озером, над навколишніми скелями, і всюди було гарно й весело. Тільки велика купа каміння на замковій скелі була негарною. Та я подумав собі, що колись вона заросте мохом. (...)

Тепер ми мали сто коней, тож не було потреби йти далі пішки. Кожна дитина мала коня. Сам я сів на Міраміса, а Юм-Юм, як завжди, позад мене, бо не хотів їхати на жодному коні, крім Міраміса. Одна дівчинка, найменша з усіх, їхала на лошатку. Ми мчали Пущею, і яка ж гарна була та сотня білих коней у місячному сяйві! (...)

Був уже ранок, коли ми досягли мосту Вранішньої Зорі. (...) Вартові спустили його, і сто білих коней, витягнувши шиї, метляючи гривами, помчали ним, як вітер. Вартові стояли й тільки вражено дивилися на нас. Раптом один із них схопив ріг і засурмив так, що луна покотилася по цілому Острову Зелених Лук. І з усіх хатин вибігали люди, ті, що сумували й тужили за своїми викраденими дітьми. Вони побачили, що діти повертаються на білих конях, що жодне з них не пропало, всі повернулися додому. (...)

І враз я побачив його. Побачив свого тата-короля. Він стояв на тому самому місці, де я його залишив, коли їхав до пущі й до Країни Чуженецької. Він простяг до мене руки. Я кинувся в його обійми, міцно обхопив його за шию, а він пригорнув мене до себе і прошепотів:

— Міо, мій Міо!

Бо мій тато-король дуже любить мене, а я дуже люблю його. (...)

(Переклад Ольги Сенюк)

● Теорія літератури

Порівняння (у художній літературі) — зіставлення одного предмета, явища, події з іншими, у яких особливості означуваного виявлені більш яскраво й виразно. Порівняння глибше розкривають сутність предмета, явища, події, містять оцінювання або емоційне ставлення.

Ілон Вікланд і Астрід Ліндґрен

Шведська художниця та ілюстраторка Ілон Вікланд, яка живе в Стокгольмі, ще у двадцятирічному віці зустрілася з Астрід Ліндґрен. Це стало початком тривалої співпраці. «Мію, мій Мію» — перша книжка, яку проілюструвала 1954 р. Ілон Вікланд. Вона створила ілюстрації й до інших творів авторки: «Карлсон, який живе на даху», «Роня, дочка розбійника», «Брати Лев'яче серце» тощо. 2006 р. Ілон Вікланд передала майже 800 ілюстрацій Музею дитячого будинку в м. Хаапсалі.

Роздивіться ілюстрації Ілон Вікланд до твору «Мію, мій Мію». Як ви думаєте, чому мисткиня виконала їх у чорно-білій гамі?

CLASSROOM

Усно

1. Про що мріяв Міо і як здійснилися його мрії?
2. Які загрози несли людям лицар Като і його країна?
3. Хто і яким чином міг подолати лицаря Като?
4. У які моменти твору звучать слова тата-короля «Міо, мій Міо»? Прокоментуйте.
5. Розкажіть про подвиги персонажів твору. Які сили їм допомагали?

Аналіз та інтерпретація

6. Охарактеризуйте образ Міо до того і після того, як він потрапив у казковий світ. Як змінювався характер героя? Що вплинуло на ці зміни?
7. Порівняйте Країну Далеку і Країну Чуженецьку.
8. Знайдіть у творі порівняння (в описах коня Міраміса; тканини, у яку загорнули мертву Мілімані; старовинної мелодії; Країни Далекої; Країни Чуженецької). Яку роль відіграють порівняння в тексті?

Письмово

9. Напишіть твір-роздум на тему «Як народжується мужність?» (10—12 речень) за повістю-казкою «Міо, мій Міо».

Цифрові технології

10. Створіть пост для соцмереж про літературний твір або кінофільм «Міо, мій Міо».

Дослідження

11. Дослідіть значення виразу «стати на герць». Чому перекладачка твору використала саме цей вислів у творі? Знайдіть епізоди, у яких його вжито. Прокоментуйте.

Ваша творчість

12. Намалюйте персонажів (1—3) повісті-казки «Міо, мій Міо» та опишіть (словами) особливості їхніх характерів.

Проект

13. Створіть карту казкової подорожі Міо і Юм-Юма. Прокоментуйте.
14. Створіть модель замку тата-короля або лицаря Като (одну за вибором). Прокоментуйте.

У команді

15. Об'єднайтеся у дві команди. Гра «Хто і де?». Кожна команда добирає уривки з твору (7—8) про місця подій. Коли одна команда виразно читає уривок, іншій команді необхідно назвати, де відбувається подія і хто з персонажів у ній бере участь.

Життєві ситуації

16. Коли й чому Міо відчував страх? А що викликає страх у вас? Напишіть 3—5 порад на тему «Як боротися зі своїми страхами».
17. Чому Міо не помилував лицаря Като? Як би ви вчинили на місці хлопчика?
18. Що для вас означає поняття «захист Вітчизни»? Як потрібно захищати Батьківщину?

Перевірте себе

[https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/
check-yourself/](https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/check-yourself/)

ЗМІСТ

Уперед із веселою паротяжикою Еммою та її друзями!	3
Як працювати з підручником	5
Вступ Література як вид мистецтва	8
Художній образ.....	14
1 розділ МІФИ НА ВСІ ЧАСИ	
Поняття про міф.....	19
Грецькі міфи	23
<i>Прометей</i>	29
<i>Геракл. Подвиг сьомий:</i> <i>критський бик</i>	38
<i>Дедал та Ікар</i>	47
2 розділ ПРИГОДИ І ФАНТАСТИКА	
Жуль Верн	59
<i>П'ятнадцятирічний капітан</i>	65
Микола Гоголь	102
<i>Ніч перед Різдвом</i>	105
Чарльз Дікенс	127
<i>Різдвяна пісня в прозі</i>	130
Астрід-Анна-Емілія Ліндгрен.....	156
<i>Міо, мій Міо</i>	161

Навчальне видання

**НІКОЛЕНКО Ольга Миколаївна
МАЦЕВКО-БЕКЕРСЬКА Лідія Василівна
РУДНІЦЬКА Наталія Павлівна та ін.**

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Підручник для осіб з особливими освітніми потребами

(Н 54.1 – Н 54.2)

6 КЛАС

(у 2-х частинах)

ЧАСТИНА 1

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

У підручнику з навчальною метою
використано деякі ілюстративні матеріали,
що перебувають у вільному доступі в мережі «Інтернет».
В оформленні палітурки підручника використано
ілюстрації Алевтіни Шавлач

Відповідальна за випуск Г. А. Теремко

Редактор Г. Т. Сенькович

Коректор Т. А. Дічевська

Дизайн (композиція палітурки, титульного аркуша,
внутрішнього блоку) книжки В. М. Штогриня

Комп'ютерна верстка, обробка ілюстрацій,
оригінал-макет Є. М. Байдюка

Формат 84×108/16. Ум. друк. арк. 21,0. Обл.-вид. арк. 6,65.

Наклад 2243 прим. Зам.

Видавничий центр «Академія»,

03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, б. 3.

Тел./факс: (044) 456-84-63. E-mail: academia.book@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 7175 від 02.11.2020 р.

Видруковано в АТ «Харківська книжкова фабрика “Глобус”
корпоративне підприємство ДАК “Укрвидавполіграфія”»,
вул. Різдва, 11, м. Харків, 61012.

Свідоцтво серія ДК № 3985 від 22.02.2011 р.

СЛОВНИЧОК ТЕРМІНІВ

ВІЧНИЙ ОБРАЗ (у художній літературі) — літературний образ, який за глибиною художнього узагальнення виходить за межі конкретних творів і зображеної в них історичної доби, містить невичерпні можливості для філософського осмислення буття.

ГУМОР — різновид комічного, відображення смішного в життєвих явищах і людських характерах.

ЕПІТЕТ — художнє означення (зазвичай прикметник у переносному значенні), що увиразнює ознаку явища, предмета, дії.

ЛІТЕРАТУРА (художня) — 1) різновид мистецтва, що відображає світ у художніх образах, створює нову художню реальність за допомогою засобів слова; 2) сукупність писаних і друкованих художніх творів народу, епохи, людства.

МЕТАФОРА — художній прийом, який полягає в перенесенні ознак одного предмета чи явища на інший на основі їх подібності.

МИСТЕЦТВО — 1) одна з форм суспільної свідомості; 2) вид людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах, утілюючи духовні ідеали (митця/мисткині, народу, епохи, людства); 3) у широкому значенні — досконале вміння в якійсь справі або галузі; майстерність.

МІФ — розповідь, у якій явища природи або реальні події творчо переосмислені колективною (первісною) свідомістю давніх людей як пояснення світу та втілення уявлень про нього.

ПОРТРЕТ (у літературному творі) — зображення (або опис) літературного персонажа чи групи персонажів. У портреті важливого значення набувають деталі зовнішності героя або героїні.

ПРОБЛЕМА (літературного твору) — важливий аспект змісту твору, на якому акцентує свою увагу автор або авторка.

ПРОБЛЕМАТИКА (літературного твору) — коло проблем, порушених у творі.

РІЗДВЯНЕ ОПОВІДАННЯ/ПОВІСТЬ — літературний твір, у якому йдеться про події в контексті святкування Різдва, що змінює світосприйняття персонажів та їхнє життя силою християнських ідей любові, добра, милосердя.

РОМАН — великий за обсягом прозовий твір, у якому діє значна кількість персонажів, розгалужена система подій, що відбуваються протягом тривалого часу.

ТРАДИЦІЙНИЙ ОБРАЗ (у художній літературі) — образ, що переходить від однієї літературної епохи до іншої, зберігається й активно функціонує протягом тривалого часу або в одній національній літературі, або в різних національних літературах.

ФАНТАСТИКА — різновид літератури й мистецтва, який передбачає порушення реального часу і простору, художнє припущення або прогнозування щодо долі людства й суспільства, неймовірні образи та ситуації. Фантастика може бути науковою, соціальною тощо.

ХАЙКУ — традиційний жанр японської поезії; неримований вірш із трьох рядків: у першому — 5 складів, у другому — 7, у третьому — 5.

ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ — втілення загального уявлення про життя, людину, людські стосунки, ідеали тощо в конкретно-чуттєвій формі (тобто в предметах і явищах).

ХУДОЖНЯ ДЕТАЛЬ — значущий елемент, виразна подробиця, важлива частка цілого (образу, явища, характеру тощо). Художня деталь є акцентованим автором чи авторкою складником портрету, характеру персонажа, опису природи тощо.

Зарубіжна література

